

SYNTYMÄVANHEMMUUS PERHEHOITO-LEHDESSÄ

Salla Lilja
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Syksy 2010

TIIVISTELMÄ

SYNTYMÄVANHEMMUUS PERHEHOITO -LEHDESSÄ

Salla Lilja
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Marjo Kuronen
Syksy 2010
70 sivua + 1 liite

Tutkimuksessa tarkastellaan syntymävanhemmuutta sellaisena kuin se ilmenee Perhehoito -lehdessä. Tutkimus kiinnittyy lastensuojelun perhehoidon tutkimukseen ja sen erityiskysymykseen syntymävanhempien roolista, paikasta ja osallisuudesta vanhempina sijoitusprosessissa sekä sijaisperheen ja sijoitetun lapsen elämässä. Aineiston kautta tutkimus paikantuu myös kulttuurintutkimukseen. Aineistona tutkimuksessa on 48 artikkelia vuosina 2006-2009 ilmestyneistä Perhehoito -lehdistä. Tutkimusmenetelmänä on käytetty grounded theory -menetelmää. Analyysissä on eritelty neljä tahoja, jotka määrittävät syntymävanhemmuutta: lastensuojelun ammattilaiset, sijaisvanhemmat, sijoitetut lapset ja syntymävanhemmat.

Tutkimus osoitti syntymävanhempien esiintyvän aineistossa tuen tarvitsijoina, vanhemmuuden jakajina, yhteydenpitäjinä, taustatietoina ja epäonnistuneina vanhempina. Näitä viittä kategoriaa yhdisti ydinkategoria 'osattomuus vanhemmuuteen'. Ylitse muiden aineistosta nousivat jaetun vanhemmuuden ja yhteydenpidon teemat.

Tutkimuksen tuloksien mukaan Perhehoito -lehdessä syntymävanhemmuutta määrittivät ensisijaisesti lastensuojelun ammattilaiset sekä sijaisvanhemmat. Huomattavasti harvemmin ääni annettiin sijoitetuille lapsille ja syntymävanhemmille. Etenkin syntymäisät jäivät lehdessä varsin näkymättömiksi. Yleisemmällä tasolla syntymävanhemmat esitettiin melko ongelmakeskeisesti passiivisina tuen tarvitsijoina ja yhteydenpidon kohteina. Toisaalta tarkempaan tarkasteluun tuotiin syntymävanhempi, joka ajatteli lapsen hyvää, kykeni yhteistyöhön, vanhemmuuden jakamiseen ja niin edelleen. Kaikkea kerrontaa kuitenkin yhdisti syntymävanhempien osattomuus vanhemmuuteen ja sen määrittelyyn.

Tulokset syntymävanhempien osattomuudesta vanhemmuuteen eivät kerro lastensuojelun tavoitteiden mukaisesta tilanteesta. Tämän tutkimuksen viesti kentälle on lisätä resursseja syntymävanhempien kanssa työskentelyyn. Vanhempia tulisi tukea ja auttaa olemaan parempia vanhempia lapsilleen.

Avainsanat: syntymävanhemmuus, huostaanotto, perhehoito, sijaishuolto, lastensuojelu, grounded theory

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 SYNTYMÄVANHEMPIEN ASEMA LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA	4
2.1 Syntymävanhemmuus aiemmissa tutkimuksissa.....	4
2.2 Syntymävanhempien huostaanoton kriisi.....	9
2.3 Sijais- ja syntymävanhempien kesken jaettu vanhemmuus.....	11
2.4 Sukupuolineutraali ja sukupuolistunut vanhemmuus	15
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
3.1 Tutkimustehtävä	18
3.2 Grounded theory tutkimusmenetelmänä.....	19
3.3 Aineiston valinta ja hankinta	23
3.4 Tutkimusaineiston analyysi	26
3.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	30
4 SYNTYMÄVANHEMPIEN OSATTOMUUS.....	33
4.1 Tuen tarvitsija.....	34
4.2 Vanhemmuuden jakaja	37
4.3 Yhteydenpitäjä.....	44
4.4 Syntymävanhempi taustatietona	50
4.5 Epäonnistunut syntymävanhempi.....	53
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	58
LÄHTEET	62
LIITE 1	69

1 JOHDANTO

”Syntymävanhempien prosessiin olisi mahtavaa saada lisää ymmärrystä”, totesi eräs lastensuojelun sosiaalityöntekijä, kun kyselin vinkkiä gradun aiheeksi. Lausahdus pyöri päässäni pitkään ja lopulta päätin tarttua haasteeseen tavoitteenani lisätä ymmärrystä syntymävanhemmuuteen. Vanhemmuus liitetään ajatuksissa usein kotiin ja perheeseen (Kulmala & Vanhala 2004, 98). Mutta mikä on vanhemman osa tilanteessa, jossa vanhempi joutuu huostaanoton myötä luopumaan lapsestaan ja huolehtimisvastuu lapsesta siirtyy jollekin toiselle?

Syntymävanhemmuus on aihealue, jota lastensuojelun ja perhehoidon tutkimus on käsitellyt niukasti (Valkonen 2008, 99). Myös sosiaalitoimen käytännöissä sijoitettujen lasten syntymävanhemmat jäävät vähälle huomiolle, vaikka onkin tiedossa, että syntymävanhempien osallisuus sijoitusprosessin eri vaiheissa lisää heidän myönteistä suhtautumistaan sijoitukseen ja edelleen, että syntymävanhempien myönteinen suhtautuminen sijoitukseen tukee sijoituksen onnistumista (ks. esim. Tuovila 2008, 48). Huostaanottoprosessissa lasten vanhemmat ovat jääneet yhdeksi näkymättömimmäksi lastensuojelun asiakasryhmäksi, sillä huostaanotossa huomio kohdistuu enemmän huostaan otettavaan lapseen ja resursseja syntymävanhempien tukemiseen on käytössä ilmeisen niukasti. Tämä on hämmentävää siinäkin mielessä, että lastensuojelun avohuollossa työskentelyn keskiössä ovat nimenomaan vanhemmat. Lapsen huostaanoton jälkeen heidät kuitenkin usein unohtetaan.

Näyttää siltä, että vanhemmilla on merkitystä vain siihen asti, kun he ovat vastuussa lapsen päivittäisestä hoidosta. Huostaanoton jälkeen huomio kiinnittyy toisaalle eli lapsen elämään sijaisperheessä. Huostaanoton juridiikan ja lastensuojelun käytäntöjen kohteena on kuitenkin vanhempi ja lapsi, jotka erotetaan toisistaan. Ajattelen, ettei syntymävanhempaa saisi unohtaa lapsen sijoittamisen jälkeen, sillä lapsi ja vanhempi eivät lakkaa olemasta toisilleen merkityksellisiä, vaikka he eläisivät erossa toisistaan. Siksi haluan tuoda syntymävanhemmuutta näkyviin tutkimukseni avulla.

Lastensuojelulain (417/2007) 54 § mukaan huostaanoton jälkeen sijaisperheessä lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä

vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaiskodin ulkopuolella sekä pitämällä heihin muuten yhteyttä. Vastaavan sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhempien on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen syntymävanhempiansa sekä muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa (LsL 417/2007, 52§). Lapsen sijaisperhe on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle hänelle läheisiin henkilöihin. Lastensuojelulaissa (417/2007, 62§) todetaan lisäksi, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää huostaan otetun lapsen ja tämän vanhempien välisestä yhteydenpidosta tai sen mahdollisesta rajoittamisesta. Lastensuojelun työntekijän on pyrittävä myös sopimaan lapsen, syntymävanhempien ja sijaisvanhempien kanssa lapsen asioista.

Lastensuojelulaki siis velvoittaa ylläpitämään lapsen ja vanhemman välistä suhdetta huostaanoton aikana. Siten syntymävanhemmat eivät saisi jäädä sivuun lastensuojelun käytännöistä huostaanoton jälkeenkään. Pyrkimykseni on tehdä näkyvämmäksi syntymävanhemmuutta, joka usein jää vähäiselle huomiolle lastensuojelun sijaishuollon käytännöissä ja julkisissa keskusteluissa. Syntymävanhemmilla tarkoitan vanhempia, joiden lapsi on otettu huostaan. Syntymävanhemmuuden synonyymina käytän biologista vanhemmuutta.

Tutkimukseni kiinnittyy lastensuojelun perhehoidon tutkimukseen ja sen erityiskysymykseen syntymävanhempien roolista, paikasta ja osallisuudesta sijaisperheen ja sijoitetun lapsen elämässä. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten syntymävanhemmuudesta puhutaan lähinnä perhehoitajille suunnatussa lehdessä. Pyrin siis selvittämään, millaista kuvaa syntymävanhemmuudesta Perhehoito -lehti välittää. Ajatuksenani on tehdä näkyväksi syntymävanhemmista kulttuurisesti tuotettua kuvaa eli sitä, millaista kuvaa perhehoidon piirissä välitetään syntymävanhemmuudesta. Ajattelen, että on merkityksellistä tutkia syntymävanhemmuudesta tuotettu kuvaa, sillä näitä kulttuurisesti tuotettuja näkemyksiä ja ajattelutapoja tiedostamalla ja näkyväksi tekemällä voidaan lisätä ymmärrystämme syntymävanhemmista. Tutkin syntymävanhemmuutta kontekstissa, jonka voisi ajatella olevan ilmiön jonkinlainen vastapuoli, vaikkei sitä ihannetapauksessa olekaan. Perhehoito -lehti edustaa sijaisperheitä, siis tahoja, jolle monet syntymävanhemmat kokevat menettäneensä lapsensa siitäkkin huolimatta, että ymmärtäisivät sijoituksessa toteutettavan lapsen etua.

Graduni on luonteeltaan aineistolähtöinen, josta johtuen teoriatausta on varsin yleistä ilmiön taustoitusta sekä aihepiiristä tehtyjen aiempien tutkimuksien esittelyä. Etenen analyysiin aineistolähtöisesti ja kytken sitä aiempaan kirjallisuuteen analyysin loppuvaiheessa tuloksien esittämisen yhteydessä. *Syntymävanhempien asema lastensuojelun asiakkaina* -luvun aluksi esitän katsauksen aiempiin syntymävanhemmuutta koskeviin tutkimuksiin. Sen jälkeen esittelen ajatusta, jonka mukaan syntymävanhemmat joutuvat läpikäymään oman kriisinsä, kun lapsi otetaan huostaan. Pidän kriisiajattelua tärkeänä, sillä mielestäni se tekee ymmärrettäväksi sitä prosessia, jota vanhemmat joutuvat läpikäymään lapsen huostaanoton seurauksena ja sitä, miten lapsen huostaanotto vaikuttaa syntymävanhempiin ja heidän usein päällisin puolin käsittämättömältä tuntuvaan käytökseen. Sen jälkeen esittelen jaettua vanhemmuutta, sillä se liittyy kiinteästi syntymävanhempien osallisuuteen lastensa elämässä sijoituksen aikana. Pyrin tekemään eron siihen, mitä jaetulla vanhemmuudella yleisesti perhetutkimuksen piirissä ymmärretään, jotta asia ei sekoittuisi sijaishuollon piirissä elävään ymmärrykseen vanhemmuuden jakamisesta sijais- ja syntymävanhempien kesken. Esittelen myös muutamia vanhemmuuden yleisiä jäsenyksiä, jotta vanhemmuuden jakaminen ja sitä kautta syntymävanhempien mahdollisuus osallisuuteen lastensa elämässä tulisivat paremmin ymmärretyiksi. Lopuksi haluan tuoda näkyväksi kulttuurista tapamme puhua vanhemmuudesta sukupuolineutraalisti. Pidän asiaa olennaisena, koska itsekin kerron tutkivani vanhemmuutta sen sijaan, että kertoisin tutkivani äitejä ja isiä. En sitoudu etukäteen sukupuolineutraaliin syntymävanhemmuuteen, mutta nostan ilmiön näkyviin.

Tutkimuksen toteutus -luvussa esittelen käyttämäni grounded theory –menetelmää sekä analyysin etenemistä omassa tutkimuksessani. *Syntymävanhempien osattomuus* on tulosluku, jossa esittelen syntymävanhemmuutta analyysin tuloksina saadun viiden pääkategorian kautta.

2 SYNTYMÄVANHEMPIEN ASEMA LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA

2.1 Syntymävanhemmuus aiemmissa tutkimuksissa

Valkosen (2008, 99) mukaan Suomessa on moniin muihin maihin verrattuna tehty perhehoitotutkimusta melko vähän. Kansainvälistä lastensuojelun sijaishuollon ja perhehoidon tutkimusta on tarjolla runsaasti, mutta koska perhehoidon ideologiat ja käytänteet ovat eri maissa osin omanlaisiaan, tutkimustiedon soveltuvuutta yli maarajojen on syytä tarkastella kriittisesti. Valkonen katsoo maiden välisten erojen näkyvän siinä, miten paljon sijoitetun lapsen ja hänen biologisten vanhempinsa välisen suhteen merkitystä korostetaan: onko tavoitteena aina lapsen palaaminen biologiseen perheeseen ja onko sijaisperheen rooli pääasiassa väliaikainen vai biologisen perheen korvaava. Ero liittyy siis kiinteästi oman tutkimukseni aihealueeseen. Suomalaisen nykykäsityksen mukaan sijoitetun lapsen kannalta on tärkeää, että yhteys syntymävanhempaan säilyy, mikäli se on lapsen edun huomioiden mahdollista. (Kujala 2003, 17).

Sijaishuollon tutkimuksissa on yleisesti ottaen keskitytty enemmän lapseen kuin vanhempiin (Valkonen 1998, 100; Andersson 2001). Perhehoidon tutkimuksissa lapsen ääni on kuulunut melko hyvin (ks. esim. Hurtig 2003, Moyers ym. 2005). Toisaalta myös sijaisvanhempia koskevaa tutkimustietoa on runsaasti (ks. esim. Höjer 2001, Rhodes ym. 2006, Sinclair ym. 2005). Sen sijaan biologisten vanhempien ääntä on tutkimuksissa kuultu niukasti (Valkonen 2008, 118). Myös Alpert (2005, 361) on todennut tekemänsä laajan kirjallisuuskatsauksen pohjalta, että olemassa oleva sijaishuollon tutkimus keskittyy pitkälti lapseen. Sen sijaan syntymävanhempien kokemukset ovat puuttuva osa sijaishuollon tutkimuksessa. Alperin mukaan runsas lastensuojelun kirjallisuus keskittyy käsittelemään vanhempien oikeuksia, perheiden jälleenyhdistämistä sekä lasten sijaishuollon sujumista. Tutkimukset jättävät kuitenkin syntymävanhempien kokemukset huomiotta. Vanhempien kokemusten lisäksi tulisi tutkia vanhempien käsityksiä ja osallistumista eri palveluihin, sillä tätä osallistumista heiltä edellytetään, jotta he saisivat lapsensa sijaishuollosta takaisin

kotiin. Alpert (2005, 366) peräänkuuluttaa vanhempien näkökulman huomioimista sijaishuollon prosessissa lastensuojelussa.

Syntymävanhempien näkökulmaa on huomioitu ainakin pohjoisirlantilaisessa tutkimuksessa, jossa tutkittu lasten kotiinpaluuta sijaishuollosta myös syntymävanhempien näkökulmasta (Malet ym. 2010, 77). Tutkijoiden mukaan lasten kokemuksia sijaishuollosta on tutkittu paljon, mutta paljon vähemmän tiedetään lapsista, jotka palaavat syntymävanhempiansa luokse. Osana laajempaa tutkimusta oli tutkittu syntymävanhempia ja heidän näkemyksiään siitä, miten he selviytyivät ajasta, jolloin lapsi oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle, miten he olivat selviytyneet sen jälkeen, kun lapsi oli palannut kotiin ja miten lapsi oli sopeutunut takaisin kotiin. Tulosten mukaan haastatellut syntymävanhemmat ja heidän lapsensa olivat kohdanneet moninkertaisia vaikeuksia, joiden kanssa he joutuivat kamppailemaan selviytyäkseen lasten kotiin palaamisen jälkeen.

Salveron kollegoineen (2009, 267) on tutkinut syntymävanhempien ryhmätoimintaa ja sen vaikutusta lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen Australiassa. Ryhmätoiminta kohdennettiin vanhemmille, joiden lapsi oli otettu huostaan ennen kouluikää. Tutkimuksen mukaan vanhempien ryhmät, joissa aktiivisesti paneuduttiin vanhemmuuden sisältöihin ja arvoistavan palautteen antamiseen, varmistivat vanhempien myönteisen osallistumisen. Ryhmässä reagoitiin vanhempien monimutkaisiin tarpeisiin ja tarjottiin vanhemmille mahdollisuuksia oppia ja harjoitella vanhemmuutta. Tulosten mukaan ryhmätoiminta osoittautui lupaavaksi lähestymistavaksi parantaa lapsen ja syntymävanhemman välisiä suhteita ja yhteydenpitoa sijaishuollossa olevaan lapseen. Tutkimuksessa pyrittiin myös selvittämään tärkeimmät edistävät tekijät sekä esteet vanhempien ryhmätoimintaan osallistumisessa.

Myös syntymävanhempien ja lasten jälleenyhdistymistä on tutkittu. Berry kollegoineen (2007, 477) on tutkinut USA:ssa pilottikokeilua intensiivisen yhdistymisen ohjelmasta, jonka tavoitteena on sijoitettujen lasten ja heidän syntymävanhempiansa jälleenyhdistyminen. Ohjelma yhdistää ne tekijät, joiden on todettu ennustavan turvallista, oikea-aikaista ja onnistunutta lasten kotiin paluuta syntymävanhempiansa luokse. Malli sisältää intensiivistä tukea ja muun muassa innovatiivisen tukiryhmän syntymävanhemmille. Malli on todettu toimivaksi, mutta tavanomaisia perheiden jälleenyhdistymisen palveluita tuplasti kalliimmaksi.

Britanniassa on tutkittu, miten sijoitettujen lasten vierailut heidän syntymävanhempien luona sijaishuollon aikana vaikuttavat lasten käytökseen. Tutkimuksen mukaan lapsilla, jotka olivat vierailleet useammin, havaittiin vähemmän käyttäytymisen ongelmia kuin lapsilla, jotka vierailivat syntymävanhempiensä luona harvemmin tai ei lainkaan. Jatkuvalta yhteydellä lasten ja heidän biologisten perheidensä välillä todettiin olevan merkittävä vaikutus lasten minäkuvaan, tunteeseen omasta tärkeydestään sekä positiiviseen identiteettiin. Säännöllinen vierailu syntymävanhempien luona auttoi lapsia ilmaisemaan tunteitaan ja luomaan paremmin suhteita heidän sijaisvanhempiansa. Vierailut rauhoittivat myös lasten pelkoa siitä, että heidät erotettaisiin kokonaan syntymävanhemmistaan. (Cantos ym. 1997, 309)

Suomalaisista tutkijoista Kähkönen (1991,77) on tutkinut biologisen perheen huomioonottamista lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Hänen mukaansa lapsen huostaanoton ja sijoituksen jälkeen biologista perhettä ei enää aktiivisesti tuettu sosiaalitoimen taholta. Lapsen edun huomioiminen ja sen asettaminen etusijalle aiheuttaa Kähkösen mukaan sen, että huostaanoton jälkeen ei biologisen perheen tukemiseen ja auttamiseen enää juuri käytetä sosiaalitoimen voimavaroja vaan huomio keskittyy sijaisperheeseen ja sijoitettuun lapseen.

Kähkönen (1994, 33, 49, 105-108) on tarkastellut myös vanhemmuuden murtumista lapsen huostaanotossa sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Tutkimuksen mukaan vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden arviointi oli asiakirjoissa epäsystemaattista ja ongelmakeskeistä voimavarakeskeisyyden sijaan. Maininnat isästä (tai kumppanista) ja lapsista olivat vähäisiä työskentelyn keskittyessä pääasiallisesti asiakassuhteeseen äidin kanssa. Huostaanoton perusteissa korostui näkemys vanhemmuudesta tehtävänä eikä arvioinnissa kiinnitetty huomiota lapsen ja vanhemman välisen tunnesuhteen laatuun. Kähkösen tutkimuksen mukaan sosiaalitoimen lastensuojelukäytännöissä tarvittaisiin menetelmiä, jotka systematisoivat ja ohjaisivat perheiden kanssa työskentelyä ja vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden arviointia. Myös biologisten vanhempien jälkihuoltoon ja huostaanoton aiheuttamien tunteiden käsittelyyn tulisi työskentelyssä kiinnittää enemmän huomiota. Sosiaalitoimen asiakirjojen mukaan sosiaalityöntekijöiden yhteydenpito lapsen biologiseen perheeseen oli hyvin vähäistä, vaikka huostaanoton yhteydessä olisikin laadittu yhteydenpidolle ja työskentelylle tavoitteita. Huostaanoton jälkeiset maininnat biologisista

vanhemmista olivat satunnaisia ja kertoivat lähinnä vanhempien yhteydenpidosta sijoitettuun lapseen. Kähkösen tutkimus on jo melko vanha ja lisäksi hän viittaa paljon 1980- ja jopa 1970-luvulla ilmestyneisiin tutkimuksiin. Näen kuitenkin, että perussanoma eli biologisten vanhempien saama liian niukka tuki on edelleen ajankohtainen. Uskon, että nykyään lapsen ja vanhemman välisen tunnesuhteen laatuun kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota, sillä kiintymyssuhde-teoriasta on tullut varsin vahva ideologia lastensuojelussa (ks. esim. Tuovila 2008).

Stakesin ”Hyvä huostaanotto?” –selvityksessä Laakso (1998, 9) on tutkinut huostaan otettujen lasten vanhempien kokemuksia huostaanotosta haastattelemalla 15 vanhempaa. Moni vanhempi kuvasi lapsensa huostaanoton jälkeistä aikaa rajattomaksi odotukseksi, jonka päättymisestä kenelläkään ei ollut tietoa. Monella vanhemmalla oli vireillä huostaanoton purkua ja lapsen tapaamispäätöksiin liittyviä muutoksenhakuja. Viranomaisten päätösten ohella monet odottivat lastensa seuraavaa tapaamiskertaa. Vanhemmat kokivat, että heidät oli jätetty yksin eikä kukaan haastatelluista ollut saanut kriisiapua lapsensa huostaanoton jälkeen. Myötätunnon sijaan he olivat saaneet osakseen syytöksiä ja moitteita. Haastateltujen mukaan sosiaalityöntekijät eivät ole valmiita ottamaan vastaan vanhempien vihan ja surun tunteita. Vanhemmat esittivät parannusehdotuksina muun muassa huostaanoton purkamisen ehtojen selkeää esittämistä, oppaan laatimista oikeudellisista kysymyksistä, kriisitukea ja avointa puhetta huostaanoton uhasta sekä parempaa tukea ennen huostaanottoon päättymistä.

Sinko ja Virokangas (2009, 104) ovat tutkineet huumeita käyttäneiden äitien määrityksiä elämästään ja osana tätä laajempaa haastattelututkimusta tarkastelleet neljän naisen kertomuksia lastensa huostaanotoista ja erityisesti sitä, millaisia mahdollisuuksia tai keinoja naisilla on rakentaa ja ylläpitää äitiysidentiteettiä heidän kertoessaan tilanteista, jossa lapset otetaan huostaan äidin oman päihteiden käytön vuoksi. Sinko ja Virokangas tuovat esiin, kuinka äidit määrittelevät huostaanottoon johtaneita tapahtumia, lastensuojelun roolia tapahtumissa ja sitä, kuinka elämä on jatkunut huostaanoton jälkeen. Kaikkien huostaanoton kokeneiden äitien kertomuksissa tuotiin esiin, että äitien oma päihteidenkäyttö ja elämäntilanne kokonaisuudessaan paheni lasten lähdettyä. Äitien omien kuvausten mukaan he samanaikaisesti jäivät yksin ja kadottivat motivaationsa pinnistellä ilman huumausaineita sekä huolehtia itsestään, kun heidän ei tarvinnut enää kyetä huolehtimaan

lapsistaan. Kun elämä ei ole päihteidenkäytön ja äitiyden välistä sinnittelyä, äitiys murenee ja he menettävät otteensa. Arkivanhemmuuden päättymisen ohella myös miessuhteet vaikuttavat huumeidenkäytön kovenemiseen.

Sinkon ja Virokankaan (2009, 115-118) tutkimuksen äidit olivat raitistuneet ja saaneet lapsensa takaisin pitkien sijoitusjaksojen jälkeen. Päälimmäisenä kertomuksissa tuli esiin suru menetetyistä vuosista. Äitiys oli rakennettava uudelle pohjalle, joka oli täynnä ristiriitaisia elementtejä. Lapsi ei ollut enää se sama pieni tyttö tai poika, joka jäi viranomaisten huomaan vuosia aiemmin ja eräs äiti esimerkiksi mietti, vierastaako lapsi omaa äitiään. Lapsen kotiutuksen jälkeen elämää leimasi lapsen kanssa elämään opettelu, suru menetetyistä vuosista ja edelleenkin taiteilu narkomaanin ja hyvän äidin identiteetin välillä. Sinko ja Virokangas huomauttavat, että päihteidenkäytön vuoksi sijoitettujen lasten paluu kotiin näyttää tutkimusten (ks. esim. Holmila ym. 2008, 427) perusteella pulmalliselta, sillä suuri osa lapsista joutuu myöhemmin uudelleen sijoitetuiksi.

Hiltunen (2005) on pro gradussaan tutkinut äitien voimaantumista lapsen huostaanoton jälkeen. Tutkimuksessaan Hiltunen on haastatellut oman lapsensa huostaanoton kokeneita seitsemää äitiä, jotka olivat osallistuneet Naisten talolla järjestettyihin ryhmätapaamisiin ja talon muihin palveluihin. Hiltusen mukaan lasten huostaanotto oli hyvässä mielessä pakottanut äitejä arvioimaan omaa elämäänsä uudesta näkökulmasta. Monien kokemusten ja oman elämän arvioinnin pohjalta äidit olivat saaneet rohkeutta ponnistaa kohti myönteisempää tulevaisuutta. Vaikka voimaantumista ei voida mitata näkyvällä tavalla, joitakin muutoksia kuten päihderiippuvuudesta toipuminen, omien tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen, pitempikkestoinen raittius, opiskelun aloittaminen tai sen jatkaminen sekä vanhempien ja lasten välisen suhteen parantuminen oli tutkittavissa kuitenkin havaittu. Voimaantumista tukee entisestään kokemus, että voi itse asettaa tavoitteita ja pyrkiä niihin. Myös Hiltusen tutkimuksen yksi merkittävä tulos oli, että lapsensa huostaanoton kokeneet äidit olivat jääneet liian yksin huostaanoton jälkeen. Heille ei ollut järjestetty tukea eikä palveluita. (Hiltunen 2005, 38, 69.)

Rautakorpi (2007, 93) on selvittänyt pro gradu -tutkielmassaan fenomenologishermeneuttisella tutkimusotteella äitien kokemuksia lapsen huostaanotto-prosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Tutkimuksen tuloksien mukaan huostaan otetun lapsen äideille ei juuri ole tarjolla tukea, vaikka tuen tarve kuitenkin tuli selkeästi esille äitien

haastatteluissa. Vaikka suurin osa haastatelluista ei kokenutkaan asemaansa äitinä uhatuksi, he olisivat kaivanneet tukea uuteen tilanteeseen ja erilaiseen äitiyteen sopeutumiseen sekä syyllisyyden, surun, häpeän ja pettymyksen tunteiden käsittelyyn. Rautakorven mukaan sopeutuminen lapsen huostaanottoon näyttäisi onnistuvan parhaiten silloin, kun äiti kokee huostaanoton oikeana ratkaisuna lapsen kannalta. Sopeutumista vaikeuttavat ongelmalliset välit sosiaalityöntekijään ja lapsen sijoituspaikkaan sekä kokemus, että huostaanotto ei ollut tarkoituksenmukainen. Sosiaalityöntekijän toimintaan ja sosiaalityön työkäytäntöihin äidit kaipasivat selkeyttä, yhdenmukaisuutta ja asiakkaan kuulemistä.

Syntymävanhemmista on olemassa tutkimusta, mutta ei kovin laajasti. Tutkimuksissa on selvitetty syntymävanhempien näkemyksiä omasta selviytymisestään lapsen huostaanoton aikana ja sen jälkeen sekä kokemuksia huostaanottoprosessista. Syntymävanhemmuutta on tutkittu myös sosiaalitoimen asiakirjojen valossa sekä ryhmätoimintaan osallistumisen kautta. Syntymävanhemmuutta koskevien tutkimuksien mukaan vanhempien kokemukset jäävät usein huomiotta huostaanottoprosessissa ja sen jälkeen. Syntymävanhemmat jäävät yksin ja ilman tukea. Toisaalta erilaisia tukimuotoja koskevissa tutkimuksissa on saatu positiivisia tuloksia.

2.2 Syntymävanhempien huostaanoton kriisi

Lastensuojelussa lapsen huostaanottoa edeltää yleensä pitkä prosessi, joten voisi ajatella, että kaikilla on ollut aikaa valmistautua tilanteeseen. Kuitenkin lapsen siirtyessä sijaisperheeseen vanhemmat usein kokevat uuden tilanteen yllättävän heidät. Tämä voidaan selittää sillä, että suurissa muutostilanteissa ja kriiseissä ihmisen järki ja tunne eivät kulje samaa tahtia. Todellisuus iskee tunnemaailmaan vasta sitten, kun lapsi on siirtynyt sijaisperheeseen konkreettisesti. Huostaanotto aiheuttaa muiden äkillisten ja vaikeiden kokemusten tavoin kriisin vanhemman elämässä. Päivittäinen yhteys lapsen ja vanhemman väliltä on poissa ja arki muuttuu voimakkaasti. (Kujala 2004, 12.)

Syntymävanhempi käy sijoituksen ensimmäisten vuosien aikana läpi huostaanoton kriisiä, josta selviytymiseen hän tarvitsee tukea. Tässä kriisissä syntymävanhemman kehitystehtävänä on päästä eteenpäin Cullbergin (1991, 143-149) esittämän kriisiteorian

reaktiovaiheesta, löytää surun kautta hyväksyminen tilanteeseen sekä antaa lupa lapselle kiintyä sijaisperheeseen. Hänen prosessiinsa kuuluu myös oman toimivan etävanhemmuuden löytäminen, mustasukkaisuuden ja syyllisyyden tunteiden työstäminen ja omien ongelmien kohtaaminen sekä lisäksi suostuminen sosiaalityön mukanaoloon eli tuen vastaanottaminen. (Mantila ym. 2008, 15,21; Väinölä & Giordani 2008, 65.)

Cullbergin (1991, 141) kriisiteorian mukaan kriisin shokkivaiheelle on tyypillistä havainnointikyvyn kapeneminen sekä epätodellisuuden ja ulkopuolisuuden tuntemusten kokeminen. Sosiaalityöntekijän onkin tärkeää muistaa, että vanhempi on usein akuutissa kriisissä silloin, kun sijoitukseen liittyvistä asioista sovitaan, eikä siitä johtuen yleensä kykene kuulemaan tai ymmärtämään mitä hänelle kerrotaan. Shokkivaihetta seuraa reaktiovaihe, jossa heräävät voimakkaat tunteet, kuten häpeä, kiukku ja viha sekä niihin liittyvä itsen ja toisten syytely. Tyypillistä on myös eristäytyminen ja päihteiden käytön lisääntyminen. Syntymävanhemmat tarvitsevat reaktiovaiheesta selviytymiseen erityistä tukea, sillä vaiheesta päästään eteenpäin vain suremalla menetystä ja käsittelemällä siihen liittyviä muita tunteita. Tällöin kriisin on mahdollista edetä suotuisasti kohti tapahtuneen hyväksymistä ja sen kanssa sovussa elämistä, mutta vaihtoehtona on, että vanhempi jumituu reaktiovaiheeseen. Reaktiovaiheeseen kriisissään jumittuneet syntymävanhemmat joko reagoivat aggressiivisesti vastustamalla sijoitusta aktiivisesti ja kuormittamalla sekä työntekijöitä että sijaisvanhempia tai sitten he vetäytyvät yhteistyöstä ja yhteydenpidosta lapsen kanssa. Vetäytyminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vanhempi olisi unohtanut lapsensa, vaan hän saattaa kokea sijoituksen ja yhteydenpidon lapseen itselleen liian kipeäksi asiaksi, vaikka hän ajattelisi lastaan joka päivä. (Väinölä & Giordani 2008, 65,66; Cullberg 1991, 143-148.)

Syntymävanhempien saamalla tuella voi siis olla merkittäviä vaikutuksia sijoituksen onnistumisen kannalta. Tutkimuksin on yleisesti todettu (ks. esim. Kalland & Sinkkonen 2001), että sijoituksen laatuun ja kestävyYTEEN vaikuttaa oleellisesti se, pystyykö vanhempi antamaan lapselle luvan kiinnittyä sijaisvanhempiinsa. Lisäksi vanhemmat, jotka eivät ole hyväksyneet lapsensa sijoitusta, saattavat omalla käytöksellään myös kuormittaa sijaisvanhempia kohtuuttomasti. Kriisin työstäminen voi Väinölä ja Giordanin (2008, 66) mukaan auttaa syntymävanhempaa hyväksymään lapsensa sijoituksen ja vapauttaa hänen voimavarojaan niin, että hän pystyy paremmin huomioimaan lapsen tarpeet ja huolehtimaan

yhteydenpidosta. Edellytykset sekä lapsen tukemiseen että yhteistyöhön sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden kanssa voivat näin lisääntyä, samoin motivaatio omasta hyvinvoinnista ja kuntoutumisesta huolehtimiseen voi lisääntyä.

2.3 Sijais- ja syntymävanhempien kesken jaettu vanhemmuus

Huttusen (2001, 174-176) mukaan jaetulla vanhemmuudella tarkoitetaan vanhemmuutta, joka ei jakaudu sukupuolen mukaan määrittymiin rooleihin, vaan vanhempien mahdollisesti erilaiset tavat toimia syntyvät arkipäivän vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Jaetussa vanhemmuudessa on olennaista vastuun jakaminen niin hoivan ja huolenpidon kuin ulkoisten edellytysten turvaamisessakin sekä osallisuus lapsen elämään. Huttusen näkemys jaetusta vanhemmuudesta koskettaa siis isän ja äidin välistä vastuunjakoja. Sijaishuoltoon liittyvässä kirjallisuudessa jaetulla vanhemmuudella käsitetään kuitenkin lapsen sijaisvanhempien ja syntymävanhempien välistä vanhemmuuden jakoa (ks. esim. Kujala 2003). Monesti jaetun vanhemmuuden kysymykset kiteytyvät kysymykseen yhteydenpidon onnistumisesta, mikä tavallaan on varsin pinnallinen näkemys, jos vertaa Huttusen kuvaamaan käsitykseen jaetusta vanhemmuudesta hoivan, huolenpidon ja ulkoisten edellytysten turvaamisena. Käytännössä syntymävanhemmillä on tämänkaltaisessa vanhemmuuden jakamisessa varsin pieni, mutta ei suinkaan merkityksetön rooli.

Myös syntymävanhemmuutta koskeva tutkimus rajoittuu usein yhteydenpidon kysymyksiin (Valkonen 2008,118). Vaikka sijoitettujen lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa pidetään yleisesti tärkeänä asiana ja vaikka tutkimuksin on osoitettu yhteydenpidon olevan enemmän lapsen kiintymyssuhteita edistävä tekijä kuin uhka, Höjerin (2001, 169-170) ruotsalaisessa tutkimuksessa sijaisvanhemmista yli puolet olivat sitä mieltä, että lasten kontaktilla biologisiin vanhempiinsa on ollut kielteinen vaikutus sijaisperheen elämään. Sijaisvanhempien on vaikea hyväksyä vanhempia, jotka ovat heidän käsityksensä mukaan tehneet pahaa lapsille, joita kohtaan sijaisvanhemmillä on voimakkaita tunteita (Valkonen 2008, 116). Myös Kallandin ja Sinkkosen (2001) mukaan sijoituksen onnistumista näyttää edistävän se, että sijaisvanhemmat hyväksyvät lapsen biologiset vanhemmat ja pystyvät heidän kanssaan hyvään yhteistyöhön.

Kujalan (2003,17) mukaan lapsen kannalta on tärkeää, että yhteys biologiseen vanhempaan säilyy sijoituksen jälkeenkin, mikäli se lapsen edun huomioiden on mahdollista. Vanhemmuus ei lopu, vaikka lapsi onki poissa biologisen vanhemman arkielämästä. Sijoitettujen lasten vanhempien vertaisryhmien vanhemmat kokivat, ettei biologinen vanhemmuus kuvaa kovin hyvin heidän kokemaansa vanhemmuutta. Ryhmässä käytetty etävanhemmuus antaa vanhemmuudelle enemmän tilaa ja merkittävyyttä: biologiset vanhemmat ovat lapsensa vanhempia, vaikka eivät kaikkia vanhemmuuden rooleja voikaan arjessa toteuttaa vaan osan vanhemmuudesta ”hoitavat” sijaisvanhemmat. Jaetulla vanhemmuudella pyritäänkin sijaishuollon piirissä kuvaamaan sitä, että sijoitetun lapsen vanhemmuutta toteuttaa useampi henkilö. Myös Rautakorpi (2007, 18) pitää jaettua äitiyttä ja etä-äitiyttä kuvaavina käsitteinä puhuttaessa huostaan otetun lapsen äidin äitiydestä, sillä ne kertovat tilanteesta oleellisen: biologisen äidin kanssa kasvatusvastuun jakaa joku muukin ja toisaalta biologinen äiti ei asu lapsensa kanssa, eli biologinen äiti on arjessaan fyysisesti etäällä lapsistaan.

Vanhemmuuden jakamiseen liittyy myös syntymävanhempien kokemus omasta osallisuudesta lastensa elämään sijoituksen aikana. Helminen (2006, 204) pitää osallisuuden ja hyväksynnän kokemusta tärkeänä työskennellessä perheiden kanssa. Hänen mukaansa osallisuuteen kuuluvat tasaveroisuuteen perustuva kumppanuus, vuorovaikutus, yhteistyö, vaikutusmahdollisuudet ja koettu oppiminen. Osallisuus edellyttää keskinäistä kunnioitusta ja hyväksyntää, sillä niiden avulla vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde rakentuu luottamukselliseksi ja turvalliseksi. Osallisuuteen sisältyy ajatus, että yhteisten keskustelujen ja tekemisen sekä havaintojen kautta syntyy kokemuksia, jotka toimivat peileinä niin omien käsitysten ja näkemysten kuin tekojen tarkastelulle. Tämä prosessi sitoo ihmisiä yhteen ja tarjoaa mahdollisuuden muutokselle ja uuden oppimiselle. Merkittävä tekijä osallisuudessa on vertaisuus eli samanlaisessa tilanteessa olevat ihmiset voivat jakaa kokemuksiaan. Jälleen ajattelen, että tämä määritelmä asettaa syntymävanhempien osallisuudelle melko korkeat kriteerit, vaikka toki ihannetapauksessa sijaisvanhempien ja syntymävanhempien suhdetta voisi kuvata tasaveroisuuteen perustuvaksi kumppanuudeksi. Kujalan (2003, 46) mukaan sijoitettujen lasten syntymävanhempien vanhemmuuskokemuksia leimaa kuitenkin juuri osallisuuden puute. Vanhemmat eivät tunne voivansa olla riittävästi osallisina lastensa elämässä tilanteessa, jossa lapsen arkielämästä, hänen huolenpidostaan ja kasvatuksesta vastaavat sijaisvanhemmat.

Sijaisvanhempien ja syntymävanhempien välistä jaettua vanhemmuutta voidaan tarkastella jakamalla vanhemmuus biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Jaottelussa biologisella vanhemmuudella tarkoitetaan lapsen synnyttäjää ja siittäjää. Sosiaalinen vanhemmuus sisältää huolenpitoa, mallina olemista, itsenäisyyden tukemista, rajojen asettamista ja rakkauden antamista. Psykologisella vanhemmuudella viitataan lapsen omaan, kiintymykseen perustuvaan kokemukseen siitä, ketä hän pitää äitinään ja isänään ja toisaalta kehen hän samaistuu. Psykologisen vanhemmuuden käsite perustuu ajatukseen, että vanhemmuudessa on kyse enemmästä kuin biologisesta tai sosiaalisesta vanhemman asemasta. Biologisten vanhempien ja lasten eläessä yhdessä biologinen, psykologinen ja sosiaalinen vanhemmuus yleensä sulautuvat yhteen. Näin ei kuitenkaan ole perhehoitoon sijoitetun lapsen kohdalla. (Goldstein, Freud & Solnit 1973; Kuronen 2003, 117-118; Laurila 2003, 25.)

Valkosen (1995, 3) mukaan perhehoitoon sijoitetun lapsen kohdalla biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus jakautuvat syntymävanhempien ja sijaisvanhempien kesken. Syntymävanhemmuudella tarkoitetaan biologista vanhemmuutta ja sijaisvanhemmat taas toteuttavat sosiaalista vanhemmuutta, tosin osin sosiaalitoimen kanssa, jolle juridinen päätösvalta lapsen huolenpitoon liittyen kuuluu huostaanoton jälkeen. Lisäksi lapsi tarvitsee psykologista vanhemmuutta. Psykologisen vanhemmuuden määritelmien mukaan lapsen ja vanhemman välisen, psykologisen suhteen keskeisimpiä sisältöjä ovat lapsen ja vanhemman välinen kiintymys sekä lapsen samastuminen vanhempaan. Kujalan (2003, 46) mukaan psykologinen vanhemmuus voi kuulua sijaisvanhemmalle, mutta se on usein myös jaettua. Syntymävanhemmalla on tällöin lapseen tunnesuhde ja lapsi kokevat vanhemman välittävän ja arvostavan lasta.

Lamb (1986,8) on tarkastellut vanhemmuutta vanhemmuuteen sitoutumisesta käsin. Hän on jakanut vanhemmuuteen sitoutumisen kolmeen eri osa-alueeseen, jotka ovat vuorovaikutus, saatavilla olo ja vastuunotto. Vuorovaikutuksella Lamb tarkoittaa vanhemman ja lapsen aktiivista yhdessä oloa. Saatavilla oloon sen sijaan ei liity intensiivistä vuorovaikutusta, vaan vanhempi voi toimittaa omia askareitaan lapsen esimerkiksi leikkiessä, mutta vanhempi on kuitenkin tarvittaessa lapsen käytettävissä. Viimeisenä, mutta kenties tärkeimpänä vanhemmuuteen sitoutumisen muotona Lamb esittää vanhemman vastuun lapsen hyvinvoinnista ja hoidosta. Siihen liittyy vanhemman huoli lapsesta sekä lapsen

hoitoon liittyvien käytännön asioiden suunnittelu ja järjestäminen. Lambin jaottelun mukaan syntymävanhemman rooli voisi olla vuorovaikutusta tapaamisten aikana, saatavilla oloa etänä puhelimitse ja vastuunoton osalta huolen kantamista lapsesta, ei niinkään käytännön asioista huolehtimista. Käytännössä sijaisvanhemmat sitoutuvat sijoitettuun lapseen syntymävanhempia huomattavasti voimakkaammin – ainakin tällaisen tarkastelun valossa.

Palkovitz (1997, 207-211) on puolestaan tutkimuksessaan pyrkinyt luokittelemaan tapoja, joilla vanhemmat osallistuvat lapsensa arkeen, hoitoon ja kasvatukseen. Hän jakaa vanhempien osallistumisen kolmeen toiminnan osa-alueeseen: kognitiiviseen, tunteisiin liittyvään ja näkyvään käyttäytymiseen. Tavallisesti tutkimuksissa keskitytään vanhempien näkyvän käyttäytymisen tarkasteluun, koska sitä on yksiselitteisintä havainnoida. Kuitenkin vanhemmat osallistuvat lastensa elämään myös kognitiivisesti esimerkiksi suunnittelemalla lapseen liittyviä asioita, tarkkailemalla lapsen ystävyys-suhteita, kuuntelemalla lasta tai takaamalla lapsen turvallisuutta. Tunteisiin liittyvää eli affektiivista toimintaa on kiintymyksen osoittaminen esimerkiksi halaamalla tai hymyilemällä sekä emotionaalinen tukeminen esimerkiksi lasta rohkaisemalla ja tukemalla. Vaikka sijaisvanhemmat huolehtivat lapsen arkielämän sujumisesta, voivat syntymävanhemmat olla emotionaalisesti tärkeitä ja osoittaa välittävänsä lapsesta.

Psykologista vanhemmuutta on pidetty tärkeimpänä vanhemmuuden osa-alueena ja sitä on korostettu myös sijaishuollossa, mutta olemassa olevat tulkinnat ovat keskenään ristiriitaisia. Valkosen (1995, 6-16) mukaan näkemykset psykologisesta vanhemmuudesta vaikuttavat myös sosiaalityön käytäntöön sosiaalitoimen päättäessä huostaan otetun lapsen huollosta ja asumisesta. Psykologiseen vanhemmuuteen liittyvissä näkemyseroissa kiistellään eniten siitä, onko lapselle parempi pitää mahdollisimman pitkään yllä suhdetta biologisiin vanhempiin sijoituksen jälkeen vai pyrkiä tukemaan uutta, turvallista suhdetta sijaisvanhempiin. Toinen suuntaus painottaa lapsen identifikaatiota ensimmäisessä vanhempi-lapsisuhteessa ja toinen lapsen tarpeiden ja lämpimän vuorovaikutussuhteen merkitystä ensisijaisena. Näkemysten ei kuitenkaan tarvitse olla toisensa poissulkevia onnistuneessa sijoituksessa. Sijoituksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että biologiset vanhemmat hyväksyvät lapsensa sijoituksen, sillä hyväksyntä antaa lapselle luvan kiintyä sijaisvanhempiin. Eikä tämä tarkoita siteiden katkeamista syntymävanhempiin.

Peltonen (2004, 332) näkee jaetun vanhemmuuden olevan yksi lastensuojeluun liittyvistä myyteistä. Hänen mukaansa lapset valitsevat vanhempansa; joillakin lapsilla biologiset vanhemmat säilyvät pääasiallisina vanhempina, mutta lapsilla, joiden kiinnittyminen biologisiin vanhempiin on ollut heikko, sijaisvanhemmat valikoituvat niin sanotuiksi oikeiksi vanhemmiksi (ks. myös Valkonen 1995, 103). Myös Hämäläinen (2005, 78) on sijoitettujen lasten kokemuksia tutkiessaan selvittänyt muun muassa lasten suhdetta heidän sijaisvanhempiansa ja biologisiin vanhempiinsa. Haastateltujen lasten tärkeimpien ihmisten joukossa selkeänä enemmistönä olivat äidit niin, että biologiset äidit mainittiin tärkeiksi sijaisäitejä useammin.

2.4 Sukupuolineutraali ja sukupuolistunut vanhemmuus

Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö -teoksen tekijät (Kuronen ym. 2004, 9) kritisoivat sosiaalityön käytäntöjä ja tutkimusta sukupuolisokeiksi, sillä ne usein sivuuttavat sukupuolikysymykset. Kulmalan ja Vanhalan (2004, 100) mukaan vanhemmuudesta on mahdotonta puhua ohittamalla sukupuoleen liittyviä kysymyksiä, sillä ne ovat vanhemmuuden kulttuurisen mallitarinan olennainen osa. Naisten ja miesten vanhemmuuden kokemukset ja heille asetetut odotukset eroavat toisistaan. Heidän haastatellessa asunnottomia miehiä ja naisia oli merkillepantavaa, että miehet puhuivat vain vähän lapsista ja isyydestä, mutta naisten haastatteluissa sen sijaan äitiyden teema nousi usein esille. Vanhalan ja Kulmalan (2004, 102) mukaan sukupuolten välisiä eroja kertoa vanhemmuudesta tekee ymmärrettäväksi se, etteivät yleiset kulttuuriset odotukset vanhemmuudesta ole naisille ja miehille yhdenmukaisia. Vanhemmuuden rooli ja siihen sitoutuminen voivat merkitä hyvin erilaisia asioita äideille ja isille (Hautanen 2002, 247). Kulttuurinen vanhemmuuskin on sukupuolistunut, sillä äitinä olemiseen liitetään hoivan merkityksiä, läheisyyttä ja lämpöä, siisteyden ja puhtauden ylläpitämistä, kun taas isän tehtävään on perinteisesti kuulunut taloudellisesta turvasta vastaaminen. Miesten nähdään usein olevan vapaampia perhevelvoitteista (Jokinen 1996, 177.)

Usein siis lapsesta huolehtimisen ja hoivaamisen kulttuuriset odotukset liitetään naisiin. Scourfield (2003, 82) on tutkinut sukupuolen merkitystä ja näkymistä lastensuojelussa.

Hänen mukaansa naisilta odotetaan lähtökohtaisesti enemmän kuin miehiltä, kun puhutaan lapsista huolehtimisesta. Lastensuojelun asiakkaina naiset ovat miehiä ”enemmän asiakkaita”. Naisten katsotaan aina olevan vastuussa lapsen suojelemisesta, vaikka vaikean perhetilanteen syiden nähtäisiinkin johtuvan muista tekijöistä. Myös Kuronen ym. (2004, 6) esittävät, että sosiaalityössä perheeseen, äitiyteen ja lasten hyvinvointiin ja suojeluun liittyvät kysymykset määrittyvät naisiksi tai niitä ainakin käsitellään lähinnä naisasiakkaiden kanssa.

Kujala (2003,14-15) on huomannut, että erityisesti äidit kokevat syyllisyyttä ja häpeää lapsensa sijoituksesta ja siksi heidän on vaikea puhua tilanteestaan ulkopuolisille. Äidit ovat siis ottaneet kulttuuriset odotukset omakseen ja kokevat syyllisyyttä, kun eivät kykene täyttämään odotuksia. Nousiainen (2004, 156-159) on havainnut lapsistaan erillään asuvia äitejä tutkiessaan, että äidit kokevat syyllisyyttä siitä, että he eivät asu lapsensa kanssa. Syyllisyys liittyy poissaoloon tai lapsen kanssa vietetyn yhteisen ajan puutteeseen. Syyllisyyteen kiteytyy myös kysymys lapsesta huolehtimisesta ja hoivasta. Äidit kantavat syyllisyyttä tekemisistään ja tekemättä jättämisistään nimenomaan suhteessa lapsen hyvinvointiin. Nousiainen haastattelemat naiset toivat esiin, että suhde lapseen ja lapsen tarpeista huolehtiminen on tärkeä tekijä heidän äitiyssidentiteettinsä kannalta. Naisille on tyypillistä määrittää itseään suhteessa merkittäviin toisiin. Äitiydestä puhuttaessa merkittävä toinen on oma lapsi.

Vuori (2001, 358-361) etsii äidin ensisijaisuudelle perusteluja kehityspsykologiasta. Hänen mukaansa kehityspsykologisissa tutkimuksissa äidin toiminnalla oletetaan olevan suora vaikutus lapseen. Siksi äiti esitetäänkin vanhemmaksi, joka on vastuussa lapsen normaalista kehityksestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Tällöin äiti saa isää tärkeämmän roolin lapsen hoivaajana ja kasvattajana. Äidin ensisijaista asemaa vanhempana määrittävät niin traditio ja vallitsevat tavat kuin näkemykset äidin luonnosta ja biologiasta (Lupton & Barclay 1997, 42-43).

Sevón ja Huttunen (2002, 72, 94) huomauttavat, että isän ja äidin välisestä jaetusta vanhemmuudesta puhuessa olisi syytä painottaa miehen oikeuden ja mahdollisuuden lisäksi myös vastuuta ja velvollisuutta isyyteen, sillä heidän mukaansa vanhemmuuden keskeinen tehtävä on juuri vastuun kantaminen lapsen hoidosta ja hyvinvoinnista. Naisella taas tulisi äidiksi tulon jälkeen säilyä muutakin elämää kuin vastuu ja huolehtiminen lapsesta sekä

kotitöistä. Tutkijoiden mukaan vastuu lapsesta arjen toimintana mielletään liian usein hyvään äitiyteen kuuluvaksi, mutta ei niinkään hyvään isyyteen. Tätä ideologiaa todistavat myös tutkimustulokset, joiden mukaan äidit kantavat valtaosan lapseen liittyvästä vastuusta. Sevón ja Huttunen arvioivatkin hoivaavan isyyden ja jaetun vanhemmuuden olevan vielä varsin vähän todellista lapsiperheiden arkea eli ennemminkin puhetta, mihin tulisi pyrkiä.

Julkista vanhemmuuskeskustelua tutkiessaan Jokinen (2002, 84, 88) havaitsi, että keskustelu on vain näennäisesti sukupuoletonta, sillä asiat, joiden tekemättä jättämisestä vanhempia arvostellaan, ovat niin sanottuja naisten töitä eli huolenpitoa, läsnäoloa, tavoille kasvattamista sekä raittiuden, järjestyksen ja puhtauden ylläpitoa. Sen sijaan asiat, jotka näyttävät olevan hyvän vanhemmuuden esteenä, ovat olleet miesten asioita, usein miehisii etuoikeuksia, kuten työssäkäynti ja harrastukset. Perinteiset sukupuliroolit paistavat siis keskusteluista läpi. Jokisen mukaan vanhemmuuskeskustelussa merkillepantavaa on se, että puhumme nykyään mielellämme vanhemmista ja vanhemmuudesta äitien ja isien sijaan. Tasa-arvoajattelun läpäisemänä keskusteluissa vältetään puhumasta sukupuolten erilaisista suhteista vanhemmuuteen eli vanhemmuudesta puhutaan paljon tasa-arvoajattelun mukaisesti sukupuolineutraalisti, vaikka samalla vanhemmuutta piiloviestein myös sukupuolitetaan.

Sukupuolineutraalius on kulttuurinen tapa; puhumme syntymävanhemmista ja sijaisvanhemmista, vaikka vanhemmuus on isyyttä ja äitiyttä, joilla on omat ominaispiirteensä tasa-arvon vaateista huolimatta (Jokinen 2002, 87). Sukupuolineutraalilla vanhemmuuspuheella viitataan usein epäsuorasti tai jopa suoraan äiteihin, jolloin lapsesta huolehtimisen ja hoivaamisen kulttuuriset odotukset liitetään naisiin (Kulmala & Vanhala 2004, 102; Vuori 2001, 321). Ainakin Kuronen (1994, 81; 2003, 113) on puhunut perhetutkimuksen piirissä sukupuolineutraalista ajattelusta irrottautumisen puolesta. Kuronen (1994, 81) mukaan puhuttaessa sukupuolineutraalisti vanhemmuudesta äitiyden ja isyyden sijaan saattaa hämärtyä se, että sukupuolten erot ovat olemassa.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Varto (1992, 16) toteaa tutkimustyön yhtenä tavoitteena olevan rikastaa inhimillistä olemassaoloa ja syventää ymmärrystämme maailmasta. Näin ollen tutkimuksella on aina syvä eettinen merkitys inhimillisen toiminnan arvottajana. Varto (1992, 17) esittää tutkimustyön ohjaavan pitkälti tapaamme ymmärtää todellisuutta ja siksi tutkimustyön merkityksellisyys on erityisen suuri nykyisin. Oma pyrkimykseni on tehdä näkyvämmäksi syntymävanhemmuutta, joka usein jää varsin vähäiselle huomiolle lastensuojelun sijaishuollon käytännöissä ja julkisissa keskusteluissa. Toivon, että tutkimalla vähäiselle huomiolle jääneitä asioita ja ilmiöitä, voimme vaikuttaa aina käytäntöön asti.

Tutkimusta aloittaessani minulla oli siis ennakkokäsitys, että syntymävanhemmat jäävät liian vähälle huomiolle lastensuojelun kentällä, sillä esimerkiksi Kujalan (2003, 46) mukaan sijoitettujen lasten syntymävanhempien vanhemmuuskokemuksille on tyypillistä osallisuuden puute. Pösön (2007, 76) mukaan lastensuojelu lähtee aina ongelmasta, siksi lähtöoletuksena on myös, että syntymävanhemmat eivät ole kyenneet kyllin hyvään vanhemmuuteen, sillä heiltä on otettu lapsi huostaan.

Puhuttaessa biologisista vanhemmista, heidän roolinsa tuntuu kovin kapealta. Biologinenhan viittaa siittämiseen ja synnyttämiseen. Biologisen vanhemmuuden ohella kirjallisuudessa käytetty termi syntymävanhemmuus antaa mielestäni enemmän tilaa erilaisille variaatioille, vaikka sekin sijoittaa ihmisen tiettyyn kategoriaan. Juhilan (2004, 23) mukaan ihmisen sijoittaminen tiettyyn kategoriaan antaa vinkkejä siitä, mitä meidän pitäisi henkilöstä ajatella ja miten häneen suhtautua. Kategorioihin kiinnittyy erilaisia ominaisuuksia, joita oletamme tiettyyn kategoriaan nimetyllä ihmisellä olevan. Meillä on olemassa henkilöstä paljon kulttuurista tietoa, vaikka emme olisi tavanneet koskaan koko henkilöä. Ihmisten sijoittamisella johonkin kategoriaan on siis väistämättä seurauksia: kategoriat tuottavat ihmisille sosiaalisia identiteettejä ihmisen asettuessa johonkin katego-

riaan, johon on liitetty tietyt ominaisuudet ja toimintaodotukset (Antaki & Widdicombe 1998, 3). Näitä syntymävanhemmuuden ominaisuuksia yritän paikantaa sellaisina kuin ne Perhehoito -lehtien sivuilla esiintyvät.

Lastensuojelulla on monia ulottuvuuksia. Se on yhteiskunnallinen, lakiin, yhteiskuntapolitiikkaan ja sen käytäntöihin ja järjestelmiin kiinnittyvä, perhe- ja sukupolvisuhteita ohjaava julkinen instituutio. Lastensuojelulla on oikeus ja velvollisuus puuttua yksilöiden ja perheiden elämään. Toisaalta lastensuojelu on lasten, äitien, isien ja muiden asianosaisten kokemuksia yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyjen vanhemmuussuhteiden murtumisesta ja puuttumisesta. (Pösö 2007, 66-67.) Myös syntymävanhemmuudesta puhuttaessa on taustalla tieto lapsen huostaanotosta eli tilanteesta, jossa syntymävanhemman vanhemmuuteen on puututtu ja se on jollain tavalla murtunut tai muuttunut. Kyseessä ei kuitenkaan ole autenttisten kokemusten tutkiminen, sillä lehtiaineisto on aineistona jo kertaalleen toimitajan toimesta tulkittua ja jäsenettyä tekstiä. Lisäksi syntymävanhemmuutta tarkastellaan myös muiden tahojen eli lastensuojelun ammattilaisten, sijoitettujen lasten sekä sijaisvanhempien näkökulmasta.

Tutkimukseni kiinnittyy lastensuojelun perhehoidon tutkimukseen ja sen erityiskysymykseen syntymävanhempien roolista, paikasta ja osallisuudesta vanhempana sijoitusprosessissa sekä sijaisperheen ja sijoitetun lapsen elämässä. Aineiston kautta tutkimus paikantuu myös kulttuuritutkimukseen. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten syntymävanhemmuudesta puhutaan lähinnä perhehoitajille suunnatussa lehdessä. Tutkimuskysymykseni on, *millaista kuvaa syntymävanhemmuudesta Perhehoito -lehti välittää.*

3.2 Grounded theory tutkimusmenetelmänä

Tutkimukseni lähestymistapaa pohtiessani ensimmäinen ajatus oli edetä aineistolähtöisesti, sillä en halunnut sitoutua ennalta mihinkään teoriaan. Olisi myös ollut todennäköistä, ettei sopivaa teoriaa valitsemani aiheeseen olisi ollut kovin helppoa löytää. Tötön (1997, 126) mukaan se, millaiseen kysymykseen tutkimuksessa etsitään ratkaisuja, määrittää millaista tutkimusotetta käytetään. Kvalitatiivinen tutkimusote vastaa hyvin tutkimukseni tavoitteeseen selvittää suhteellisen vähän tutkittua ilmiötä. Grounded theory -lähestymistapa

osoittautui lähemmän tarkastelun jälkeen menetelmäksi, johon päätin nojautua, sillä se sopii aineistolähtöiseen laadulliseen tutkimukseen tarjoten varsin selkeän ohjeistuksen aineiston analyysiin. Tutkimustehtäväni on väljä, mutta se on tyypillistä tämänsuuntaisessa tutkimuksessa. Riittää, kun tutkija on tietoinen, mistä ilmiökentästä on kiinnostunut. (Karila 1999, 121; Strauss & Corbin 1990, 37-38.)

Barney Glaser ja Anselm Strauss kehittivät grounded theoryn 1960-luvulla sosiologisen tutkimuksen käyttöön vastareaktion deduktiiviselle, teorialähtöiselle tutkimusperinteelle. Menetelmän tarkoituksena on käsitteellisten teorioiden luominen käyttämättä olemassa olevia teorioita ja hypoteeseja. Pyrkimyksenä on ymmärtää toimintaa ihmisen näkökulmasta. Edelleen menetelmä on suosittu juuri ihmisten käyttäytymisen tutkimisessa muun muassa koulutuksen, hoitotyön, politiikan ja psykologian tutkimusalueilla. Menetelmän suosioon varmasti vaikuttaa sen avoimuus sosiaaliselle todellisuudelle. Lisäksi menetelmä tekee näkyväksi ne menettelytavat, joiden kautta tutkija päätyy tulkintaansa. (Glaser & Strauss 1974 1-6; Metsämuuronen 2003, 24.)

Glaserin ja Straussin (1974, 3,5) lähtökohtana on, että aineistolähtöisen teorian luominen on keino saavuttaa sellainen teoria, joka soveltuu sen oletettuun käyttötarkoitukseen. Heidän mukaansa teorian pätevyyttä ei voi erottaa siitä prosessista, jossa se on tuotettu. Siten yksi teorian pätevyyden arvioinnin kriteereistä on se, miten teoria on luotu. Glaserin ja Straussin tavoitteena oli luoda aineistolähtöinen metodologia niin sanottuna vastaiskuna hypoteettis-deduktiivisen lähestymistavan problemaattisuuteen eli pyrkimykseen vain valmiina olevan teoreettisen tiedon vahvistamiseen tai vääräksi osoittamiseen. Hypoteettis-deduktiivisessä lähestymistavassa empiriasta ei voida johtaa uutta tietoa. Tähän epäkohtaan Glaser ja Strauss (1974, 16-18) pyrkivät luomaan muutosta. Pyrkimyksensä induktiiviseen päättelyyn Grounded theoryä on kritisoitu paljon. Pyrkimys välttää teoriakirjallisuuden vaikutus teorianmuodostusprosessiin on lähes mahdotonta etenkin silloin, kun liikutaan paljon tutkituilla alueilla, kuten omassa tutkimuksessanikin. Tutkijan aiempaa tietämystä aiheesta ei siis ole mahdollista sivuuttaa. (Honkonen & Karila 1995, 138).

Honkosen ja Karilan (1995, 138) mukaan grounded theoryyn tarkemmin perehtymällä suuntauksen tulkinta jyrkän induktiiviseksi ei ole aivan yksiselitteinen tai oikeutettu, sillä vaikka tutkimus käynnistyykin avoimin lähtökohdin, on lähestymistavassa huomioitu, että

monet tutkijaan liittyvät seikat ohjaavat tutkijaa havaitsemaan aineistosta asioita, jotka ovat tutkimuksen lähtökohtien kannalta merkittäviä. Glaser ja Strauss (1974) sekä Strauss ja Corbin (1990) mainitsevat useaan otteeseen myös erilaisten kirjallisten aineistojen merkityksen aineiston ymmärtämisessä. Ainakin Straussin mukaan ymmärretyn Grounded theory –lähestymistavan yhteydessä voisikin puhua enemmän abduktiivisesta kuin selkeästi induktiivisesta tutkimuslogiikasta. Karilan (1999, 123) mukaan abduktiivisella päättelyllä tarkoitetaan päättelyprosessia, jossa johtopäätökset muodostuvat induktion ja deduktion vuorovaikutuksessa. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että otetaan huomioon tutkijan aiempi kokemus ja muut aiemmat tutkimukset. Aiempi tietämys ei ohjaa suoranaisesti aineiston hankintaa tai analyysiä, mutta vaikuttaa tutkijan ajatteluun ja voi helpottaa esimerkiksi ilmiöiden käsitteellistämistä. Itse olen pyrkinyt ratkaisemaan tätä ongelmaa kirjoittamalla auki ilmiön yleistä taustaa kirjallisuutta hyödyntäen ennen analyysia. Tämän taustoituksen ei kuitenkaan ole tarkoitus ohjata analyysiani.

Grounded theoryn (GT) lähtökohtana on tutkittavaa kohdetta koskevan uuden teorian luominen, joten se hylkäsi hypoteesien testaamismallin. Aineistosta teoriaan pyritään etenemään niin sanotun jatkuvan vertailun menetelmällä, mikä on GT:n metodinen ydin. Jatkuva vertailu on metodi teorian luomiseksi ja samalla työtapana, joka sisältää tutkimuksen kaikki vaiheet aineiston keruusta aina tutkimusraportin kirjoittamiseen. Jatkuvan vertailun menetelmässä koodaus ja analyysi kulkevat rinnakkaisina ja samanaikaisina tapahtumina. Tutkimusaineistoa ei pakoteta ennakkoluokitukseen eikä mitään aineiston osia jätetä huomioimatta, kuten hypoteesien testaamiseen keskittyvissä tutkimuksissa. (Glaser & Strauss 1974, 4, 21.)

Glaser ja Strauss (1974, 32-34) tekevät eron substantiivisen ja formaalin teorian välille puhuttaessa teorianmuodostuksesta. He määrittelevät substantiivisen teorian teoriaksi, joka koskettaa vain jotain tiettyä substanssialuetta. Formaalin teorian luominen taas on mahdollista, kun tutkitaan ilmiötä useammalla substanssialueella tai ulotetaan analyysi syvemmälle käsitteelliselle tasolle. Substantiivisen ja formaalin teorian ero on yleistystaso. Substantiivinen teoria on pätevä vaan tietyllä tutkitulla alueella, mutta formaali teoria on yleistettävissä koskemaan muutakin kuin tiettyä tutkittua joukkoa. Omassa tutkimuksessani on kyse substantiivisesta teoriasta.

Straussin ja Gorbiniin (1990, 41-42) mukaan metodin käytössä keskeistä on teoreettinen herkkyys. Menetelmän käyttö vaatii teoreettista herkkyyttä tutkia aineistoa ja löytää sieltä asioista ja niiden merkityksiä. Mäki-Kulmalan (1995, 165) sanoin grounded theory -tyyppinen tutkimus on ”parhaimmillaan elävää liikettä teorian ja empirian välillä sekä luovaa uusien ajatusten, käsitteiden ja teorioiden luomista”. Grounded theory -lähestymistapaa kuvaakin prosessinomaisuus. Honkosen ja Karilan (1995, 137) mukaan tutkimusstrategian prosessinomaisuus ilmenee aineistonhankinnan ja aineiston analyysin vuorovaikutuksessa, sillä aineiston antamat vihjeet suuntaavat aineiston myöhempää hankintaa ja toisaalta tutkija voi myös palata uusien aineistosta esiin nousevien vihjeiden johdosta takaisin aiemmin hankkimansa aineiston pariin.

Pyrkiessään etsimään konkreettista vastausta induktion ja teorian väliselle suhteelle päätyivät Glaser ja Strauss lopulta käsitteellistämään induktion ja teorian suhteet eri tavoin. Myöhemmin Glaser ja Strauss ovatkin molemmat kehittäneet grounded theory lähestymistapaa omalla tavallaan. Voidaan puhua glaserilaisesta induktiivisesta ja straussilaisesta induktiivis-deduktiivisesta grounded theory -metodologiasta. Keskeinen ero liittyy siis puhtaaseen induktioon verrattuna deduktiivisuuden sallimiseen. Glaserilaisuudelle on ominaista tiukka aineistopohjaisuus teorian tuottamisessa ja induktiivisuuden vaade. (Utriainen & Kyngäs 2008, 16.)

Alun perin Glaserin ja Straussin (1967) grounded theoryn oli tarkoitus olla työtapaa, jota käytetään uusien teorioiden luomiseen. Vähitellen kuitenkin ajaututtiin tilanteeseen, jossa grounded theory toimi yleisenä laadullisen tutkimuksen mallina. Myös tämä käänne on pakottanut tekijöitä täsmentämään alkuperäistä mallia ja molemmat ovat tehneet sen omalla tavallaan (Utriainen & Kyngäs 2008, 16). Straussin malli painottaa tekstuaalisuutta ja Glaser pitää tärkeänä sosiaalisia prosesseja tekstien taustalla. Straussin mukaan teksti itse on tutkimuksen kohde sellaisenaan, kun taas Glaser pitää tekstiä heijastumana sosiaalisesta todellisuudesta. (Karila 1999, 120.)

Metsämuuronen (2003, 169, 176) esittelee grounded theoryn laadullisen tutkimuksen tiedonhankinnan strategiana. Hän suomentaa grounded theoryn aineistopohjaiseksi teoriaksi. Grounded theory -lähestymistapaa on myös suomennettu ankkuroiduksi teoriaksi (Hirsjärvi & Hurme 2000, 25), aineistolähtöiseksi teoriaksi (Alasuutari 1994, 74) sekä perustellun teorian lähestymistavaksi (Rostila 1997, 94). Glaser ja Strauss (1967) määrittä-

vät grounded theoryn varovaisesti lähestymistavaksi tai tyyliksi, mutta Strauss ja Corbin (1990) kirjottavat jo grounded theory -menetelmästä. Itse käytän alkuperäistä englanninkielistä nimeä, tai lyhennettä GT. Pyrin soveltamaan alkuperäistä menetelmää Straussin mukaan.

Straussin mukaan empiirisen aineiston kerääminen ei voi tapahtua ilman etukäteistietoa. Strauss ja Corbin (1990, 34-38) pitävät mahdollisena muotoilla tutkimusaiheesta etukäteen tutkimusongelmia ja kysymyksiä. He pitävät myös induktiivisen ja deduktiivisen ajattelun vuorottelua tärkeänä osana analyysiä. Tällöin perusaineistosta on mahdollista siirtyä tuloksiin, tehdä hypoteeseja, palata takaisin aineistoon ja katsoa, miten aineisto vastaa siihen (Strauss & Corbin 1990, 43, 148). Strauss kehitti yhdessä Corbinin kanssa analyysimallin, jossa aineiston koodaus ja tulkinta tapahtuu kolmessa vaiheessa: avoimena, aksiaalisenä ja selektiivisenä koodauksena. Palaan näihin analyysivaiheisiin myöhemmin luvussa 3.4. kuvatessani oman tutkimusaineistoni analyysiä.

3.3 Aineiston valinta ja hankinta

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, jonka empiirinen aineisto koostuu Perhehoito -lehtien kirjoituksista eli muun muassa sijaisvanhempien haastatteluista, kolumneista, tutkimustiedosta ja asiantuntijapuheenvuoroista. Olen rajannut tutkimusaineistoni vuosina 2006-2009 ilmestyneisiin Perhehoito -lehtiin. Lehti ilmestyy kuudesti vuodessa. Olen päättänyt rajaamaan aineiston viimeiseen viiteen vuoteen, sillä olen kiinnostunut tarkastelemaan mahdollisimman ajankohtaista tilannetta.

Mäkelä (1990, 48) muistuttaa, että tutkijan on hyvä valmistautua argumentoimaan sen puolesta, että hänen aineistonsa on analysoimisen arvoinen. Perhehoito -lehti on tarkoitettu perhehoitajille, viranomaisille sekä kaikille perhehoidosta kiinnostuneille. Sen keskeisenä sisältönä ovat perhehoito ja alan ajankohtaiset kysymykset, jotka liittyvät kasvatukseen, vanhemmuuteen, perheiden tilanteisiin sekä lasten ja nuorten, kehitysvammaisten, mielenterveyspotilaiden ja vanhusten tilaan ja hoitoon perhehoidossa. Lehdessä perhehoidolla tarkoitetaan lasten perhehoidon lisäksi myös vanhusten, mielenterveyspotilaiden ja kehi-

tysvammaisten perhehoitoa. Näitä koskevat artikkelit jäävät tutkimukseni tarkastelun ulkopuolelle, sillä mielenkiintoni kohdistuu lasten perhehoitoon liittyvään ilmiöön eli syntymävanhemmuuteen. (Perhe-hoitoliiton www-sivut, 2010.)

Böökkin (2001, 13-14) mukaan vanhemmuuden kuvan luominen tapahtuu julkisissa keskusteluissa tiedotusvälineissä, kirjallisuudessa ja tutkimuksissa, joissa muun muassa kasvatus-, perhe- ja auttamistyön ammattilaiset esittävät näkemyksiään. Keskustelu painottuu usein kysymyksiin siitä, millaista on hyvä vanhemmuus, mutta keskustelussa tuotetaan myös huonon vanhemmuuden määrittäjiä. Siksi osaltaan myös Perhehoito -lehden voidaan ajatella rakentavan kuvaa syntymävanhemmuudesta.

Aineiston valinnan myötä tutkimukseni paikantuu myös kulttuuritutkimukseksi, jossa mielenkiinto kohdistuu aina jo kertaalleen jäsenettyyn tai tulkittuun todellisuuteen. Kulttuurintuotteita pidetään kuitenkin merkityksellisinä tutkimuksen kohteina, sillä sosiologisen tutkimuksen perusajatuksena on, että kaikki kulttuurintuotteet kuvastavat jotenkin aikansa yhteiskuntaa ja päivittäistä elämää riippumatta siitä, millainen arvostus kulttuurintuotteella on esimerkiksi esteettisyyteensä perustuen. (Alasuutari 1995, 21.)

Ritala-Koskinen (1993, 6-7) on tutkinut suomalaisten naisten- ja perhelehtien uusperhettä käsittelevien artikkelien kautta rakentuvaa uusperheen kulttuurista kuvaa. Hänen mukaansa naistenlehdillä on yhteiskunnallisesti aliarvostetusta asemasta huolimatta keskeinen rooli uusperhettä koskevien kulttuuristen käsitysten muotoilijana, koska ne ovat toistuvasti tuoneet uusperheen hyvin näkyvästi julkisuuteen esittelemällä uusperhettä uutena perhe-
muotona. Ritala-Koskinen tutkimuksen tavoitteena on tavoittaa uusperheen julkinen, kulttuurinen kuva. Hän korostaa pesäeroa konkreettisten uusperheiden arjen tutkimuksiin.

Myös oma aineistoni on pääosin tällaista jo kertaalleen journalistin jäsentämää ja tulkitsemaa, kuten sijais- ja syntymävanhempien haastatteluja. Osa artikkeleista on tutkimusartikkeita, jolloin kirjoittajana on tutkija itse. Lisäksi joukossa on joitain nuorten sijoitettujen omia kirjoituksia, jotka on julkaistu nimimerkillä sekä sijaisäidin kirjoituksia. (Liite 1). Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, etteivät tulokset pyri kuvaamaan syntymävanhempiä konkreettisesti vaan nimenomaan lehtiaineiston ilmentämää kuvaa syntymävanhemmista. Lehdet eivät kuitenkaan ole täysin muusta

maailmasta irrallaan, vaan ne ovat tuotettu tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa. (vrt. Ritala-Koskinen 1993, 7)

Grounded theory -menetelmän mukaan tutkimuksen alussa aineistoa hankitaan niin sanotun avoimen otannan periaatteella, jonka muistuttaa pitkälti harkinnanvaraista otantaa. Otannan tarkoituksena on löytää mahdollisimman kattavasti relevanttia aineistoa. (Glaser & Strauss 1974, 45-76; Strauss & Gorbini 1990, 176.) Käytännössä olen tehnyt Jyväskylän yliopiston kirjastossa määrittelemäni aikarajauksen mukaisesti varastotilauksen Perhehoito-lehdistä. Puuttuvia vuosikertoja ja yksittäisiä lehtiä olen hakenut Jyväskylän kaupungin kirjaston maakunta-arkistosta. Saatuaani lehdet käsiini, olen aluksi sattumanvaraisesti ottanut lehden kerrallaan tarkasteluun. Olen kerännyt aineistoni lukemalla lehden läpikotaisin ja kirjaamalla lehdestä kaikki syntymävanhemmuuteen liittyvät maininnat tai lainaukset sanasta sanaan Microsoftin Excel-taulukkoon. Tämä helpottaa analyysiä, mutta ei estä alkuperäisen tekstin ääreen palaamista. Helpottaakseni alkuperäiseen aineistoon palaamista, olen lainauksien ohien liittänyt viittauksen lehden numerosta ja artikkelin otsikosta ja tiedon siitä, kuka tai mikä lainauksen takana on eli onko esimerkiksi kyse tutkimustulosten esittämisestä vai sijaisäidin haastattelusta. Olen rajannut lehdistä pois esimerkiksi artikkelin perhetukikeskuksesta, jonne lapset tulevat avohuollon sijoituksena eikä tilanne ole vielä sellainen, että voitaisiin puhua syntymävanhemmista ja sijoitetusta lapsesta. Tällä tavoin syntymävanhemmuuteen liittyviä mainintoja poimimassa on täytynyt asiayhteydestä päätellä, onko kyseessä syntymävanhemmuus, sillä usein teksteissä käytetään erilaisia nimityksiä kuten *lapsen vanhemmat* tai esimerkiksi *Kaija-äiti*. Alustava aineistoni koostui kahdestakymmenestä artikkelista, joissa viitataan syntymävanhemmuuteen.

Kun olin analysoinut alustavaa aineistoa ja aineistosta alkoi hahmottua tutkimustehtävän kannalta keskeinen ilmiö, siirryin teoreettiseen otantaan, jonka lähtökohtana on, että tutkimuksessa kehittymässä oleva teoria jäsentää sitä, mitä aineistoa seuraavaksi kerätään. Keskeistä ei siis ole kerätä perinteiseen tapaan mahdollisimman edustavasti koko kohdejoukkoa kuvaavaa aineistoa, vaan aineistonkeruuta pyritään syventämään analyysin edetessä tarpeen mukaan. Teoreettisen otannan tarkoituksena on aineiston pohjalta rakennettujen käsitteiden ja kategorioiden kehittäminen. Aineiston hankintaa jatketaan, kunnes se ei enää tuota uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä eli kunnes saavutetaan teoreettinen

saturaatio. (Glaser & Strauss 1974, 45-76; Strauss & Corbin 1990, 176.). Aineiston alustavan analysoinnin jälkeen lisäsin kahteen otteeseen aineistoa kymmenellä artikkelilla. Toisella kerralla keräsin aineistoa samoin kuin alustavaa aineistoa eli kannesta kanteen lehtiä lukien ja mainintoja poimien, sillä tahdoin nähdä, toisiko lisäaineisto uusia pääkategorioita analyysiini. Ensimmäinen lisäaineisto noudatteli kuitenkin alustavan analyysin mukaisia pääkategorioita, joten kolmannella kerralla en enää keskittynyt kirjaamaan jokaista syntymävanhemmuuteen liittyvää mainintaa, vaan poimin lehdistä lainauksia, jotka tukivat tai täydensivät alustavan aineiston pohjalta luotuja pääkategorioita. Viimeisen kerran lisäsin aineistoa vielä aivan analyysin loppupuolella selektiivisten koodien jo muotouduttua kahdeksalla artikkelilla, jolloin tarkoitukseni oli analyysin pitävyyden testaamisen uudella aineistolla. Näin ollen lopullinen aineistoni koostui 48 artikkelista (Liite 1). GT:n mukaisesti aineiston hankintaa jatketaan, kunnes se ei enää tuota uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä eli kunnes saavutetaan teoreettinen saturaatio. (Glaser & Strauss 1974, 45-76; Strauss & Corbin 1990, 176.)

Teoreettinen saturaatio tuli aineistonkeruussani saavutetuksi siten, etteivät lisäaineistot tuottaneet enää uusia pääkategorioita analyysiini. Kuitenkin jokainen yksittäinen lainaus tuo oman lisänsä kunkin kategorian sisältöön, joten ajattelen, ettei siinä mielessä teoreettisen saturaation saavuttaminen ole mahdollista.

3.4 Tutkimusaineiston analyysi

Edellä kuvaan aineiston hankintaa, jossa sivuan myös aineiston analyysiä, sillä GT:ssä aineiston hankinta lomittuu analysointiin, eikä niitä siksi voi esittää täysin irrallisina toisistaan. Tässä luvussa kuvaan tarkemmin strausilaisen grounded theoryn mukaan edennyttä tutkimusaineistoni analyysiä. GT:ssä aineistosta teoriaan pyritään etenemään niin sanotun jatkuvan vertailun menetelmällä, joka sisältää tutkimuksen kaikki vaiheet aineiston keruusta aina tutkimusraportin kirjoittamiseen. Itselleni GT on pikemminkin analyysiväline kuin pyrkimys teorianluomiseen. Metodien mukaisessa jatkuvan vertailun menetelmässä koodaus ja analyysi kulkevat rinnakkaisina ja samanaikaisina tapahtumina (Glaser & Strauss 1974, 4, 21.) Strauss kehitti yhdessä Corbinin kanssa jatkuvan vertailun

menetelmästä analyysimallin, jonka keskeinen elementti on koodausparadigmaksi kutsuttu työohje. Pyrin noudattamaan analyysissäni tätä työohjetta. Siinä aineiston koodaus ja tulkinta tapahtuu kolmessa vaiheessa: avoimena, aksiaalisenä ja selektiivisenä koodauksena. Koodauksen etenemistä suorasta lainauksesta selektiiviseksi koodiksi havainnollistan taulukkomuodossa (taulukko1) esimerkin avulla. (Strauss & Corbin 1990.)

TAULUKKO 1. Esimerkki analyysin etenemisestä suorasta lainauksesta selektiiviseen koodiin.

Suora lainaus	Avoin koodi	Aksiaalinen koodi	Selektiivinen koodi
Sijoituksen onnistumisen kannalta on oleellista, että myös syntymävanhemmat hyväksyvät sijoituksen	syntymävanhemmat hyväksyvät sijoituksen	Sijoituksen hyväksyminen	Vanhemmuuden jakaja
ja pystyvät antamaan lapselle luvan kiintyä sijaisperheeseen.	pystyvät antamaan luvan kiintyä	Lupa kiintyä	Vanhemmuuden jakaja
Olen saanut tavata biologisia vanhempiani säännöllisesti.	säännöllinen tapaaminen	Tapaamiskäytännöt	Yhteydenpitäjä
Tapaamisajankohdat on aina sovittu biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien kanssa yhdessä.	tapaamiset sovittu yhdessä	Yhteistyö	Vanhemmuuden jakaja

Avoimen koodauksen alussa aineistoa ikään kuin pilkotaan osiin, jotka koodataan niiden yhtäläisyyksien ja erilaisuuksien perusteella. Koodaus voi aineistosta riippuen tapahtua riviltä tai kohdistua kokonaisuun kappaleisiin tai jopa dokumentteihin. Koodit ovat otsikoita, joilla ilmiön ominaisuudet nimetään. Näin muodostuneet kuvaukset tai konseptit ovat analyysin perusyksiköitä. Koodauksessa tarkkaillaan asioiden ominaisuuksia ja mietitään ulottuvuuksia, joihin nämä ominaisuudet sijoittuvat. Ominaisuuksien ja ulottuvuuksien vertailu tekee mahdolliseksi myöhemmin siirtymisen konsepteista kategorioihin, jotka ovat siis konsepteista muodostettuja korkeamman abstraktiotason käsitteellistyksiä. (Strauss & Corbin 1990, 61-74; Robson 2002, 493.)

Aloitin avoimen koodauksen tallennettuani lehtiaineistosta suorat syntymävanhemmuuteen liittyvät lainaukset Excel-taulukkoon ja osin jo tallennusvaiheessa pohdin, mitä lainaus ilmiöstä oikein kertoo. Ensin tiivistin kunkin lainauksen sisällön otsikoimalla lainaukset mahdollisimman kuvaavasti. Eri otsikoita eli konsepteja toisiinsa vertailemalla huomasin joidenkin konseptien olevan hyvin samankaltaisia tai kuvaavan samaa asiaa. (Robson 2002, 493.) Näin alkoi hahmottua käsitys tulevista kategorioita, jotka olivat käsitteitä, joiden alle mahtui useampi konsepti. Esimerkiksi sellaiset konseptit kuten *yhteydenpidon tukemisen haaste*, *tukea ei ole tarjolla* tai *syntymävanhempi ei kykene vastaanottamaan tukea* tuntuivat kuvaavan kaikki tuen antamisen haasteellisuutta.

Aloin myös kirjoittaa havaintojani koodatuista käsitteistä muistiin niin sanotuiksi memoiksi, joko suoraan viitteeksi excel-taulukkoon tai myöhemmin tulostettujen liuskojen marginaaleihin käsikirjoitettuna. Lisäksi pidin analyysin aikana tutkimuspäiväkirjaa ajatuksistani. Glaserin ja Straussin (1974, 105-107) mukaan systemaattinen memojen kirjoittaminen on olennainen osa vertailevaa menetelmää, sillä se mahdollistaa käsitteiden jatkuvan tarkentamisen ja muokkauksen koodaamisen aikana (Glaser & Strauss 1974, 105-107).

Aksiaalisen koodauksen tavoitteena on koota aineistoa uudelleen yhteen etsimällä yhteyksiä kategorioiden välillä. Olennaista on ilmiötä jäsentävien käsitteiden erojen ja samankaltaisuuksien täsmentäminen. Näin luodaan selkeyttä muodostumassa olevaan käsitejärjestelmään. Tämä tapahtuu koodausparadigmalla, joka kohdentaa huomion olosuhteisiin, kontekstiin, toiminnan ja vuorovaikutuksen strategioihin ja seuraamuksiin. Näin luodaan selkeyttä muodostumassa olevaan käsitejärjestelmään. On syytä huomioida, että avointa ja aksiaalista koodausta suoritetaan rinnakkain. Vähitellen, kun kaikki kategorioiden väliset suhteet on selvitetty, alkaa muodostua teoria. (Strauss & Corbin 1990, 96-115.)

Kun avoimen koodauksen päätavoite oli saada monipuolinen ”konseptilistaus” kuvaamaan aineistoa, on aksiaalisen koodauksen tehtävänä koota aineistoa uudelleen yhteen. Jo avoimessa koodauksessa havaittuja konseptien samankaltaisuuksia pyrittiin nyt kokoamaan alakategorioiden alle. Yhdistelin siis avoimen koodauksen samankaltaisia konsepteja samoihin alakategorioihin kuuluviksi. Toisin sanoen täsmensin nimeämistä ja tiivistin samankaltaisia asioita yhteen. Edelleen tietyt alakategoriat kuten *tuen antamisen haasteellisuus*, *tuen tarve* ja *tuen merkitys* tuntuivat liittyvän yhteen tai kuvaavan samankaltaista

asiaa. Niinpä yhdistin ne saman yläkategorian *tuki* alle. Hiljalleen kaikki konseptit jakautuivat alakategorioihin ja edelleen viiteen eri yläkategoriaan, jotka nimesin alustavasti: *tuki, tausta, yhteydenpito, jaettu vanhemmuus* ja *epäonnistunut vanhempi*. Tässä vaiheessa itselleni alkoi muodostua karkea käsitys tutkittavasta ilmiöstä kokonaisuutena.

Aksiaalisessa koodauksessa pohdin myös toimijuutta: esitetäänkö syntymävanhemmat aktiivisina vai passiivisina ja toisaalta kuka heitä määrittää? Millaisessa vuorovaikutuksessa syntymävanhemmat toimivat ja kenen kanssa? Päädyin pilkkomaan aineistoni neljään osaan sen mukaan, kuka syntymävanhemmuutta määrittää. Tahdoin nähdä, syntykö kovin erilaisia kategorioita, kun äänessä ovat sijaisvanhemmat, lastensuojelun ammattilaiset ja tutkimustieto, sijoitetut lapset tai syntymävanhemmat itse. Huomasin aineiston jakautuvan erittelystä huolimatta samoihin yläkategorioihin kuin aiemmin. Eroja ilmeni kuitenkin näiden pääkategorioiden sisällä.

Selektiivinen eli valikoiva koodaus alkaa, kun aineistosta alkaa kohota esiin sen keskeinen käsite tai käsitteet eli pääkategoriat. Tällöin alkavat piirtyä myös teorian ääriiviivat. Valikoivalla koodauksella pyritään koodaamaan niitä tekijöitä, joita voidaan liittää pääkategorioihin. Aletaan siis keskittyä yhä tiiviimmin niihin ominaisuuksiin ja tilanteisiin, jotka liittyvät jollakin tavoin pääkäsitteisiin. Selektiivisessä koodauksessa jatketaan käsitteiden keskinäistä integroimista, mutta yleisemmällä analyysitasolla. Kategoriat muutetaan tässä vaiheessa uuteen muotoon, joka vastaa tutkimusongelmaan tarinan muodossa. Tulkintatyö keskittyy toisaalta tarinan juonen löytämiseen, toisaalta niiden ydinkategorioiden määrittelyyn, joiden avulla tarina kerrotaan. Tarinan juonen identifioinnin kautta tapahtuu siirtyminen ilmiön kuvaamisesta sen teoreettis-analyyttiseen ymmärtämiseen. Tarinan sisältö kiteytyy ydinkategoriaan, joka kokoaa yhteen ja liittää toisiinsa tulkinnan olennaisimmat puolet. Selektiivinen koodaus siis rajaa työtä ja pyrkii yhdistelemään käsitteitä sekä löytämään niiden yhteyden suhteessa ydinkäsitteeseen. Tätä kutsutaan teoretisoinniksi. Selektiivinen koodaus muistuttaa aksiaalista koodausta, mutta se tapahtuu abstraktimmalla analyysitasolla. (Corbin & Strauss 1990, 116-148; Robson 2002, 495.)

Huomatessani, ettei aineistosta nouse uusia pääkategorioita keskityin jo olemassa olevien täsmentämiseen ja ymmärtämiseen. Tässä vaiheessa myös nimesin pääkategoriat paremmin kuvaaviksi syntymävanhemmuuden rooleiksi *tuen tarvitsija, yhteydenpitäjä, syntymävanhemmuus taustatietona, vanhemmuuden jakaja* ja *epäonnistunut syntymävan-*

hempi. Tarinan juonen löytymisellä ja teorialla käsitän jonkinlaisen kokonaiskuvan hahmottamista tutkittavasta ilmiöstä eli oivallusta siitä, kuinka eri kategoriat linkittyvät yhteen ja luovat kokonaisuuden syntymävanhemmuudesta. Viittä kategoriaa yhdistää syntymävanhempien osattomuus vanhemmuuteen ja pitkälti myös sen määrittelyyn. Siksi näen, että *osattomuus vanhemmuuteen* on ydinkategorian kaltainen koko aineiston läpäisevä teema, jonka kautta syntymävanhemmuuden tarina tässä analyysissä voidaan kertoa.

3.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisillä kysymyksillä tarkoitetaan niitä lukemattomia – toisinaan sivuseikoilta vaikuttavia – ratkaisuja, joita tutkija joutuu tutkimusprosessin aikana tekemään (Pietarinen & Launis 2002, 46). Mäkelä (1987, 180) jakaa tutkimuseettiset ongelmat tutkimuksen tiedonhankintaan ja tutkittavien suojaan liittyviin kysymyksiin sekä tutkijan vastuuseen tutkimustulosten sovelluksista. Varton (1992, 34) mukaan kaikkeen inhimilliseen toimintaan liittyy vastuu. Toisin sanoen ajatteleva, valinnat, tutkiminen ja ratkaisut ovat kaikki elämismailmassa vaikuttavia ja siten kaikki tutkijan toiminnat ovat myös eettisiä. Laadullisessa tutkimuksessa kaikenlainen rajaaminen kuten kysymysten valinta, otosten valinta, ratkaisut, jotka koskevat mukaan otettavia ja pois jätettäviä aiheita, lähteitä tai tutkimuksen kohteita ovat kaikki elämismailmassa uudenlaista merkitystä luovia toimia ja siten myös suoraan eettisiä ratkaisuja.

Tutkittavien suojaan liittyen tutkimukseni eettinen puoli on ongelmaton. Tutkimuksessani aineistonkeruuseen ei liity eettisiä pohdintoja samalla tavalla kuin ihmisiin kohdistuviin tutkimuksiin, sillä tutkimukseni kohteena olevat lehdet ovat jo olemassa olevaa, valmista ja kaikkien saatavilla olevaa, niin sanottua dokumenttiaineistoa. Tutkimukseeni ei liity tutkimuslupien hakemista tai tutkittavien suojelemista. Vehviläinen-Julkusen (1996, 29) mukaan on eettisesti tärkeää huomioida, että tutkimuksesta ei aiheudu tutkimukseen osallistuneille haittaa. Tällä tutkimukseen osallistuneilla voidaan omassa tutkimuksessani tarkoittaa Perhehoito -lehteä tai Perhehoitoliittoa, joka lehteä julkaisee. En näe, että tutkimukseni voisi aiheuttaa haittaa Perhehoitoliitolle. En myöskään usko, että se aiheuttaisi haittaa sijoitetuille lapsille, sijaisvanhemmille tai syntymävanhemmille, joita koskevia

artikkeleita tutkin. Heidän esittämänsä ajatukset on jo kertaalleen lehdessä julkaistu. On toki mahdollista, että tulkitseen niitä väärin ja aiheutan mielipahaa jollekin yksittäiselle henkilölle.

Sen sijaan tiedonhankintaan liittyen eettinen pohdinta on paikallaan ainakin, jos asiaa tarkastelee Varton (1992, 34) melko tiukasta näkökulmasta käsin. Tutkimushan on jatkuvaa rajaamista. Tekemiäni ratkaisuja olen pyrkinyt perustelemaan tutkimuksen toteutusta kuvatessani. Olen pyrkinyt tekemään näkyviksi ne prosessit, joiden kautta olen tuloksiin päätenyt. Silti voidaan kysyä, tekeekö tutkimusasetelmani ensinkään oikeutusta tutkittavalle ilmiölle eli syntymävanhemmuudelle. Vaikka lehtianalyysi on omalla tavallaan varsin paljastava, olen tietoinen siitä, ettei pelkkä lehtikirjoituksiin perustuva tarkastelu tee kovin suurta oikeutusta syntymävanhemmuuden moni-ilmeisyydelle. Omaan tutkimukseeni liittyen olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen paikka päästää ääneen myös sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat itse: miten he suhdettan määrittävät.

Tutkin syntymävanhemmuutta kontekstissa, jonka voisi ajatella olevan ilmiön jonkinlainen vastapuoli, vaikei sitä ihannetapauksessa olekaan. Perhehoito –lehti edustaa sijaisperheitä, siis tahoja, jolle monet syntymävanhemmat kokevat menettäneensä lapsensa siitäkin huolimatta, että ymmärtäisivät sijoituksessa toteutettavan lapsen etua. Niinpä voisi etukäteen ajatella, ettei lehtien ilmentävä kuva ole syntymävanhempia imartelevalta. Kuitenkin ajatellen, että myös juuri tässä kontekstissa syntymävanhempiin suhtautumista ja yleisiä ajattelutapoja on tarpeen tuoda näkyviksi. Siten oikeutan tutkimukseni.

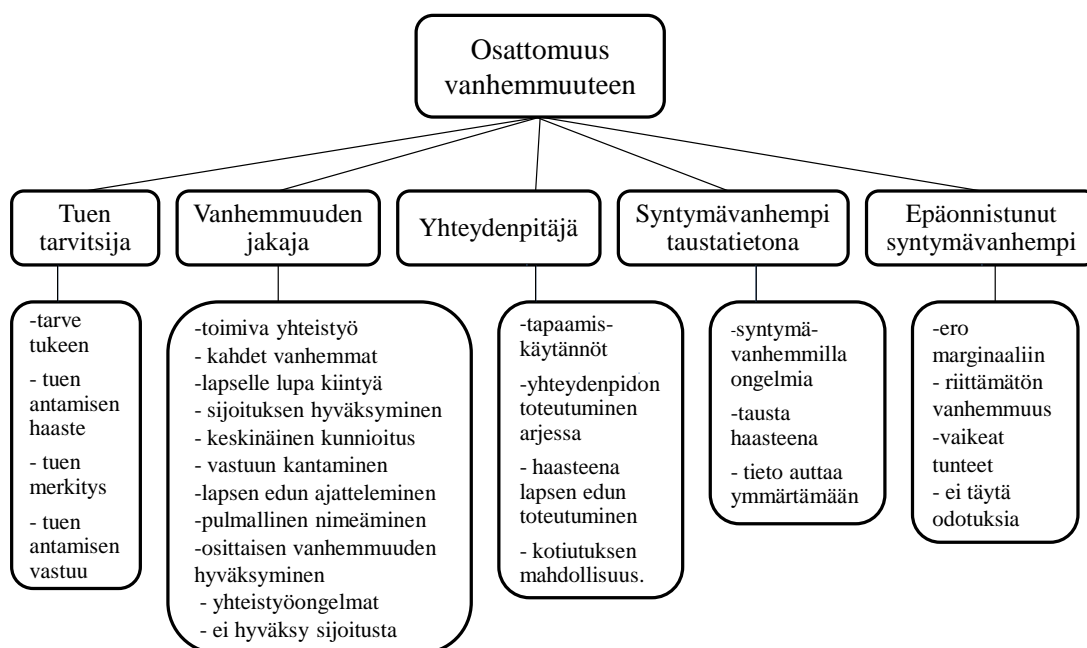
Laadullista tutkimusta koskevissa luotettavuuskeskusteluissa nousevat yleisesti esiin käsitykset totuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Nämä käsitykset vaikuttavat siihen, miten tutkimuksen luotettavuuskysymyksiin suhtaudutaan. Aineistolähtöisen analyysin eettisenä ongelmana on ajatus siitä, ettei ole olemassa objektiivisiä havaintoja sinällään. On luotettava siihen, että tutkija kykenee kontrolloimaan omien ennako-oletustensa vaikutusta havainnointiin. Vaarana on, että tutkija havaitsee juuri niitä asioita, joita etukäteen toivoikin havaitsevansa. Omien ennako-oletusten tiedostaminen on tärkeää, koska vasta tiedostettuna oletuksia ja niiden mahdollista vaikutusta havainnointiin on mahdollista kontrolloida. Toisaalta aineistolähtöisen analyysin etuna on juuri se, että havainnointia ei ohjaa mikään teoreettinen malli tai ajatus. Näin ollen tutkijalla on tilaa havainnoida aineis-

toa mahdollisimman laajasti eikä kategorioihin pakottaen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131; Eskola & Suoranta 1998, 20.)

Pyrkimys käsitteellistää tutkittavaa ilmiötä on GT:ssä keskeistä. Käsitteellistämällä ilmiötä tulee ymmärrettäväksi se, että vaikka olemme konkreettisesti tekemisissä vain yksittäisten tapahtumien tai ilmiöiden kanssa, on mahdollista nähdä näissä ilmiöissä samankaltaisuutta, jonka avulla on mahdollista tunnistaa toisia ilmiöitä. Samankaltaisuus siis perustuu ihmisen kykyyn ajatella yleiskäsitteiden avulla. Toisin sanoen laadullisen tutkimuksen tavoitteena on saada yksittäisistä tutkimustuloksista sellainen yleistys, joka mahdollistaa myös muiden ilmiöiden tunnistamisen, selittämisen, ymmärtämisen ja ehkä myös ennakoinnin. Tätä yleistyspyrkimystä voidaan kutsua teorianmuodostukseksi. Tällaisen määrittelyn mukaan olen vastannut GT:n pyrkimykseen luoda teoriaa. Teorianmuodostuksessa laadulliselta tutkimukselta edellytetään pätevyyttä ja luotettavuutta, sillä niiden avulla arvioidaan teoriaa. Pätevyydellä tarkoitetaan sitä kokonaisuutta, jossa tutkimuksen tulos vastaa asetettuja tutkimuskysymyksiä. Yleistyksen eli tutkimustulosten esittäminen edellyttää, että tutkimuksen kulku ja siinä saadut päätelmät syntyvät vain tematisoidusta kokonaisuudesta. Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimus on vapaa satunnaisista ja epäolennaisista tekijöistä. Edellisissä luvuissa olen kuvannut mahdollisimman läpinäkyvästi analyysin etenemisen. Perustellut ratkaisut eivät jätä sijaa epäolennaisille tekijöille. (Varto 1992, 73-74, 101-103.)

4 SYNTYMÄVANHEMPIEN OSATTOMUUS

Tässä tulosluvussa vastaan tutkimuskysymykseeni eli siihen, millaista kuvaa syntymävanhemmuudesta Perhehoito -lehti välittää. Esittelen analyysin tulokset kategoria kerrallaan, kunkin omassa alaluvussa. Tarkastelen ensin syntymävanhempia tuen tarvisijoina, vanhemmuuden jakajina, yhteydenpitäjinä, sitten syntymävanhemmuutta taustatietona ja lopuksi epäonnistunutta syntymävanhemmuutta. Vanhemmuuden jakaja oli määrällisesti suurin ja yhteydenpitäjä toiseksi suurin kategoria niin, että yhteydenpitäjään liittyi vanhemmuusmainintoja kaksinkertainen määrä ja vanhemmuuden jakajaan kolminkertainen määrä verrattuna kolmeen muuhun keskenään likipitäen yhtä suureen kategoriaan.

KUVIO 1. Syntymävanhemmuuden ydin-, pää- ja alakategoriat GT:n mukaisen analyysin tuloksena.

Näitä viittä kategoriaa yhdistää jonkinlainen syntymävanhempien osallisuuden ja osattomuuden problematiikka, joka ilmenee pitkälti syntymävanhempien osattomuutena vanhemmuuteen ja sen määrittelyyn. *Osattomuus vanhemmuuteen* onkin ydinkategoria, jonka kautta syntymävanhemmuus rakentuu aineistossani. Kategorioiden välisiä suhteita olen havainnollistanut kuviossa 1. Kuvioista näkee, miten olen muodostanut alakategorioiden viisi pääkategoriaa, joita yhdistää kuuluminen samaan ydinkategoriaan. Tulosten tarkastelussa pyrin havainnollistamaan tulkintaani sitaateilla alkuperäisestä aineistosta.

4.1 Tuen tarvitsija

Tässä kategoriassa syntymävanhemmat määriteltiin pääosin lastensuojelun ammattilaisten sekä sijaisvanhempien toimesta tuen tarvitsijoiksi. Tässä roolissa syntymävanhemmat kuvattiin varsin passiivisiksi tuen ja avun kohteiksi. Vain kolmesti äänessä on syntymävanhempi itse. Lastensuojelun ammattilaisten määrittelemän syntymävanhemmuuden alakategorioiden muodostui *tarve tukeen, tuen antamisen haaste ja tuen merkitys*. Lastensuojelun ammattilaiset toivat aineistossa toistuvasti esiin syntymävanhempien tarvitsevan tukea.

Lasten ja nuorten sijoittaminen perheeseen vaatii sijoittajilta riittävästi tukea sijaisvanhemmille, sijoitetulle lapselle sekä biologisille vanhemmille. (15)

Sijoittamisen onnistuminen sinällään nähtiin vaativan tukea myös syntymävanhemmille. Ammattilaiset mainitsivat erikseen syntymävanhempien tarvitsevan apua sijoituksen aiheuttamien tunteiden käsittelyssä. Tuen nähtiin mahdollistavan myös syntymävanhempien kanssa työskentelyn sijoituksen tavoitteiden tukemiseksi ja edelleen lisäävän sijoitusten pysyvyyttä. Työntekijöiden mainittiin kokevan muun muassa, että syntymävanhempia on tuettu vähemmän kuin sijoitettua lasta ja sijaisperhettä. Tuen merkityksellä perusteltiin tuen tarvetta. Syntymävanhempien kanssa työskentely nähtiin merkitykselliseksi ja tärkeäksi.

Aineistossa lastensuojelun ammattilaiset ovat hyvin tietoisia syntymävanhemmille suunnatun tuen tarpeellisuudesta. Siksi ihmetyttää, miksi silti syntymävanhemmat niin usein

jäävät ilman tukea. Tuen tarpeen ja merkityksen rinnalla aineistossa todettiin tuen antamisen haasteellisuus.

Pitkäaikaisten sijoitusten kohdalla yksi suuri kysymys on, miten vanhempaa osaltaan autetaan luopumaan vanhemmuudestaan ja hyväksymään osittainen vanhemmuus. (21)

Tuen antamisen haaste sisälsi edellä kuvatun kaltaisia pohdintoja siitä, miten syntymävanhempia tulisi tukea. Parhaat tavat ja keinot tukea eivät siis näyttäneet olevan ammattilaisille selviä. Toisaalta haasteena nähtiin se, ettei syntymävanhempia nähty kykeneväksi vastaanottamaan tukea tai että sosiaalityöntekijällä oli ristiriitainen rooli työskennellessään sekä sijaisvanhempien, sijoitetun lapsen että syntymävanhempien kanssa. Tästä herää kysymys, onko syntymävanhemmalle tarjolla oikeanlaista tukea, jos tämä ei kykene sitä vastaanottamaan. Myös työntekijän ristiriitainen rooli voi olla esteenä avun vastaanottamiselle. Tuen antamisen haasteellisuuteen esitettiin vastaukseksi erilaisia hankkeita, vertaistukea, kriisitukea ja omaa työntekijää. Aineistossa esitetyt tuen muodot syntymävanhemmille olivat kokeiluluonteisia tai hankerahoitteisia ja näin ollen väliaikaisia. Pysyviä tuen muotoja tai palvelurakenteita ei aineistossa esitetty ensinkään.

Sijaisvanhempien määrittelemänä syntymävanhempien *tuen tarve* –kategoria oli hiukan toisentyyppinen kuin lastensuojelun ammattilaisten. Aineistossa sijaisvanhemmat toteavat tuen tarpeen, mutta rajaavat sen pois omasta tehtävästään. Sijaisvanhemmat huomaavat - tai *aistivat* kuten eräs sijaisäiti aineistossa kuvaa - syntymävanhempien tuen tarpeen, mutta he painottivat tehtävänsä hoitaa lasta vanhempien sijaan. Sijaisvanhempien näkemykset ovat arjessa muodostuneet. He näkevät läheltä sen, kuinka kipeästi syntymävanhempi voi olla tukea vailla ja edelleen kuinka tuen puute vaikuttaa yhteistyön sujumiseen ja lapsen sopeutumiseen ja sitä kautta heidän omaan työhönsä. Oletettavasti juuri se, että tuen puuttuminen vaikuttaa sijaisvanhempien oman työn ja arjen sujumiseen, aiheuttaa sijaisvanhemmissa närää ja tyytymättömyyttä lastensuojelun ammattilaisia kohtaan.

Huostaan otetun lapsen syntymävanhemmat tarvitsevat apua vaikeuksien käsittelyyn, eikä se toteudu, jos väärää tekoja pehmitetään. Todellisempaa tukea olisi osoittaa luottamusta muutoksen mahdollisuuteen, etsiä konkreettisia tapoja asteittaisen vanhemman vastuun kantamiseen. (23)

Edellä olevassa sitaatissa sijaisäidin esitetään ottavan kantaa tuen tarpeen lisäksi tuen sisältöön. Hän näkee, että viranomaisten ei pitäisi syntymävanhempien kanssa kohdates-

saan vähätellä vanhempien väriä tekoja kuten väkivaltaa, lapsen hoidon laiminlyöntiä tai alkoholin käyttöä. Sijaisäiti kannattaa linjaa, jonka mukaan tapahtuneet kohdattaisiin ja käsiteltäisiin suoraan ja pyrittäisiin niistä eteenpäin. Luottamuksen osoittaminen ja konkreettisten tapojen sopiminen vanhemmuuden vastuun asteittaiseen vastuun kantamiseen ovat tämän sijaisäidin ehdotukset paremmaksi syntymävanhemmuuden tukemiseksi. Sijaisvanhempien maininnat syntymävanhemmista tässä kategoriassa jakaantuvat siis määrittelyihin *tuen tarpeesta* sekä *tuen antamisen vastuusta*. Tuen saaminen syntymävanhemmille on välttämättömyys, mutta sen antaminen on lastensuojelun viranomaisten tehtävä.

Syntymä-äiti pääsee tässä kategoriassa ääneen ensin kertoessaan omasta tuen tarpeestaan hakeutuessaan oma-aloitteisesti päihdekuntoutukseen ja toisen kerran peitellessään omaa huonoa tilannettaan työntekijältä. Lisäksi syntymävanhemmat yhdessä kertovat saamastaan tuesta hankerahoitteisella leirillä:

Kirsille (bioäiti) on ollut tärkeää, että leirillä on voinut käsitellä myös kipeitä tunteita ja vaikeita asioita. - On ollut myös yllättävää, miten sijaisvanhempi on ymmärtänyt tilanteeni ja tunteeni, ja tukenut asioiden käsittelyssä, Kirsi kertoo. Myös Keijo (bioisä) on kokenut saman ja tämä on muuttanut hänen käsityksiään sijaisvanhemmuudesta. - Tämä on ollut ainut foorumi, mistä olen saanut tietoa ja mahdollisuuden tällaiseen yhteistyöhön, Keijo kommentoi, ja lisää, että leirin jälkeen tulee pidettyä varmasti enemmän yhteyttä omaan lapseen ja tämän sijaisvanhempiin. On helpompaa ottaa yhteyttä kun tuntee toisen paremmin. (11)

Sitaatin mukaan omien tunteiden käsittely ja kokemus siitä, että sijaisvanhempi ymmärtää syntymävanhempien tilanteen ja tunteet ovat syntymävanhemmille tärkeitä. Lisäksi esitetään, että yhteydenpito tuntuu helpommalta, kun tuntee lapsen sijaisvanhemmat. Silti syntymäisä kommentoi, että hankerahoitteinen ja kokeiluluontoinen leiri on ollut ainut foorumi yhteistyölle ja tiedon saamiselle. Syntymävanhemmat pääsevät siis ääneen kertoessaan tuen tarpeellisuudesta. Kuvatunlainen tuki on kyseisille syntymävanhemmille tarpeellista ja mieleistä, mutta sen saatavuus heikkoa ja sattumanvaraista, sillä kyse ei ole palvelusta, joka huostaan otettujen lasten syntymävanhemmille olisi automaattisesti tarjolla.

Tuen tarve on noussut esiin myös useissa aiemmissa tutkimuksissa ja käytännön kokemuksista syntymävanhemman asemasta. Pelastakaa Lapset ry:n teettämän selvityksen mukaan useimmat kyselyyn vastanneista syntymävanhemmista kokivat, etteivät ole saaneet riittä-

västi tukea huostaanottoon ja sijoitukseen liittyvissä asioissa. Vanhemmat olisivat kaivaneet enemmän tukea ja keskustelua viranomaistaholta eri tilanteissa. Vanhemmat kaipasivat psyykkistä tukea, tietoa asioiden etenemisestä sekä siitä, miten voisi saada lapsensa takaisin luokseen tai miksi tapaamisia on rajoitettu. (Marjomaa & Laakso 2009, 74).

Ahton ja Mikkolan (2000, 23) mukaan lapsen ja syntymävanhemman tapaamistilanteisiin liittyy paljon tunteita. Syntymävanhemman on usein vaikea tulla sijaiskotiin, sillä hän voi kokea syyllisyyttä tai alemmuuden tunteita lapsensa sijoituksen takia. Kujalan (2004, 18) mukaan lapsestaan luopumaan joutuneen vanhemman voi ilman ulkopuolista tukea olla vaikea pitää yhteyttä lapseen – johtuen omasta kriisitilanteesta seurauksena olevasta voimattomuuden, syyllisyyden ja häpeän tunteista. Jos vanhemmalta puuttuu käsitys oman vanhemmuuden merkityksestä lapsen kannalta ja tieto normaaleista kriisireaktioista, on vanhemman vaikeaa tai jopa ylivoimaista toimia tyydyttävällä tavalla etävanhempana. Vanhempi saattaa luopua yhteydenpidosta lapseen ajatellessaan, ettei hän kuitenkaan pysty vanhemmuuteen tai ettei sillä lapsen kannalta ole merkitystä.

4.2 Vanhemmuuden jakaja

Aineiston mukaan jaettu vanhemmuus on yksinkertaisimmillaan sitä, että lapsella on kahdet vanhemmat. Toisaalta jaettu vanhemmuus kuvataan yhteistyönä. Parhaimmillaan nähtiin yhteistyön vanhempien kesken sujuvan, syntymävanhempien antavan lapselle luvan kiintyä sijaisvanhempiinsa ja kaikkien vanhempien yhdessä tukevan lapsen kasvua ja kehitystä sekä hyväksyvän toisensa. Kääntöpuolella tuotiin esiin jaetun vanhemmuuden työläisyys, kun syntymävanhemmat eivät noudata sopimuksia, erilaiset yhteistyöongelmat ja niukka kanssakäyminen. Tämä kategoria siis jakautuu onnistuneeseen ja ongelmalliseen jaettuun vanhemmuuteen.

Onnistunut jaettu vanhemmuus koostuu sellaista alakategorioista kuin *toimiva yhteistyö, kahdet vanhemmat, lapselle lupa kiintyä, sijoituksen hyväksyminen, keskinäinen kunnioitus, vastuun kantaminen, lapsen edun ajattelevuus, pulmallinen nimeäminen ja osittaisen vanhemmuuden hyväksyminen*. Lastensuojelun ammattilaisten määrittelemänä onnistunut

jaettu vanhemmuus sisältää paljon ideaalipuhetta, kuvausta siitä, mitä jaetun vanhemmuuden tulisi olla tai mitä se parhaimmillaan olisi. Sijaisvanhemmat ja syntymävanhemmat kuvasivat kuitenkin myös arjen onnistunutta jaettua vanhemmuutta, joten kyse ei ollut vain ideaalin ja hankalan todellisuuden vastakkain asettumisesta.

Nyt meillä on loistava tilanne näiden pienten kanssa. Yhteistyö sekä biologisten vanhempien että sijoittavan kunnan kanssa toimii hienosti ja arki on tasapainossa. (17)

Sitaatissa on sijaisäidin kuvaus heidän senhetkisestä hyvästä tilanteestaan, jossa yhteistyö toimii ja arki sujuu. Sitaatti on yksinkertainen maininta onnistuneesta jaetusta vanhemmuudesta, joka kuuluu *toimiva yhteistyö* –alakategoriaan.

Sijoituksen hyväksyminen kuvattiin edellytyksenä jaetun vanhemmuuden onnistumiselle. Hyväksymisen taustalla on syntymävanhemman ymmärrys siitä, että sijoitus on lapselle parhaaksi. *Sijoituksen hyväksyminen ja lapselle lupa kiintyä* ovat toisilleen läheisiä alakategorioita. Tuovilan (2008, 48) mukaan vasta syntymävanhemman kyetessä työstämään huostaanottoa niin pitkälle, että hyväksyy asian ja näkee toisessa perheessä kasvamisen olevan lapsen edun mukaista, hänen on mahdollista antaa lapselle lupa kiintyä.

Lapsen edun ajatteleva sisältää tilanteita, joissa syntymävanhemman eli syntymä-äidin esitetään ajattelevan lapsen parasta tai arvioi lapsen etua.

Mia painottaa, että antoi pojan itse huostaan otettavaksi. – Olen itse kasvanut päihdeperheessä enkä halunnut samaa omalle lapselleni. Kärsiihän lapsi siitäkin, että joutuu eroon vanhemmistaan, mutta ei se ole sama asia. (8)

Sitaatissa esitetään syntymä-äidin antavan lapsensa huostaan, koska arvioi sen olevan lapselle parhaaksi. Syntymä-äiti ei halua lapsen kasvavan päihdeperheessä, kuten hän itse on joutunut kasvamaan. Päihdeongelmastaan huolimatta äidin siis esitetään ajattelevan lapsensa etua. Granfeltin (1998, 129) mukaan huostaanoton myötä käsitys niin sanotusta hyvästä äitiydestä tulee yleensä kyseenalaistetuksi, mutta toteaa, että ”riittävän hyvä äitiys” voi ehkä olla kykyä luopua äitiydestä, jos katsoo, etteivät omat voimat riitä. Sellainen äiti kykenee eläytymään lapsen tarpeisiin, vaikka lapsesta huolehtiminen olisikin ylivoimaista omien vaikeuksien vuoksi. Lehti luo siis kuvaa myös hyvästä syntymä-äitiydestä esittäessään, että äiti ajattelee lapsensa etua huolimatta omasta vaikeasta tilanteestaan.

Minulle ja sijaisperheelle on selvää, että vanhemmat lapseni kasvavat sijaisperheessä, vaikka itse olenkin nyt kunnossa. Olisi väärin lapsia kohtaan repiä tilannetta auki. (4)

Oheinen sitaatti on syntymä-äidin haastattelusta. Siinä äiti kuvataan vaikeuksista selvinneenä. Vaikka äiti vastaa olevansa itse kunnossa, hän kertoo lasten jatkavan elämäänsä sijaisperheessä. Syntymä-äiti kuvataan näin lapsen etua ajattelevana: äidistä olisi väärin lapsia kohtaan muuttaa vallitsevaa tilannetta. Se, mitä syntymä-äiti itse toivoisi, jätetään kertomatta. Granfelt (1998, 199-122) toteaa, että lapsesta luopumisen prosessointi on vaikeaa, mutta sen onnistuessa on mahdollista, että nainen löytää uuden – tosin tavallisuudesta poikkeavan - mallin toteuttaa äitiytään. Äiti voi olla lapselleen läheinen ja rakas, vaikka lapsi ei asuisikaan äidin luona. Tämänkaltaisesta tilanteesta on kyse myös oheisessa sitaatissa, sillä syntymä-äiti on löytänyt tavan olla hyvä äiti lapsilleen, vaikka he asuvatkin sijaisperheessä. Samankaltaisia kuvauksia on aineistossa useampi. Hyvä syntymä-äiti siis kuvataan uhrautuvana ja lapsen parasta ajattelevana. Sen sijaan huono syntymä-äiti jätetään huomattavasti vähemmälle huomiolle ja kuvaamiselle. Kun syntymä-äitiä itseään haastatellaan lehdessä, on hän poikkeuksetta tällainen uhrautuva äiti tai selviytyjä, joka on päässyt eroon entisistä ongelmistaan.

Kujalan (2003, 18) mukaan vanhemmuus ei lopu, vaikka lapsi onkin poissa arkipäivästä. Vanhemmuuden ymmärtäminen elinikäisenä projektina, jossa on erilaisia vaiheita, voi auttaa syntymävanhempia hyväksymään sijoituksen jälkeinen uusi tilanne. Myöskään Vanhalan ja Kulmalan (2004, 109-113) tutkimuksessa haastateltavien syntymävanhempien jaetussa vanhemmuudessa äidit eivät pidä vanhemmuuttaan menetettynä lapsen huostaanotosta huolimatta vaan uskoivat oman vanhemmuutensa jatkuvuuteen ja tärkeyteen. Vanhempina äidit kokivat olevansa päteviä arvioimaan, mikä omalle lapselle on parasta asuntolassa asumisesta ja muista ongelmista huolimatta.

Samansuuntaisia kokemuksia on Vaattovaaralla ja Maulalla (2010, 31) Pelastakaa Lapset ry:n lyhytaikaisen perhehoidon projektista, jossa työskenneltiin myös syntymävanhempien kanssa. Heidän mukaansa syntymävanhemmat voivat kokea tekevänsä ratkaisun pysyvästä sijoituksesta lapsensa parhaaksi, jolloin surusta ja luopumisesta huolimatta siihen voidaan sisällyttää myös itsensä arvostamista vaativa, lapsen edun mukaisen päätöksen tekeminen. Vanhempien kyetessä tekemään itse lapsen edun mukaisen ratkaisun, he sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan myös usein kykenevät tukemaan sijaisperhettä ja lasta ja

pysyvät heidän elämässään positiivisena voimavarana. Lapsen edun ajattelemisen on siis tärkeä edellytys siihen, että syntymävanhempi kykenee jaettuun vanhemmuuteen. Juuri tällaisina lapsen edun ajattelijoina aineistossa syntymä-äitejä kuvataan. Näin luodaan kuvaa onnistuneesta äitiydestä, joka on mahdollista huostaanotosta huolimatta.

Jaettua vanhemmuutta on myös vastuun kantaminen (Huttunen 2001, 174). Aineistossani lastensuojelun ammattilaisen mukaan huostaanotto on tarpeen juuri:

tilanteissa, joissa biologiset vanhemmat eivät syystä tai toisesta jaksa yksin kantaa vastuuta lapsen tai nuoren kasvun ja kehityksen tukemisesta. (25)

Huostaanoton jälkeen vastuu lapsesta jaetaan sijaisvanhempien kanssa. *Vastuun kantamiseksi* olen määritellyt myös syntymä-äidin kertomuksen, kun hän antoi lapsensa huostaan, kun ei pystynyt tästä huolehtimaan. Syntymä-äiti halusi jakaa vastuunsa jonkun kanssa, kun ei katsonut selviävänsä lapsensa huolehtimisesta yksin. On siis vanhemmalta vastuun kantamista antaa lapsi toisen huolehdittavaksi ellei siihen itse kykene. (ks. esim. Granfelt 1998, 129.)

Jaettu vanhemmuus kiteytyy monessa kohtaa *pulmalliseen nimeämiseen*. Aineistossa on toistuvasti sijais- ja syntymävanhempien tai etenkin –äitien mainintoja siitä, miten lapset heitä nimittävät. Tähän alakategoriaan olen listannut kuuluvaksi kaikki pohdinnat, jotka liittyvät nimeämiseen eli kuka on oikea äiti tai isä, kuka sijainen, kuka äiti tai isä jollakin etuliitteellä kuka taas äiti väliviivalla ja nimellä.

Ulkopuoliset saattavat kysyä: ”Missä lapsen oikea äiti on?” Jos syntymä-äiti on oikea äiti, niin olenkos minä sitten väärä äiti?” (41)

Oheinen sitaatti on sijaisäidin kolumnista. Siinä sijaisäiti pohtii vanhempien nimeämisiä ja sitä, kuinka lapsi vanhempansa kokee. Sitaatin oikealla äidillä tarkoitetaan syntymä-äitiä. Taustalla on ideologia vanhemmuuden biologisuudesta. Lapsen synnyttänyt äiti on oikea äiti. Sijaisäiti kysyy, onko hän sitten oikean vastakohtana väärä äiti. Kolumnista käy sitaatin jälkeen ilmi, että sijaisäiti on kokenut loukkaantuneensa tällaisesta oikean äidin tiedustelusta. Yleisemminkin aineistossa nimeämisen esitetään liittyvän paljon erilaisia tunteita. Tulkitsen tämän siten, että nimeäminen on merkityksellistä. Se on muutakin kuin käytännöllinen tapa kutsua vanhempaa tai erottaa sijaisvanhempi ja syntymävanhempi toisistaan.

Mulla on vähän niin kuin kolme isää, koska suhteet isääni, isoisääni ja sijaisisääni ovat jokaiseen erittäin hyvät. Biologinen isäni on kuitenkin näistä se "ykkösisä". Hänkin on ollut raittiina jo useamman vuoden. Jokainen isistä on mulle läheinen ja antaa oman tukensa harrastukseeni, koulunkäyntiin ja elämään yleensä. (12)

Oheisa sitaatissa tilannettaan kuvaa sijoitettu lapsi. Lapsella on kolme läheistä isää, jotka tukevat häntä, mutta biologinen isä on kuitenkin ”ykkösisä”. Nimeäminen tai vanhemman kutsuminen on tärkeää ja tunteita herättävää siksi, että kutsumalla ”isäksi” tai ”äidiksi” lapsen ajatellaan paljastavan, ketä hän pitää psykologisena vanhempanaan eli kehen hän on kiintynyt ja samaistunut. (Valkonen 1995, 6-16.) Myös Raution (2004, 61) mukaan sijaisvanhempien kutsumista isäksi ja äidiksi voidaan pitää tekijänä, joka kuvaa kiintymystä. Näin ollen tulkitsemalla, että ykkösisäksi nimeäminen kertoo kiintymyksestä syntymäisääni. Lehdessä lapsi pääsee siis ääneen osoittaessaan kiintymystä syntymäisääni. Näin lehti tuo esiin syntymäisän tärkeyttä lapselle.

Laurilan (2008, 115) tutkimuksen mukaan sijoitetulla lapsella tai nuorella voi olla ”rikkaimmillaan” kahdet psykologiset vanhemmat ja ”köyhimmillään” ei yhtään psykologista vanhempaa. Yleisin tilanne on se, että sijaisisä koetaan biologista isää läheisemmäksi ja sijoituksen jatkuessa pitempään myös sijaisäiti koetaan biologista äitiä useammin psykologiseksi äidiksi. Toisaalta Valkosen (1995, 104) tutkimilla nuorilla oli vaikeuksia omaksua itselleen kaksia vanhempia, joten he olivat usein tehneet valintansa siitä, ketä he pitivät vanhempanaan. Oheisessa sitaatissa lapsen esitetään pitävän biologista isäänsä ykkösisänä eli psykologisena isänään: syntymäisä nostetaan isoisän ja sijaisän ylitse. Laurilan mukaan silloin kun jaetussa vanhemmuudessa onnistutaan pitämään omaa osuutta vanhemmuuden monien roolien toteuttamisessa tärkeänä, kilpailutilanne sijais- ja syntymävanhempien välillä vähenee. Nimeämisessä ilmenevän kilpailutilanteen voisi siis ajatella viestivän siitä, että jaettu vanhemmuus hakee vielä paikkaansa.

Hämäläinen (2005, 83) esittää lasten kokemuksia tutkiessaan tulkinnan, jonka mukaan ykköseksi ja kakköseksi nimeämisen taustalla voi tärkeysjärjestyksen sijaan olla myös aikakäsitys: ensin on ollut biologinen vanhempi ja sen jälkeen on tullut sijaisvanhempi.

Meillä yksi lapsi kutsuu syntymä-äitiään vanhaksi äidiksi, vaikka tällä on ikää noin puolet minun iästani. Onneksi tätä nuorta naista huvitti nimitys ”vanha äiti” ja minä sain olla ”uusi äiti”.(41)

Myös oheisessa sitaatissa sijaisäiti kuvaa tilannetta, jossa lapsi nimeää äidit aikakäsityksen mukaan vanhaksi ja uudeksi äidiksi. Ajallinen nimeäminen on jotenkin neutraalimpaa. Se ei tee selväksi kiintymyssuhteita eikä aseta kumpaakaan vanhempaa tärkeämmäksi.

Ritala-Koskinen (1993, 127-129) on havainnut uusperhesuhteita tutkiessaan vanhemmuuden asteita sen mukaan, miten lapset määrittävät suhdettaan vanhempansa uuteen kumppaniin eli puolivanhempaan uusperheessä. Lapset määrittävät tuon suhteen luonnetta ja laatua mittaamalla vanhemmuussuhdetta sen äitiyden ja isyyden mukaan. Ritala-Koskinen tarkoittaa tässä yhteydessä äitiydellä ja isyydellä mittareita, joilla voidaan kuvata äitiyden ja isyyden astetta, intensiteettiä eli onko suhteessa paljon isyyttä tai ei juuri lainkaan isyyttä. Vanhemmuuden asteet näkyvät siinä, miten uusperhevanhemmuudesta puhutaan ja millaisin sanoin sitä kuvataan. Ritala-Koskinen on koonnut kuvaukset vanhemmuusasteikkoon, jossa kiinnostavaa on erilaisten termien runsaus. Ritala-Koskinen mukaan termien runsaus kertoo siitä, että vanhemman uudelle kumppanille haetaan koko ajan paikkaa tällä asteikolla, sillä itsestään selvästi hänelle ei kuulu ”oikean” vanhemman, isän tai äidin paikka. Uusperhetilanne vastaa sijoitetun lapsen tilannetta sen suhteen, että molemmissa asetelmissa on läsnä monia vanhempia, joita määritellään suhteessa toisiinsa.

Australialainen Gardner (1996, 161-182) on tutkinut sijoitettujen lasten käsityksiä perheestään, siten että lasten tehtäväksi annettiin oman perheen rakentaminen shakkilaudalle tarjolla olevista nukkehahmoista. Sijoitetut lapset sulkiivat melko usein biologiset vanhempansa ulos perheasetelmasta. Tutkimuksessa mukana olleista 43 sijaisperheessä elävästä lapsesta vain 13 otti mukaan molemmat biologiset vanhemmat ja kolme otti mukaan vain toisen heistä. Loput 27 lasta ei ottanut mukaan kumpaakaan biologisista vanhemmista. Omassa aineistossani lapsille itselleen annettaessa ääni, he määrittelivät suhdettaan sekä sijais- että syntymävanhempiin. Tulkitsen tätä siten, ettei lehdessä haluta sivuuttaa lasten suhdetta syntymävanhempiinsa vaan pikemminkin tuoda sitä esiin. Tulkittaessa sitä, mistä lapsi itse puhuu, tulisi huomioida, miten toimittaja tai haastattelija vaikuttaa tilanteeseen. Sen selvittäminen ei kuitenkaan ole mahdollista tässä tutkimuksessa.

Monet sijoitetuista lapsista tapaavat vain harvoin syntymävanhempiaan, mutta silti lapsilta ikään kuin viedään oikeus ajatella arkivanhempiaan vanhempina. Toki monet lapset silti nimittävät heitä äidiksi ja isäksi ja tuntevat niin. (23)

Tässä sitaatissa sijaisäiti tuo esiin jaetun vanhemmuuden problematiikkaa, jossa on kyse syntymävanhemmuuden ja sijaisvanhemmuuden välisestä vastakkainasettelusta tai kilpailusta. Samalla kyse on nimenomaan sosiaalisen ja biologisen vanhemmuuden vastakkainasettelusta. Sosiaalinen vanhemmuus on siis sitä, mitä sijaisvanhempi arjessa toteuttaa (ks. esim. Kuronen 2003, 117-118). Sijaisäiti käyttää tässä sosiaalisesta vanhemmuudesta nimitystä arkivanhempi. Hän kritisoi biologisen vanhemmuuden ylivaltaa suhteessa sosiaaliseen vanhemmuuteen, mutta toisaalta myös myöntää, että biologinen vanhempi on usein myös lapsen kiintymyksen kohde ja näin ollen psykologinen vanhempi. Tämän jaottelun mukaan lapsi on se, joka kiintymyksellään päättää, kuka hänen vanhempansa on. Myös Peltosen (2004, 332) mukaan lapset valitsevat vanhempansa. Tähän sijaisäiti antaa myönnötyksen sitaatin lopussa. Isäksi ja äidiksi nimittäminen näyttää siis merkitsevät myös kiintymyksen osoitusta ja kenties siksi se saa aineistossa niin suuren huomion.

Ongelmallista jaettua vanhemmuutta ilmensivät *yhteistyöongelmat* ja *ei hyväksy sijoitusta* -alakatgoriat. Yhteistyöongelmat pitivät sisällään taistelua yhteistyökuvioista, palaveriaikojen hankalaa sovittelua, niukkaa kanssakäymistä, syntymävanhempien vaikeutta pitää kiinni sopimuksista ja yleistä yhteistyön työläyttä. *Ei hyväksy sijoitusta* -kategoria taas sisälsi mainintoja oikeuskäsittelyistä, purkuhakemuksista ja ristiriitatilanteista, jotka heijastuivat lapsen käytökseen. Syntymävanhemman vaikeus hyväksyä sijoitusta johti sijaisvanhempien ja syntymävanhempien välisiin yhteistyöongelmiin. Siten voisi ajatella kategorioiden olevan sisäkkäisiäkin. Se, ettei syntymävanhempi hyväksy lapsensa sijoitusta, voi kuitenkin olla syntymävanhemmalle perusteltua käytöstä, sillä sijoituksen vastustus voi olla keino, jolla vanhempi osoittaa lapselleen, ettei ole hylännyt häntä. Tällaista näkökulmaa aineistossa ei kuitenkaan esiinny.

Positiivisimmillaan jaettu vanhemmuus voidaan tiivistää ”kaksien vanhempien toimivaksi yhteistyöksi”. Vanhemmuuden jakaja -kategoriassa on eniten yhdenmukaisuutta lastensuojelun ammattilaisten, sijais- ja syntymävanhempien sekä lasten suhteen, sillä eri tahot kuvaavat vanhemmuuden jakamista melko yhtenevästi. Tämä kategoria oli aineistossa myös määrällisesti suurin. Tulkitsen tämän johtuvan siitä, että Perhehoito-lehdessä halutaan korostaa jaettua vanhemmuutta ja onnistunutta yhteistyötä osana onnistunutta lapsen perhesijoitusta.

4.3 Yhteydenpitäjä

Yhteydenpitäjä oli aineistossa selkein kategoria. Se on myös vanhemmuuden jakaja - kategorian jälkeen määrällisesti toiseksi suurin kategoria. Puhe syntymävanhemmuudesta tiivistyi aineistossa monesti yhteydenpidon kysymyksiin. Ja edelleen niin, että pääroolissa olivat pikemminkin tapaamiskäytännöt kuin syntymävanhemmat. Juuri tämän takia erotin *yhteydenpitäjän* omaksi kategoriakseen, vaikka yhteydenpidon ja tapaamisen voisi ajatella kuuluvan myös edellisen kategoriaan, jossa syntymävanhempaa kuvataan vanhemmuuden jakajana. Yhteydenpito on edellytys vanhemmuuden jakamiselle. Kuitenkin tässä kategoriassa on kyse hyvin erityyppisistä vanhemmuusmaininnoista kuin edellisessä: *yhteydenpitäjä* on jotenkin vähemmän vanhempi kuin *vanhemmuuden jakaja*. Myös nimi on hiukan harhaanjohtava, sillä aineistossa syntymävanhempi esiintyy vain poikkeustapa- uksissa aktiivisena yhteydenpitäjänä vaan pikemminkin yhteydenpidon kohteena.

Yhteydenpitoon kuuluvia alakategorioita ovat *tapaamiskäytännöt*, *yhteydenpidon toteutu- minen arjessa*, *haasteena lapsen edun toteutuminen* ja *kotiutuksen mahdollisuus*. *Tapaamiskäytäntöjä* määrittivät niin lastensuojelun ammattilaiset, sijais- ja syntymävan- hemmat kuin lapsetkin. Kategoria sisälsi paljon pinnallista sopimuskieltä tapaamisista: syntymävanhempia esitetään tavattavan viikoittain, kerran kuussa, säännöllisesti tai muu- taman kerran vuodessa. Tapaamiset toteutuivat sijaisperheessä, valvottuina tai viikonloppulomina syntymävanhempien luona. Lehdessä siis esitetään usein, että syntymä- vanhempia tavataan ja harvemmin niin, että syntymävanhempi itse aktiivisesti tapaisi. Tämän voisi tulkita johtuvaksi lehden yleisestä näkökannasta: se on sijaisperheiden lehti ja tuo harvemmin kuuluviin syntymävanhempien ääntä. Kuitenkaan asia ei ole niin yksioi- koinen, että syntymävanhemmat voitaisiin esittää aktiivisina vain antamalla ääni heille itselleen. Myös muiden tahojen olisi mahdollista kuvata syntymävanhempia aktiivisempi- na. Esimerkiksi lehden kirjoittaessa ”vanhempia tavataan sijaisperheen kotona”, vaatii asian toteutuminen käytännössä syntymävanhemmuudelta melkoista aktiivisuutta jo ensinnäkin matkustamisen muodossa. Asian voisi ilmaista toisinkin. Esimerkiksi ”synty- mävanhempi matkustaa sijaisperheeseen tapaamaan lastaan”. Tämän tyyllisiä ilmauksia lehdestä ei löydy.

Aineiston tapaamiskäytäntöjen sopimuskielen taustalla on nähtävissä lastensuojelulaki, jonka mukaan sijaisperheessä lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaiskodin ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä. Vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaisvanhempien on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen syntymävanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Lapsen sijaisperhe on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle lapselle läheisiin henkilöihin. (LsL 54 §.) Laissa (§13, 62 &63) todetaan lisäksi, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää huostaan otetun lapsen ja tämän vanhempien välisestä yhteydenpidosta tai sen mahdollisesta rajoittamisesta. Lastensuojelun työntekijän on pyrittävä myös sopimaan lapsen, syntymävanhempien ja sijaisvanhempien kanssa lapsen asioista (LsL 52 §). Asiakassuunnitelmaneevottelut on osaltaan tarkoitettu tällaisista asioista keskustelua ja sopimista varten. Rädyn (2008, 304) mukaan säädöksellä pyritään osaltaan turvaamaan hoidon ja huollon jatkuvuus tekemällä yhteistyötä lapsen ja lapsen vanhempien kanssa. Lain tuoma virallisuus näkyy tavassa, jolla sopimuskäytännöistä lehdessä puhutaan.

Yhteydenpidon toteutuminen arjessa oli sisällöltään erilainen kuin sopimukseen kirjoitetut tapaamiskäytännöt. Sijaisvanhempien kuvaamana tapaamiset eivät esimerkiksi toteudu odotetusti, lapset tapaavat vain harvoin syntymävanhempiaan tai syntymä- äiti ei voi pitää yhteyttä juuri tällä hetkellä. Nämä kuvaukset tukevat näkemystä, jonka mukaan syntymävanhemmat tarvitsisivat lisää tukea. Lehden eräässä sijaisvanhempien haastattelussa kerrotaan, että sijaisvanhemmat:

sopivat suoraan (syntymä-) isän kanssa tapaamisista ja katsovat, onko tämä riittävässä kunnossa lapsen tapaamiseen. (31)

Oheinen sitaatti kuvaa hyvin tämän alakategorian yleistä luonnetta. Siinä kuvataan, että isän kunto täytyy tarkistaa paikan päällä ennen kuin lapsen ja vanhemman tapaaminen onnistuu. Läsnä on siis riski tapaamisen peruuntumisesta siksi, ettei syntymäisä ole riittävässä hyvässä kunnossa lapsensa tapaamiseen. Kuvaukset ovat sävyiltään melko neutraaleja, vaikka niissä tuodaan esiin, että syntymävanhemmilla on ongelmia ja niiden kuvataan tuovan haasteita lapsen ja vanhemman välisen yhteydenpidon toteutumiselle arjessa. Puhe ei kuitenkaan ole ongelmia alleviivaavaa vaan niitä pikemminkin sivutaan muiden asioiden

yhteydessä. Ennemminkin haastattelussa kritisoidaan sosiaalitoimea, joka tällä tavalla siirtää vastuutaan sijaisvanhemmille.

Yhteydenpidon toteutuminen arjessa –alakategoriaan olen liittänyt myös maininnan, jossa lapsi kertoo, että *pidämme yhteyttä silloin, kun heidän (syntymävanhempien) elämäntilanteensa on hyvässä hallinnassa (29)* eli tapaamiset jäävät toteuttamatta silloin, kun syntymävanhempien elämä ei ole hallinnassa. Siihen, että vanhempien elämäntilanne ei aina ole hallinnassa, ei puututa.

Kujalan (2003, 17) mukaan biologisten vanhempien yhteydenpitoa lapseensa voi haitata vanhemman omia voimavaroja kuluttava elämäntilanne, mielenterveys- tai päihdeongelma, lapsesta luopumisen aiheuttava kriisi, hankaluudet lapsen tapaamisen järjestelyissä tai vaikeuden toimia yhteistyössä sijaisvanhempien tai viranomaisten kanssa. Kujalan näkökulma on syntymävanhempia ja heidän haasteellisia elämäntilanteitaan ymmärtävä. Samalla tavalla ymmärtävää on tämän alakategoriankin puhe. *Yhteydenpidon toteutuminen arjessa* tuo esiin, ettei yhteydenpito toteudu, kuten ennakolta on sovittu ja suunniteltu. Syyt esitetään usein Kujalan tavoin syntymävanhemmista johtuviksi, kuitenkin syyllistämättä syntymävanhempaa.

Haasteena lapsen edun toteutuminen sisältää pohdintoja siitä, ovatko syntymävanhempien tapaamiset lapsen etu vai vanhemman oikeus. Huostaan otetun lapsen edun määrittäminen ja sen toteutumisen arvioiminen on lastensuojelun ammattilaisten tehtävä ja olennainen osa heidän työnkuvaansa. Siksi lehdelle on luonnollinen valinta tuoda asiantuntijoiden eli lastensuojelun ammattilasten ääntä kuuluviin tämän kysymyksen yhteydessä. Tässä alakategoriassa ymmärtävä puhe muuttuu ongelmapuheeksi. Vanhempien ja lasten välinen yhteydenpito ja tapaamiset kyseenalaistetaan ja ne kuulostavat ongelmallisilta.

Tapaamissuhteet eivät välttämättä ole ongelmattomia, sillä lasten vaikeat kokemukset biologisessa perheessä voivat olla läsnä lapsen tunne-elämässä niin, että tapaamiset voivat olla pelottavia tai ahdistaa lasta. (47)

Oheisessa sitaatissa lastensuojelun ammattilainen pohtii tapaamissuhteiden mahdollisia ongelmia ja lapsen aiempien vaikeiden kokemusten vaikutusta tapaamissuhteisiin syntymävanhempien kanssa. Tutkimuksissa (ks. esim. Kalland 2003, 203-206) on todettu, että mikäli lapsi on kiintymisessään traumatisoitunut, voivat huolenpidon laiminlyönnin kokemukset aktivoitua muistista kotilomilla. Jos lapsi ei ole aiemmin kokenut, että hänen

tarpeisiinsa vastataan eikä ole oppinut luottamaan vanhempiinsa ja hänen kasvuympäristönsä on ollut turvaton ja kaaottinen, on lapsi joutunut elämään ylivirittyneessä, valppaassa tilassa. Tällöin ei riitä, että lapsen perushuolenpidosta ja hoivasta huolehditaan tapaamisen tai kotiloman aikana, sillä yhteydenpito voi olla lapsen edun vastainen aiempien huonojen ja pelottavien kokemusten aktivoitumisen takia. Tämä ajattelu näkyy edellisessä sitaatissa. Lastensuojelun ammattilainen esittääkin, että tutkimukset kyseenalaistavat vanhemman ja lapsen välisen suhteen säilyttämistä:

Tutkimuksissa onkin kyseenalaistettu sitä, että suhteen säilyminen biologisiin vanhempiin on ilman muuta lapsen edun mukaista. (19)

Oheisessa sitaatissa viitataan siis tilanteisiin, jossa syntymävanhemman ja lapsen väliset kiintymyssuhteet ovat poikkeuksellisia ja vaarantavat lapsen kehitystä. Sitä, ettei suhteen säilyminen syntymävanhempaan olisikaan lapsen edun mukaista tai että yhteydenpitoa olisi rajoitettava, perustellaan usein juuri kiintymyssuhdeteorian ja korjaavien kokemusten tärkeyden avulla. Uskotaan, että lapsen aikaisempia vaurioittavia kokemuksia voidaan paikata uusilla tunnesuhteisiin perustuvilla vuorovaikutussuhteilla, korjaavilla kokemuksilla (ks. esim. Sinkkonen & Kalland 2003, 7). Tällöin lapselle tulee antaa rauha ja lupa kiintyä uusiin sijaisvanhempiinsa, sillä jatkuva kontakti syntymävanhempiin saattaa haitata tätä uuden kiintymyssuhteen kehittymistä. Sosiaalialan ammattilaisten tehtävänä on erottaa, milloin lapsen ja syntymävanhemman tapaamisen romuttavat rakentumassa olevaa uutta kiintymyssuhdetta ja milloin taas tukevat lasta (Tuovila 2008, 32, 45-46). Kiintymyssuhdeteoria korostaa lapsen tarpeiden tunnistamista ja kunnioittamista (Sinkkonen & Kalland 2003, 8) ja jättää näin ollen syntymävanhemman oikeuden tavata lastaan toissijaiseksi asiaksi. Yhteydenpitäjänä syntymävanhempi esitetään tässä riskinä lapsensa kehitykselle. Aineistosta löytyy myös yksi vastalause kiintymyssuhdeerialle:

Tämä kiintymyssuhdepuhe on välillä suoraan sanottuna ärsyttävää. Tuntuu, että pelkkä vanhempien ja omaisten läsnäolokin vaikeuttaa lapsen kiintymistä. (3)

Tässä sitaatissa esitetään sijoitetun lapsen kummitädin, Sukupuu ry:n puheenjohtajan näkemys. Sukupuu on lapsen sijoituksen tai huostaanoton kokeneiden omaisten oma yhdistys, joka tarjoaa vertaistukea ja korostaa lapsen oikeutta pitää yllä hänelle tärkeitä ihmissuhteita sijoituksen aikana. Sitaatin näkemyksen mukaan vanhemmat nähdään esteenä lapsen uuden kiintymyssuhteen rakentumiselle. Näkemys ei tee oikeutta vanhemmille, jotka tahtoisivat tavata lastaan.

Aineistossa siis kyseenalaistetaan, onko syntymävanhemman tapaaminen ensinkään lapsen edun mukaista joissain tilanteissa. Toisaalta esitetään myös sijaisvanhempien kritisoivan sitä, että sosiaalityöntekijät taipuvat liian herkästi biologisten vanhempien vaatimuksiin, jolloin lapsen tuli sopeutua tapaamisiin, vaikka saattoi tuntea esimerkiksi pelkoa.

Heidän (sijaisvanhempien) mielestään sijaisvanhempien kokemustiedolle ei annettu riittävästi arvoa. Tämä näkyi esimerkiksi sovittaessa tapaamiskäytänteistä lapsen edun vastaisesti sosiaaliviranomaisten myöntyessä biologisten vanhempien vaatimuksiin. (7)

Oheisessa sitaatissa esitetään sijaisvanhempien näkemysten jäävän toissijaiseksi suhteessa biologisten vanhempien vaatimuksiin. Tässä syntymävanhemmat esitetään jonkinlaisena sijaisvanhempien vastapuolena, joka esittää vaatimuksia. Sosiaaliviranomainen näyttäytyy erotuomarina tilanteessa, jossa vastakkain ovat sijaisvanhempien kokemustieto lapsen parhaasta ja syntymävanhempien halu tavata biologista lastaan. Aineisto tuo esiin lapsen edun määrittämisen haasteellisuuden ja toisaalta eri tahojen ristiriitaiset näkemykset.

Haasteena lapsen edun toteutuminen alakategoriassa sijaisvanhemman kuvaamana lapsi myös oireilee syntymävanhemman tapaamisista, lapsi ei voi hyvin tapaamisten jälkeen tai vierailu on lapselle vastentahtoinen. Toisaalta todetaan, että lapselle on myös tärkeää saada pitää yhteyttä syntymävanhempaansa ja tapaaminen on lapsen oikeus. Mielenkiintoista on se, että yhteydenpidon kysymyksiä pohdittaessa ääneen eivät pääse lapset eivätkä syntymävanhemmat vaan heidän välistä yhteydenpitoaan määrittellään ulkoapäin sijaisvanhempien ja sosiaalityön ammattilaisten toimesta.

Myös oma koko ajan vahvistuva käsitykseni on, ettei lapsen etua voida arvioida lapsen ulkopuolelta, ei edes lapsen syntymävanhempien kuntoutumisesta käsin. (23)

Oheinen sitaatti on kolumnista *Sijaisäidin päiväkirjasta*. Siinä sijaisäiti esittää oman käsityksensä siitä, ettei lapsen etua voi arvioida lapsen ulkopuolelta. Lehdessä siis esitetään, että sijaisäiti vastustaa lapsen edun arvioimista lapsen ulkopuolelta, mutta silti lehdessä lapsen etua ovat määrittelemässä nimenomaan sijaisvanhemmat ja sosiaalityön ammattilaiset. Sitaatissa jää epäselväksi, mitä sijaisvanhempä tarkoittaa lapsen edun arvioimisella syntymävanhemman kuntoutumisesta käsin.

Valkosen (2008, 115) mukaan sijoitettujen lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa pidetään yleensä tärkeänä. Yhteydenpitoa ei yleisesti ottaen koeta uhkaksi vaan ennemminkin lapsen kiintymyssuhteita edistäväksi tekijäksi. Välillä lähtökohtaoletuksena on

ollut, että yhteydenpito ja suhteiden vaaliminen biologisiin vanhempiin on lapselle aina hyvä asia. Kuitenkin tutkimuksin (ks. esim. Redding ym. 2000; Valkonen 1995) on havaittu esimerkiksi, että ne lapset, jotka ovat kokeneet perheessään väkivaltaa tai jatkuvaa laiminlyöntiä, eivät välttämättä halua tavata biologisia vanhempiaan. Tämänsuuntaiset tutkimustulokset vaativat kyseenalaistamaan yhteydenpidon vaalimista ilman tapauskohtaista tarkastelua. Syntymävanhemman kannalta lapsen etua korostava ajattelu herkästi heikentää syntymävanhemman mahdollisuuksia olla osallisena lapsensa elämässä. Tämä sama näkyy aineistossani niin, että lapsen edulla perustellaan yhteydenpidon rajoittamista. Lisäksi syntymävanhempien omia näkemyksiä ei esitetä: he eivät siis voi osallistua tähän keskusteluun. *Yhteydenpitäjänä* tässä alakategoriassa syntymävanhemman rooli on useammin uhka kuin mahdollisuus.

Ahto ja Mikkola (2000, 22-23) korostavat, että syntymävanhempien käydessä tapaamassa lastaan, lapsi tietää, että vanhemmat ovat olemassa ja välittävät hänestä. Yhteydenpidon avulla lapsi säilyttää myös oikean käsityksen vanhemmistaan eikä ole vain mielikuvien varassa. Lapsi kantaa usein myös huolta vanhemmistaan ja siksi hänen on hyvä tavata vanhempiaan ja nähdä näiden tilanne. Tällaista näkökulmaa aineistostani löytyy niukasti. Vaikka todetaan, että lapselle on tärkeää saada pitää yhteyttä syntymävanhempaansa, ei asiaan pureuduta sen tarkemmin.

Yhteydenpitoon ja tapaamiseen liittyy kotiutuksen mahdollisuus, sillä lastensuojelulaki korostaa mahdollisuutta perheiden jälleenyhdistämiseen (LsL 47§). Alakategoria *kotiutuksen mahdollisuus* on melko suppea, sillä aineistossa mainintoja kotiutuksesta tai sen mahdollisuudesta on vain muutama. Enemmän on tilanteita, jossa syntymä-äidin elämäntilanne on korjaantunut, mutta lasten on päätetty antaa kasvaa sijaisperheessä. Vaikka lakiin on kirjattu tavoite perheiden jälleenyhdistämisestä, taidetaan nykyään ensisijaisena pitää lapsen kasvun ja kehityksen mahdollistamista ja korjaamista. Vasta toisena tulee pyrkimys palauttaa sijoitettu lapsi syntymävanhempiensa luokse. (Tuovila 2008, 29.) Tulkitseen lapsen kotiin paluun vähäistä käsittelyä Perhehoito -lehden artikkeleissa niin, että lehdessä halutaan antaa kuvaa sijoitusten pysyvyydestä.

Toisaalta ei lapsellekaan varmasti ole hyväksi, jos häntä aletaan pompotella, jos biologiset vanhemmat joskus kuntoutuvat. (26)

Oheinen sitaatti on sijaisvanhempien haastattelusta. Siinä esitetään sijaisäidin ajatus, ettei perheen jälleenyhdistäminen ole aina lapselle parhaaksi, vaikka vanhemmat kuntoutuisivatkin. Tämä sijaisäidin ajatus tukee ideologiaa sijoitusten pysyvyydestä. Aiemmin haastattelussa sijaisäiti kertoo pohtineensa, uskaltaako kiintyä sijoitettuun lapseen, jos hänet palautetaankin joskus biologisille vanhemmilleen ja hän joutuu luopumaan lapsesta. Haastatellulle sijaisäidille lapsen kotiutuksen ajattelemisen oli vaikeaa, sillä sen merkitsi hänelle luopumista lapsesta.

Lisäksi maininnan arvoista *Yhteydenpitäjä* -kategoriassa on, että aineistossa puhutaan paljon tapaamisista mainitsematta suoraan, ketä lapsi tapaa. Maininnoista ei aina käy ensinkään ilmi, tavataanko syntymä-äiti, syntymäisiä vain molempia syntymävanhempia. Monesti puhutaan ensin sukupuolineutraalisti vanhempien tapaamisista ja yhteydenpidon sujuvuudesta. Sitten lopuksi tai ohimennen mainiten käy tekstistä ilmi, että vanhempi, jota lapsi tapaa on nimenomaan äiti. Toisinaan puhutaan luontevasti vain äidin tapaamisista ja jätetään isä kokonaan mainitsematta. Isän puuttumista kuvioista ei kyseenalaisteta. Yhteydenpito syntymävanhempiin voi tarkoittaa vain äidin tapaamista ilman, että siitä tehtäisiin sen kummempaa numeroa.

Marjomaa ja Laakso (2009, 53) kokoavat yhteen Pelastakaa Lapset ry:n sijoittamille, perhehoidossa elävillä lapsille ja nuorille, heidän sijaisvanhemmilleen sekä osalle heidän syntymävanhemmistaan ja lasten asioita hoitaville sosiaalityöntekijöille toteutetun kyselytuloksia. Tulosten mukaan suurin osa kyselyyn vastanneista lapsista (91%) ja nuorista (81%) tapaa syntymä-äitiään ainakin joskus, mutta syntymäisiä tavataan huomattavasti harvemmin, sillä vain 66% lapsista ja 53% nuorista tapaa syntymäisäänsä ainakin joskus.

4.4 Syntymävanhempi taustatietona

Passiivisimmillaan syntymävanhemmat esitettiin aineistossa pelkkinä sijoitettujen lasten taustatietoina. Tässä kategoriasta erottuu kolme selkeää alakategoriaa: *syntymävanhemmillä ongelmia*, *tausta haasteena* ja *tieto auttaa ymmärtämään*. Taustatietoina syntymävanhemmillä mainittiin olevan monenlaisia ongelmia, jotka esitettiin syyksi sille, että lapsi oli otettu huostaan ja sijoitettu sijaisperheeseen. Ongelmilla perusteltiin myös

yhteydenpitoon ja tapaamiseen liittyviä käytäntöjä tai haasteita. Kaiken kaikkiaan ongelmista mainittiin varsin hienotunteisesti ja nimenomaan vain mainittiin. Syntymävanhemmat olivat lastensuojelun ammattilaisten puheissa monesti yleistäen moniongelmaisia tai päihdeongelmaisia. Vain kerran ongelmia eritellään tarkemmin, mutta silloinkin yleisellä tasolla: *biologisissa perheissä on päihdeongelmia, väkivaltaisuutta, mielenterveysongelmia ja rikollisuutta*. Alkoholiongelma mainittiin useiten. Se voi olla yleisin tai tavallisin syntymävanhempien elämään vaikuttava ongelmatekijä tai sitten se on hyväksytyin syy, mikä on helppo sanoa ääneen. On kenties helpompi todeta, että lapsen huostaanoton taustalla on vanhemman päihteidenkäyttö kuin että syynä on väkivalta tai hoidon ja huolenpidon laiminlyönti.

Sijaisvanhemmat eivät mainitse syntymävanhempien ongelmista suoraan. Syntymävanhempiansa ongelmista lapset mainitsevat päihdeongelmat ja vanhempien vaikean elämäntilanteen.

Tässä mainittakoon, etten kuitenkaan tahdo syyttää biologisia vanhempiani mistään. Heidän elämäntilanteisiinsa ei vain yksinkertaisesti mahtunut lasta. (32)

Oheisessa sitaatissa omasta elämästään kirjoittaessaan perhehoitoon sijoitettu nuori mainitsee vanhempiansa elämäntilanteen olleen sellainen, ettei siihen mahtunut lasta. Ilmaisuu on hyvin hienotunteinen. Asiaa ei ruveta sen kummemmin selittämään tai avaamaan lukijalle, sillä kirjoituksen pääosassa on kuitenkin nuoren tämänhetkinen elämä, joka tapahtuu sijaisperheessä. Lisäksi nuori tahtoo mainita, ettei syyllistä vanhempiaan mistään. Hän on tyytyväinen nykyiseen elämäänsä. Tutkimusten mukaan (Prior 2004) tällainen vanhempien idealisointi on lapsen tapa suojautua sitä ajatusta vastaan, että omat vanhemmat kohtelisivat kaltoin tai on muulla tavoin aiheuttanut sen, ettei lapsi voi asua kotonaan. Sitä ei ainakaan haluta sanoa ääneen.

Tausta haasteena sisältää kuvauksia, jossa syntymävanhemmat esitetään lapsen taustana, joka aiheuttaa haasteita lapsen selviytymiseen. Kuvaukset ovat peräisin lastensuojelun ammattilaisilta.

Hyvin raskaan taustan omaavalle nuorelle voi olla selviytymistä se, että hän on sinitelty peruskoulun loppuun. (18)

Tässä lastensuojelun ammattilaisen sitaatissa syntymävanhemmat esitetään nuoren raskaana taustana. Syntymävanhemmat ovat siis jotain, joka vaikuttaa lapsen selviytymiseen

omassa elämässään. Vaikutus on nimenomaan negatiivinen ja siksi tausta on haaste tai rasite lapsen selviytymiselle.

Mikäli perhehoitajalla on tiedossa, että lapsen vanhempi on käyttänyt alkoholia raskausaikana, mutta lapsen käyttäytymisongelmaa ei ole diagnosoitu... lapsi ei välttämättä pääse niihin terveys- ja sosiaalipalveluiden piiriin, jotka voisivat auttaa juuri häntä. (47)

Oheisessa sitaatissa lastensuojelun ammattilainen kuvaa diagnosoinnin ja oikeiden palveluiden piiriin pääsemisen problematiikkaa, mutta sivuaa samalla syntymävanhemmuuteen liitettävää taustatietoa, joka luo hyvinkin selkeän rasisitteen lapsen elämälle eli raskaudenaikaista alkoholinkäyttöä. Mielenkiintoista sitaatissa on sukupuolineutraali ilmaus ”lapsen vanhempi”. Tutkimustiedot puhuvat kuitenkin äidin raskaudenaikaisen alkoholinkäytön haittavaikutuksista sikiölle; isän alkoholinkäytön vaikutus sikiölle on huomattavasti epäsuorempi. Tuntuu absurdilta käyttää sukupuolineutraalia *vanhempi* ilmausta tällaisessa yhteydessä, jossa ilmiselvästi tarkoitetaan nimenomaan äitiä.

Edellisten kokemustietoon perustuvien ennustusten tai oletusten ohella tähän alakategoriin liittyy myös tutkimustieto, jonka mukaan tutkittujen lasten elämäntarinat osoittivat, että sikiöaikaisten päihdealttius ja vaikeat elämäkokemukset olivat vakavasti vaarantaneet lasten kehitykset. Myös ”sikiöaikainen päihdealttius” on terminä sukupuolineutraali. Se ei terminä suoraan syyllistä äitiä, vaikka altistuksessa on kyse toki siitä, että äiti aiheuttaa haittaa lapselleen.

Tieto auttaa ymmärtämään alakategoriassa syntymävanhemmat nähtiin lapsen taustatietoina, jotka auttoivat ymmärtämään lasta paremmin. Tätä taustatietoa kaipasivat nimenomaan sijaisvanhemmat ja sijaisvanhempien ohella aiheesta mainitsevat lastensuojelun ammattilaiset.

Kun saimme selville asioita hänen (sijoitetun lapsen) menneisyydestä, monet palaset loksahivat kohdalleen ja ymmärsimme tyttöä paljon paremmin. (46)

Sitaatissa sijaisvanhempi kuvaa tilannetta, jossa tieto lapsen taustasta ja menneisyyden asioista auttoi heitä toimimaan paremmin lapsen kanssa. Sijaisvanhempien mainitaan toivovan lisää tietoa sijoitetun lapsen taustoista, saavan tietoa liian vähän tai tiedon jäävän epäselväksi. Tiedon puute esitetään selkeänä epäkohtana. Hughesin (1997, 226) mukaan traumatisoituneilla lapsilla on taustansa vuoksi sellaisia piirteitä kuten omien tunnetilojen rajoittunut säätelykyky, jotka voivat vaikeuttaa vastavuoroisen suhteen luomista heitä

hoitavien aikuisten kanssa. Niiden tiedostaminen auttaa suhteen luomisessa. Myös Tuovila (2008, 50) näkee ongelmaksi sen, etteivät sijaisvanhemmat tiedä kovin paljoa sijaislapsen taustasta.

Tieto taustoistaan auttaa myös lasta ymmärtämään omia juuriaan ja luomaan eheää tarinaa elämästään. Aineistossa lapsi kertoo saaneensa tietoa varhaisvuosistaan suoraan syntymä-äidiltään ja myös *Minun kirjani* täyttämisestä mainitaan. Sijaisvanhemmat esittävät tarinat syntymävanhemmista tärkeiksi lapsille, sillä tarinat tukevat juuriensa tuntemista ja lapsen eheää kehitystä.

4.5 Epäonnistunut syntymävanhempi

Tämä kategoria löytyi aineistosta viimeisenä. Se lomittuu osaksi edellisiä, mutta tuo aineistosta esiin sen, mikä on vaarassa jäädä muun alle. Kaikessa näkymättömyydessään syntymävanhempi on aineistossa jollakin tapaa epäonnistunut vanhempi. Olen listannut tähän kategoriaan sellaisia alakategorioita kuin *ero marginaaliin*, *riittämätön vanhemmuus*, *vaikeat tunteet* ja *ei täytä odotuksia*.

Ero marginaaliin -alakategoriassa ääni annetaan syntymä-äideille. Siinä syntymä-äidit tekevät eroa itsensä ja muiden samankaltaisessa tilanteessa olevien kanssa. Lehti siis luo kuvaa epätyypillisestä syntymä-äidistä ikään kuin esimerkinomaisesti: tällainenkin on mahdollista.

Seijan (bioäiti, nimi muutettu)vanhempi lapsi huostaan otettiin vuonna 2005 Seijan omasta aloitteesta. Hän meni sosiaalitoimistoon kertomaan, että ei enää pysty huolehtimaan lapsestaan. Seija ei missään vaiheessa ollut toivottomin päihdeäiti: -En koskaan juonut lapsen nähden. Menin aina muualle ja kotiin jäi vahti lapsen kanssa. Minun päihhteiden käyttöni ei näy lapsessa millään tavalla, mutta huostaanoton tuoma trauma kyllä tietyllä tavalla näkyy, Seija arvioi. Lapsen huostaanoton aikoihin Seija pääsi myös omasta halustaan kuntoutukseen. Siellä vietetyn kahden kuukauden aikana hän pystyi vähentämään juomistaan ratkaisevasti.(28)

Sitaatti on syntymä-äidin haastattelusta. Siinä syntymä-äiti tekee eroa marginaaliin eli muihin päihdeäiteihin. Syntymä-äidin tarinassa tuodaan esiin, että syntymä-äiti itse antoi lapsen huostaan eikä hän koskaan juonut lapsen nähden vaan huolehti lapselleen hoitajan.

Päihdeongelmastaan huolimatta hän siis huolehti lapsestaan parhaan kykynsä mukaan. Lisäksi syntymä-äiti hakeutui itse kuntoutukseen ja pystyi vähentämään juomistaan eli paransi tapojaan. Nämä seikat, ettei esimerkiksi juonut lapsen nähden, esitetään ikään kuin lieventävänä asianhaarana ja tekijänä, jolla luodaan ero muihin päihdeäiteihin.

Ero marginaaliin –alakategoriaan kuuluu siis mainintoja tilanteista, joissa syntymä-äidit ovat itse antaneet lapsensa huostaan otettaviksi, vaikka olen sijoittanut samat lainaukset myös jaetuksi vanhemmuudeksi ja lapsen edun ajattelemiseksi. Korostaessaan huostaanottoa omana päätöksensä äidit tekevät eroa marginaaliin eli niihin äiteihin, jotka eivät ole itse huomanneet ajatella lapsen etua vaan ovat esimerkiksi jatkaneet juopottelua, kunnes sosiaalitoimi on tehnyt päätöksen huostaanotosta.

Vanhalan ja Kulmalan (2004, 103, 109) mukaan yhteiskunnallisesti marginaalisessa asemassa olevan vanhemman pohtiessa omaa henkilökohtaista vanhemmuuttaan hän käyttää vertailukohtana julkisessa keskustelussa muotoutunutta kulttuurista vanhemmuuden mallitarinaa. Vanhalan ja Kulmalan haastattellessa asunnottomia asuntolassa asuvia äitejä ja isiä he huomasivat haastateltavien antavan omia merkityksiä ongelmatilanteilleen. Haastateltavat liittivät itseensä piirteitä hyvän vanhemmuuden mallitarinasta sekä pyrkivät eroon asuntolan asiakkuuden tarjoamasta, sosiaaliin ongelmiin liittyvästä huonon vanhemmuuden ennakkokäsityksistä. Haastateltavat vanhemmat sovittivat yhteen kulttuurista mallitarinaa ja omaa vanhemmuuttaan. Omaan äitiyteen tai isyyteen liitettiin piirteitä, joiden voidaan tunnistaa kuuluvat tavalliseen ja hyvään vanhemmuuteen.

Tämänkaltaisesta oman vanhemmuuden rakentamisesta on kyse myös tässä *ero marginaaliin* -alakategoriassa. Hyvän vanhemmuuden piirteitä, kuten lapsenhoitajan huolehtiminen tai lapsen edun ajatteleminen liitettiin omaan toimintaan erona niihin päihdeäiteihin, jotka jättävät lapsen kotiin ilman hoitoa tai *tekevät valinnan pienten lasten huolehtimisen ja alkoholin välillä (10)*, kuten erään lapsen esitetään kuvaavan äitinsä valintaa, joka kallistui alkoholiin lasten sijaan. Tällaisiin ennakkokäsityksiin syntymä-äidit tekivät piiloisesti eroa puhuessaan omasta vanhemmuudestaan. Sen sijaan omaan vanhemmuuteen liitettiin vanhemmuuden vastuullisuus, tunnesuhde lapseen ja se, että lapset olivat ongelmista ja lapsen huostaanotosta huolimatta äideille tärkeintä elämässä. Näitä voidaan pitää hyvään vanhemmuuteen kuuluvina piirteinä. Epäonnistuneiksi leimatut vanhemmat pyrkivät siis

liittämään omaan vanhemmuuteensa myös kulttuurisesti hyväksytyjä vanhemmuuden piirteitä.

Riittämätön vanhemmuus -alakategoria koostui lähinnä huostaanottoon johtaneiden tekijöiden selvittämisestä. Granfeltin mukaan (1998, 129) huostaanoton myötä käsitys niin sanotusta hyvästä äitiydestä tulee kyseenalaistetuksi. Tämä ajatus on myös alakategorian nimeämisen taustalla: vanhemmuus on ollut riittämätöntä, silloin kun lapsi on otettu huostaan. Granfelt tosin toteaa, että toisaalta riittävän hyvä äitiys voi olla myös kykyä luopua äitiydestä, kuten edellä (luku 4.2) olen maininnutkin. Tässä alakategoriassa on mainintoja kaikilta neljältä taholta eli lastensuojelun ammattilaisilta, sijais- ja syntymävanhemmilta ja lapsilta. Syntymävanhempien maininnoissa ääni annetaan poikkeuksetta äideille.

Usein huostaanotto on jouduttu tekemään heti lapsen synnyttyä, mikäli on ilmennyt, etteivät omat vanhemmat kykene huolehtimaan lapsesta. (47)

Oheisessa sitaatissa on lastensuojelun ammattilaisen maininta tilanteesta, jossa syntymävanhempien vanhemmuus on arvioitu riittämättömäksi heti lapsen synnyttyä.

Kerran kun tulin kotiin, pöydällä oli vain lappu, jossa luki, mihin lapset oli viety ja puhelinnumero sinne. (4)

Oheinen sitaatti on katkelma tekstistä, jossa esitetään syntymääidin oma kertomus huostaanotosta ja sitä edeltäneistä tapahtumista. Lapsi on haettu huostaan äidin ollessa ryyppyrekillään. Tässäkin äiti on tullut ulkoapäin sosiaalitoimen taholta arvioiduksi ja hänen vanhemmuuteensa on puututtu. Hänet on arvioitu kykenemättömäksi huolehtimaan lapsistaan kotona ja siten myös hänen vanhemmuutensa on arvioitu riittämättömäksi. Riittämätön vanhemmuus esitetään aineistossa hoidon laiminlyönnin lisäksi myös väkivaltana. Huomionarvoista kuitenkin on, että koko aineistossa syntymävanhempien väkivaltaisuus mainittiin vain kahdesti.

Jos vauva on pahoinpidelty ruhjeille, ei lapsen tuskaa poista myöhemminkään saatu tieto siitä, että isä tai äiti on tehnyt teon humalassa. Jo se on hirveä loukkaus, että vanhempi oli humalassa silloin kun hänen piti antaa vauvalle hoivaa ja turvaa. (39)

Tässä sitaatissa sijaisvanhemman huomio keskittyy syntymävanhemman laiminlyöntien lapselle aiheuttamaan tuskaan ja loukkaukseen. Sitaatissa mainitaan passiivissa, miten ”vauva on pahoinpidelty ruhjeille” ja edelleen, että ”isä tai äiti on tehnyt teon humalassa”.

Syntymä-äiti tai -isä on siis pahoinpidelty lasta ja ollut humalassa, vaikka hänen olisi kuulunut vanhempana antaa vauvalle hoivaa ja turvaa. Sitaatissa tuodaan esiin varsin suoraan laiminlyönnin laatu ja sen vaikutus lapseen. Näin suoraa ja syyllistävästä puhetta lehdessä on vähän.

Vaikeat tunteet vanhemmuudessa epäonnistumisessa ovat syyllisyyttä, häpeää, menettämisen pelkoa, surua ja huononmuuden tunnetta. Nousiaisen (2004, 158-160) mukaan syyllisyydestä epäonnistumiseen on lyhyt matka: syyllisyyden kokeminen on siis lähellä epäonnistumisen tunnetta. Edelleen Nousiainen pitää syyllisyyden ja häpeän välistä rajaa häilyvänä, sillä ne kulkevat usein yhdessä. Hänen mukaansa häpeä on aina syyllisyyttä syvempi tunne ja murentaa ihmisen omanarvontuntoa.

Minua kyllä hävetti silloin, kun Joni esitteli minut kaverilleen ”Tässä on mun äiti, se on entinen narkkari”.(8)

Tässä syntymä-äidin esitetään tunteneen häpeää, kun hänen oma murrosikäinen poikansa esitteli äidin kaverilleen ”entisenä narkkarina”. Huumeriippuvaisen leima on siis häpeällinen. Sitaatti on poimittu syntymä-äidin haastattelusta. Syntymä-äiti on selvinnyt vaikeuksistaan ja lapsen kotiuttamista valmistellaan. Sinkon ja Virokankaan (2009, 115-118) mukaan kotiutuksen jälkeen narkomaanin äitiys oli rakennettava uudelle pohjalle, joka oli täynnä ristiriitaisia elementtejä. Heidän tutkimuksensa mukaan lapsen kotiutuksen jälkeen elämää leimasi edelleenkin taiteilu narkomaanin ja hyvän äidin identiteetin välillä. Myös oheinen sitaatti tuo esiin ristiriidan äitiyden ja narkomanian välillä: ne eivät sovi yhteen vaan aiheuttavat häpeää.

”Äiti” huudahtaa kirkas ja kaunis kaksivuotiaan tytön ääni ja juoksee kohti. Kauhistun, kun hän ei huudakaan minulle eikä juokse minua kohti, vaan sijaisperheen äidin syliin. Minun oma kaksivuotiaani vierastaa minua. Piilotan suruni ja kätken itkuni syvälle sydämeeni pois lapsieni katseilta, pois kaikilta. (30)

Sitaatissa tulee kipeästi näkyviin syntymä-äidin vanhemmuudestaan luopumisen tuska ja menettämisen pelko. Lapsi nimittää äidikseen toista naista, sijaisäitiä. Granfeltin (1998, 119) mukaan äiti, joka on joutunut ainakin osittain luopumaan lapsestaan, joutuu ratkaisemaan suhteensa lapsensa toiseen äitiin, tässä yhteydessä sijaisäitiin. Tämä aiheuttaa usein ahdistavan kilpailutilanteen, joka vahvistaa biologisen äidin epäonnistumisen ja huonouden kokemuksia. Lisäksi sitaatissa kuvataan lapsen vierastavan omaa syntymä-äitiään. Äiti tuntee surua, mutta ei voi näyttää sitä.

Olemme tehneet sijaisäidin kanssa selvän rajan siihen, että minä olen se tunneäiti ja hän vastaa päivittäisestä elämästä. Mutta kun sijaisperhe pystyy viemään lapsia ulkomaanmatkoille ja harrastuksiin, ajattelen toisinaan, että minun kanssa he eivät ikinä saisi kokea kaikkea samaa. Tämä on varmaankin ikuinen mielentila. (4)

Oheisessa sitaatissa on selvää jaettua vanhemmuutta: jako syntymä-äidin rooliin tunneäitinä ja sijaisäidin rooliin lasten päivittäisestä elämästä huolehtijana. Rivien välistä huokuu kuitenkin syntymä-äidin tunne huonommuudesta, kun hän ei voi tarjota lapsilleen samaa, mitä he saavat sijaisperheessä osakseen. Syntymä-äiti kuvaa tunnetta ”ikuisiksi mielentilaksi”.

Ei täytä odotuksia -alacategoria sisältää mainintoja tilanteista, jossa lapset ovat sijoitettuna sijaisperheeseen ja syntymävanhemman vanhemmuuden olisi tarkoitus toteutua jaettuna vanhemmuutena, yhteydenpitona ja tapaamisina, mutta syntymävanhempi ei täytä häneen ulkopäin eli lapsen, sijaisperheen tai lastensuojelun ammattilaisten taholta kohdistuneita odotuksia.

Jotkut lapset olivat aivan sekaisin tapaamisten jälkeen, ja kaikki rajat katosivat. Oli vanhempia, jotka kertoivat murheitaan lapsille ja lapset yrittivät auttaa heitä. Jotkut äidit eivät kyenneet tapaamaan lapsiaan lainkaan tai käsittelemään koko asiaa syyllisyyden tunteiden vuoksi. (5)

Tässä sitaatissa lastensuojelun ammattilainen kuvaa tutkimuksensa tuloksia lasten ja heidän syntymävanhempiensa yhteydenpidosta. Sitaatista voi lukea rivien välistä monta syntymävanhempaan kohdistuvaa odotusta, kuten että syntymävanhemman odotetaan asettavan tapaamisissa lapselle rajoja. Sitaatissa syntymävanhemmat eivät kuitenkaan täyttäneet näitä odotuksia, sillä syntymävanhempi ei kykene asettamaan rajoja, tapaamaan lastaan tai käsittelemään huostaanottoa ja lisäksi lapsen ja vanhemman roolit esitetään olevan sekaisin. Mielenkiintoista sitaatissa on myös sen, että syyllisyyden tunteet esitetään nimenomaan äideille kuuluvaksi. Kulttuurisesti hoitovastuu lapsesta mielletään äidille kuuluvaksi, joten myös äiti on isän sijaan se, joka mielletään epäonnistujaksi tai joka kokee epäonnistuneensa vanhempana, kun lapsi otetaan huostaan. Oheinen sitaatti kuuluu myös kategorioihin tuen tarvitsija ja yhteydenpitäjä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Syntymävanhemmat esiintyivät lehtiaineistossa tuen tarvitsijoina, vanhemmuuden jakajina, yhteydenpitäjinä, taustatietoina ja epäonnistuneina vanhempina. Näitä viittä kategoriaa yhdisti syntymävanhempien osattomuus vanhemmuuteen ja sen määrittelyyn. Vanhemmuuden jakajana syntymävanhemmat esitettiin useinten. Uskon tämän taustalla olevan ajatuksen jaetusta vanhemmuudesta ja onnistuneesta yhteistyöstä osana onnistunutta perhesijoitusta. Myös yhteydenpidon kysymykset näyttäytyivät tärkeinä, sillä yhteydenpitäjä -kategoria on määrällisesti toiseksi suurin. Syntymävanhemmat esitettiin yhteydenpidon kohteina, ei aktiivisina yhteydenpitäjinä. Tuen tarvitsijana ja taustatietona syntymävanhemman rooli oli varsin passiivinen ja syntymävanhemmuutta määrittivät ensisijassa lastensuojelun ammattilaiset sekä sijaisvanhemmat. Epäonnistunut syntymävanhempi oli lähes poikkeuksetta äiti.

Tutkimusmenetelmänä grounded theory sopi hyvin tämänkaltaiseen tutkimusasetelmaan ja etenkin lehtiaineiston analysointiin. GT:n paras anti oli sen konkreettinen ohjeistus analyysin etenemiseen. Myös sen pyrkimys käsitteellistää tutkittavaa ilmiötä ja siten lisätä ymmärrystä sopi hyvin aiheeseeni. Tutkimukseni toikin yhdestä suunnasta esiin vähän tutkittua aihetta eli syntymävanhemmuutta lastensuojelussa.

Vilkan (2005, 114) mukaan käsitykset eivät välttämättä muotoudu omakohtaisen kokemuksen avulla vaan käsitysten muotoutumiseen vaikuttavat myös yhteisön perinteet ja tyypillinen ajattelutapa. Tutkimukseni tuloksia tarkasteltaessa tulee huomioida, että Perhehoito -lehden välittämä kuva syntymävanhemmuudesta noudattelee ainakin osin yleisesti hyväksyttyä käsitystä tai Perhehoitoliiton ideologiaa, joka on pitkälti juuri sijaisvanhempien sekä lastensuojelun ammattilaisten ideologiaa. Ajattelen, että on merkityksellistä tarttua sijaisvanhempien ja lastensuojelun ammattilaisten ajattelutapoihin, sillä vain ne tiedostamalla ja näkyväksi tekemällä niitä on mahdollista tarvittaessa muuttaa. En voi yleistää lehdestä nousevan syntymävanhemmuuskuvan kertovan minkään tahon ajattelutavoista laajemmin, mutta pohdintaa tutkimustulokseni herättävät.

Tutkimukseni antama kuva syntymävanhemmuudesta ei ole syntymävanhemmuutta imarteleva, vaan pikemminkin ongelmakeskeinen ja ristiriitainen. Yleisemmällä tasolla syntymävanhemmat esitettiin melko negatiivisesti ja passiivisina. Toisaalta kuvaa korjattiin tai pehmitettiin tuomalla tarkempaan tarkasteluun niin sanottuja ihannetapauksia, jotka kykenivät yhteistyöhön, vanhemmuuden jakamiseen ja niin edelleen. Ylitse muiden aineistosta nousivat jaetun vanhemmuuden ja yhteydenpidon teemat. Sijaisperheissä kasvavien lasten ja syntymävanhempien tapaamiset ovat varmasti yksi vaikeimmista kysymyksistä, joita sosiaalityöntekijä joutuu työssään pohtimaan.

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja sosiaalityön tutkimuksessa puhutaan usein marginaaleista (Jokinen ym. 2004, 9) ja monesti käy niin, että näissä keskusteluissa vaikenemaan joutuvat ne, joiden katsotaan kuuluvan marginaaliin. Keskiarvoista keskustaa määrittellessämme rakennamme samalla kulttuurista mallitarinaa siitä, mitä pidämme yhteiskunnassa arvokkaana ja tavoiteltavana. Se, mikä nähdään puolestaan ongelmallisena ja tuomittavana käyttäytymisenä, jää marginaaliin. Tällainen asetelma oli vallalla myös omassa tutkimuksessani, tosin pitkälti aineiston valinnan seurauksena: marginaalista syntymävanhemmuutta määrittivät Perhehoito -lehdissä monet tahot, mutta harvemmin syntymävanhempi itse. Sen sijaan syntymävanhemmista puhuttaessa ja mainittaessa syntymävanhemmat näyttäytyvät varsin passiivisina. He ovat muun muassa yhteydenpidon kohteita ja tuen tarvisijoita. Samalla lehti määrittää sijaisvanhemmuuden mallitarinaa. Vaikka sijaisvanhemmuus jää tämän tutkimuksen tarkastelun ulkopuolelle, toimii sijaisvanhemmuus aineistossani eräänlaisena hyvän vanhemmuuden peilinä osittain ongelmallisena esitetylle syntymävanhemmuudelle.

Jokinen tutkijakollegoineen (2004, 10-11) esittää, että marginaalia ja vastaavasti myös keskustaa tuotetaan ja uusinnetaan koko ajan erilaisissa arkipäiväisissä ja institutionaalisissa käytännöissä rakentamalla käsitystä siitä, keitä me olemme ja keitä ovat ”ne toiset”. Tutkimuksessani oli kyse näiden ”toisten” tutkimisesta. Tämä toiseus tuli ilmi osattomuutena. Syntymävanhemmat kuvattiin pitkälti osattomiksi vanhemmuuteen sijaisvanhempien toteuttaessa sijoitetuille lapsille arkipäivän vanhemmuutta. Edelleen Jokinen kollegoineen esittää, että näissä käytännöissä tehdään eroja suhteessa toisiin, rakennetaan identiteettiä ja luodaan käsitystä itse kullekin kuuluvasta paikasta siihen liittyvine oikeuksineen ja velvolluuksineen. Perhehoito -lehdissä syntymävanhemmuutta määrittävät usein

sijaisvanhemmat, jotka juuri tekevät usein eroa itsensä ja näiden toisten eli syntymävanhempien välille. Kulttuuriset käsitykset keskustasta ja marginaalista eli tutkimukseni kiinnostuksen kohteena olevasta syntymävanhemmuudesta muotoutuvat pitkälti keskustasta käsin. Tähän keskustaan kuuluvat sijaisvanhempien lisäksi eri alojen asiantuntijat kuin sijaisperheissä asuvat sijoitetut lapsetkin. Keskusta ei siis ole yksi ja yhtenäinen. Sijaisvanhemmille lehti on kuitenkin selkeä kanava oman identiteetin luomiseen ja se näkyy myös tavassa, jolla syntymävanhemmuutta ja biologisten vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia kuvataan.

Aineistona Perhehoito -lehti antaa niukasti ääntä marginaaliin kuuluville eli syntymääideille tai etenkin syntymäisille. Päästessään ääneen Perhehoito -lehtien sivuilla syntymävanhemmat – jotka paria poikkeusta lukuun ottamatta ovat äitejä – kertovat kulttuurisesti varsin epätyypillistä tarinaa neuvotellen itselleen toisenlaista, aktiivisempaa ja oikeutetumpaa identiteettiä. He eivät siis hyväksy sellaisenaan heille valtakulttuurista annettuja, usein leimaavia, identiteettejä. He vetävät rajaa itsensä ja marginaalin väliin eli nostavat itsensä ylös marginaalista eivätkä hyväksy marginaaliin liitettyjä kulttuurisia kategorioita kuten lapsensa huolenpidon laiminlyöntiä oman identiteettinsä rakennusaineiksi (Jokinen ym. 2004, 10-11, 17).

Muiden tahojen tarkempaan tarkasteluun tai esittelyyn päästessään syntymävanhemmista luodaan kuvaa lapsen hyvää ajattelevasta ja uhrautuvasta vanhemmasta, joka on selvinnyt raittiiksi tai toteuttaa esimerkillisesti jaettua vanhemmuutta. Voidaan kysyä, onko tämä tyypillinen kuva syntymävanhemmuudesta.

Aineistossa syntymääidit esiintyivät huomattavasti useammin kuin syntymäisät silloin, kun ei puhuttu vain sukupuolineutraalista syntymävanhemmista tai biologisista vanhemmista. Neutraalin vanhemmuuspuheen voisi väittää olevan sukupuolittunutta, sillä usein vanhempi -ilmauksella tarkoitettiin nimenomaan äitiä. Oletan taustalla olevan yleisen tavan puhua sukupuolineutraalisti vanhemmuudesta. Jokisen (2002, 88-89) mukaan näennäisesti tasa-arvoinen puhe vanhemmuudesta voi kääntyä paradoksiksi, sillä helposti vanhemmuuden mahdollisuudet liitetään isyyteen ja sen ongelmat äitiyteen. Isyyden mahdollisuudet eivät näy aineistossani, sillä isät olivat pääsääntöisesti poissa. Sen sijaan epäonnistunut syntymävanhempi oli aineistossani nimenomaan äiti ja näin ollen vanhemmuuden ongel-

mat liitettiin äitiin. Lastensuojelun piirissä ajatellaan yleisesti, että äiti on viimesijassa vastuussa lapsistaan. Isä on usein poissa. (ks. esim. Forsberg 1995).

Tulokseni toistavat pitkälti aihepiirin aiemmasta ammatillisesta keskustelusta ja tutkimuksesta koostuvaa taustoitustani. Syntymävanhemmat tarvitsevat tukea, jakavat vanhemmuuden sijaisvanhempien kanssa ja äidit ovat isiä aktiivisempia. Tämä on ilmeistä siltä osin, kun ääneen pääsevät lastensuojelun ammattilaiset näkemyksineen ja tutkimustuloksineen ja on tosiaankin yhteneväinen taustoitukseni kanssa. Rajattuna lastensuojelun ammattilaisten näkemyksiin tutkimukseni olisi siis ollut tylsä. Kiinnostavaksi tutkimustulokseni tekee eri tahojen erilainen esiintyminen kategorioiden sisällä. Syntymävanhemmat, sijaisvanhemmat, sijoitetut lapset ja lastensuojelun ammattilaiset tuovat kukin oman sävynsä syntymävanhemmuuden kuvaan. Yllättävää oli se, miten hienotunteisesti ja ymmärtävään sävyyn sijaisvanhempien esitettiin kertovan syntymävanhemmista ja heidän ongelmistaan. Lastensuojelun ammattilaiset olivat odotetusti asiantuntijan roolissa, mutta yllättävän yleisellä tasolla. Odotin pintaa syvemmällä ulottuvaa pohdintaa, mutta he pääsivät ääneen lähinnä vain yleistyksiä esittämään.

Tulokseni syntymävanhempien osattomuudesta vanhemmuuteen eivät kerro lastensuojelun tavoitteiden mukaisesta tilanteesta. Jatkotutkimukseksi ehdottaisinkin äänen antamista oikeasti syntymävanhemmille haastattelemalla heidän kokemuksiaan esimerkiksi saamastaan tuesta huostaanoton jälkeen. Myös vertaisryhmien tai muiden tukimuotojen vaikuttavuutta syntymävanhempien elämään olisi mielenkiintoista tutkia. Nämä lisäisivät ymmärrystä syntymävanhemman huostaanoton jälkeisestä omasta prosessista, jonka he joutuvat usein hyvin yksin läpikäymään. Ymmärryksen jälkeen on mahdollista tukea syntymävanhempien osallisuutta oikealla tavalla. Tutkimukseni viesti kentälle on lisätä resursseja syntymävanhempien kanssa työskentelyyn. Aineiston mukaan ainakin lapsen huostaanoton herättämiä tunteita olisi tärkeää pystyä käsittelemään. Vanhempia tulisi tukea ja auttaa olemaan parempia vanhempia lapsilleen.

LÄHTEET

- Ahto, Anja & Mikkola Pirjo. 2000. Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Alasuutari, Pertti. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti. 1995. Researching culture : qualitative method and cultural studies. London: Sage.
- Alpert, Lily. 2005. Research review: Parents' service experience – a missing element in research on foster care case outcome. *Child and Family Social Work* 10 (4), 361-366.
- Andersson, Gunvor. 2001. The motives of foster parents, their family and work circumstances. *British Journal of Social Work* 31, 235 – 248.
- Antaki, Charles & Widdicombe Sue. 1998. Identity as an achievement and as a tool. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.). *Identities in talk*. London: Sage, 1-14.
- Berry, Marianne, McCauley, Kelly & Lansing, Tracie. 2007. Permanency through group work: a pilot intensive reunification program. *Child & Adolescent Social Work Journal* 24 (5), 477-493.
- Böök, Marja Leena. 2001. Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit. *Studies in education, psychology and social research* 182. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Cantos, Arthur L., Gries, Leonard T. & Slis, Vikki. 1997. Behavioral correlates of parental visiting during family foster care. *Child Welfare* 26 (2), 309-329.
- Cullberg, Johan. 1991. Tasapainon järkkyyessä. Helsinki: Otava.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele. 1995. Sosiaalitoimiston isä - kaivattu, toivoton, uhkaava. Teoksessa Leena Eräsaari, Raija Julkunen & Harriet Silius (toim.) *Naiset julkisen ja yksityisen rajoilla*. Tampere: Vastapaino, 132-149.
- Gardner, H. 1996. The concept of family: perceptions of children in family foster care. *Child Welfare* 75, 161-182.
- Glaser, Barney. & Strauss, Anselm. 1967. *The Discovery of Grounded Theory. Strategien for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Glaser, Barney. & Strauss, Anselm. 1974. *The Discovery of Grounded Theory. Strategien for Qualitative Research*. Kuudes pianos. Chicago: Aldine Publishing Company.

- Goldstein, Joseph, Freud, Anna & Solnit Albert. J. 1973. *Beyond the best interests of the child*. New York: Free Press.
- Granfelt, Riitta. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hautanen, Teija. 2002. Keskustelua väkivaltaisen miehen isyydestä. *Janus* 10 (3), 237-249.
- Helminen, Jari. 2006. Osallisuus ja kumppanuus perheiden kanssa tehtävän työn voimana. Teoksessa J. Helminen (toim.) *Elämä koettelee, tuki kannattelee*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Jyväskylä: PS-kustannus, 201-206.
- Hiltunen, Tarja. 2005. Äitien voimaantuminen lasten huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteen tiedekunta, aikuiskasvatus. Pro gradu -tutkielma.
- Hirsjärvi, Sirkka. & Hurme, Helena. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holmila, Marja, Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008). Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 421-432.
- Honkonen R. & Karila K. 1995. Grounded theory ja analyyttinen induktio opiskelijatutkimuksessa. Teoksessa J. Nieminen (toim.) *Menetelmävalintojen viidakossa: pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hughes, Daniel. 1997. *Facilitating developmental attachment. The road to emotional recovery and behavioral change in foster and adopted children*. New Jersey: Jason Aronson.
- Huttunen, Jouko. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hurtig, Johanna. 2003. *Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Lapin yliopisto. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60.
- Hämäläinen, Kati. 2005. ”Että äiti ois elossa ja isä ois raitis ja me voitais asua siellä kotona.” Perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia ja ajatuksia perhehoidosta. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.
- Höjer, Ingrid. 2001. *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborgs Universitet. Institutionen för social arbete.
- Jallinoja, Riitta. 2006. *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja. 1996. Asunnottomat miehet ja kodittomat naiset: Asunnottomuuden sukupuolisidonnaiset tulkinnat. *Janus* 4(2), 97-177.
- Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna. 2004. Johdanto: neuvottelu marginaalisen kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 9-19.

- Jokinen, Eeva. 2002. Äitiys, isyys ja julkiset fantasiat. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi, 75-91.
- Juhila, Kirsi. 2004. Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20-32.
- Kalland, Mirjam. 2003. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityislanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriytyminen*. Helsinki: Wsoy, 198-233.
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari. 2001. Finnish children in foster care: evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare* 80, 513-527.
- Karila, Kirsti. 1999. Aineistolähtöinen tutkimus välineenä varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden ymmärtämisessä. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä*. Jyväskylä: Atena, 119-130.
- Kujala, Virpi. 2003. *Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet*. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Kulmala, Anna. & Vanhala, Anni. 2004. Vanhemmuus marginaalissa: Kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 98-114.
- Kuronen, Marjo. 1994. Lasten hyväksi naisten kesken: Tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Helsinki: Stakes.
- Kuronen, Marjo. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 103-120.
- Kuronen, Marjo, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi. Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 5-18.
- Kähkönen, Päivi. 1991. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2. Jyväskylän yliopistopaino.
- Kähkönen, Päivi. 1994. Vanhemmuuden murtuminen. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/94. Jyväskylä: Jyväskylän opetussosiaalikeskus.
- Laakso, Riitta & Saikku, Peppi. 1998. *Hyvä huostaanotto?* Helsinki: Stakes.
- Lamb, Michael E. 1986. The changing roles of fathers. Teoksessa Michael E. Lamb (toim.) *The father's role. Applied Perspectives*. New York: Wiley, 3-27.
- Lastensuojelulaki 2007/417. [viitattu 26.10.2010] Saatavana [www-muodossa: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417).

- Laurila, Anja. 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Jari Ketola (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*. Jyväskylä: PS-kustannus, 99-122.
- Lindqvist, Raija. 2009. Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 354. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lupton, D & Barklay, L. 1997. *Constructing fatherhood. Discourses and experiences*. London Sage.
- Malet, M. Fargas, Mcsherry, Doninic, Larkin, Emma, Kelly, Greg, Robinson, Clive & Schubotz, Dirk. 2010. Young children returning home from care: the birth parents' perspective. *Child & Family Social Work* vol. 15 (1), 77-86.
- Mantila, Ritva, Mikkonen, Marjo & Väinölä, LeenaMaaria. Johdanto. Teoksessa Ritva Mantila, Marjo Mikkola & LeenaMaaria Väinölä (toim.) *Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhehoidon työkirja*. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 2008:6, 10-15.
- Marjomaa Paula & Laakso Milja. 2009. Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia perhehoitoon. *Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 17*.
- Metsämuuronen, Jari. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp.
- Moilanen, Merja. 1999. Huostaanotettujen lasten vanhemmat tarvitsevat tukea. *Sosiaaliturva* 87 (3).
- Moyers, Sue, Farmer, Elaine & Lipscombe, Jo 2006. Contact with family members and its impact on adolescents and their foster placements. *British journal of social work* 36, 541-559.
- Mäkelä, Klaus 1987. Yhteiskuntatieteellisen tiedonhankinnan eettiset normit ja tietosuojat. Klaus Mäkelä (toim.) *Tieteen vapaus ja tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Tammi.
- Mäkelä, Klaus. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42-61.
- Mäki-Kulmala, Airi. 1995. Grounded theory nuorisotutkimuksen menetelmänä. Teoksessa J. Nieminen (toim.) *Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista*. Tampereen yliopisto Kasvatustieteen laitos julkaisusarja B: N:o 13, 153-166.
- Nousiainen, Kirsi. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Minerva.
- Palkovitz, Rob. 1997. Reconstructing "involvement". Teoksessa Allan J. Hawkins & David C. Dollahite (toim.) *Generative Fathering*. London: Sage, 200-216.

Perhehoitoliiton www-sivut. [viitattu 4.4.2010]. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.perhehoitoliitto.fi/julkaisut/lehti.htm>.

Peltonen, I. 2004. Lastensuojelun eettiset kysymykset Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 320-334.

Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko. 2002. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen. Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus.

Prior, Stephen. 2004. Object relations in severa trauma, psychoterapy of the sexually abused child. Lanham: Rowman & Littlefield.

Pulkkinen, Lea. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS -kustannus.

Pösö, Tarja. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65-82.

Rautakorpi, Sonja. 2007. Äiti ja lapsen huostaanotto. Äitien kokemuksia lapsen huostaanottoprosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.

Rautio, Paula. 2004. "Kyllä se varmaan silleen välittää". Kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemiseen. Pelastakaa Lapset Julkaisusarja 2.

Redding, R.E., Friend, C. & Britner, P.A. 2000. Predictors of placement outcomes in treatment foster care: implications for foster parent selection and seivice delivery. Journal on child and family studies 9, 125-447.

Rhodes, Kathryn, Cox, Mary E., Orme, John G. & Coakley, Tanya. 2006. Foster parents' reasons for fostering and foster family utilization. Journal of sociology and social welfare 33, 105-126.

Ritala-Koskinen, Aino. 1993. Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 4.

Robson, Colin. 2002. Real World research. A resource of social scientists and practitioner – researchers. Toinen painos. Oxford: Blackwell.

Rostila, Ilmari. 1997. Keskustelu sosiaaliluukulla. Sosiaalityön arki sosiaalitoimiston toimeentulokeskusteluissa. Acta Universitatis Tamperensis 547. Tampere: Tampereen yliopisto.

Räty, Tapio. 2008. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.

Salveron, Mary, Lewing, Kerry & Arney, Fiona. 2009. Parenting groups for parents whose chindren are in care. Child Abuse Review. 18, 267-288.

Scourfield, Jonathan & Coffey, Amanda. 2002. Understanding gendered practice in child protection. Qualitative social work. 1(3). London: Sage, 319-340.

- Sevón, Eija & Huttunen, Jouko. 2002. Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus: Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 72-98.
- Sinclair, I, Bacer, C, Wilson, K & Gibbs, I. 2005. Foster children: where they go and how they get on. London: Jessica Kingsley.
- Sinkkonen Jari. 2003. Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteys psykopatologiaan. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: Wsoy, 146-197.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam. 2003. Johdanto: Ihminen tarvitsee toisen läheisyyttä. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: Wsoy, 7-11.
- Sinko, Päivi & Virokangas Elina. 2009. Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17 (2), 104-120.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet. 1990. *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. London: Sage.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (toim.) 1997. *Grounded Theory in Practice*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2003. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuovila Pirjo. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Jari Ketola (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*. Jyväskylä: PS-kustannus. 29-76.
- Töttö, Pertti. 1997. Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. *Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisusarja* 41. Kampus-Kustannus.
- Utriainen, Kati & Kyngäs, Helvi. 2008. Grounded theory –metodologia työhyvinvoinnin tutkimuksessa. *Hallinnon tutkimus* 3/08, 15-25.
- Vaattovaava, Virpi & Maula, Raija. 2010. ”Ettei joudu silleen yllättäen vaan johonkin”. Lyhytaikainen perhehoito osana lastensuojelun avo- ja sijaishuoltoa. *Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja* n:o 14.
- Valkonen, Leena. 1995. *Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet*. Helsinki: Stakes.
- Valkonen, Leena. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Ketola, Jari. (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varto, Juha. 1992. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vehviläinen-Julkunen, Katri. 1996. Perhevalmennus perheiden tukena. Neuvolan asiakkaiden arviointia sisällöstä ja käytetyistä menetelmistä. *Hoitotiede* 8 (1). 3–10.

Vilka, Hanna. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vuori, Jaana. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Väinölä, LeenaMaaria. & Giordani, R. 2008. Syntymävanhemman prosessi. Teoksessa Ritva Mantila, Marjo Mikkola & LeenaMaaria Väinölä (toim.) Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 2008:6, 64-81.

LIITE 1

Aineistona käytetyt Perhehoito -lehden artikkelit

1. 1/2006 Onnellinen perhe. Mari Hakkarainen. 8-10.
2. 2/2006 Kaksien vanhempien yhteistyö toimivaksi. 23.
3. 4/2006 Ollaan ihmisiksi. 16-17.
4. 4/2006 Ykkösäiti on tyytyväinen yhteistyöhön. 18.
5. 5/2006 Ajoissa perhehoitoon. Maria Kuukkanen. 10-11.
6. 5/2006 Juvosten lapsilla on mukava koti. Mari Hakkarainen. 12-14.
7. 6/2006 Millaista tukea sijaisvanhemmat saavat ja tarvitsevat Pride-valmennuksen jälkeen? Pirjo Pölkki, Tuija Raitanen ja Tarja Pitkänen. 12-13.
8. 6/2006 Onnellinen bioäiti. Mari Hakkarainen. 16-17.
9. 2/2007 Helsingin perhehoito kehittää toimintaansa. Ritva Mantila. 14-15.
10. 2/2007 Sijoitetun nuoren elämästä. Nimim. Mimmi. 26.
11. 3/2007 Ilona-leiri tukee perheitä ja perhehoitoa. Leila Hänninen. 12-14.
12. 3/2007 Kimin matka kilparadalle. Jaakko Vaismaa. 26-27.
13. 5/2007 Kaksi esimerkkiä perhehoitajan jaksamisesta teksti: Tiina Rintala-Siira. 16.
14. 6/2007 Sijoitusten purkautuminen pitkäaikaisessa perhehoidossa: Tarja Janhunen. 6-8.
15. 1/2008. Puheenjohtajan palsta. Nyt tehtiin historiaa! Aila Paloniemi. 5.
16. 1/2008 Rakkaudesta lapsiin. Leila Hänninen. 16-18.
17. 1/2008 Hyvin aloitettu – puoliksi tehty? Lasten pitkäaikaisen perhesijoituksen tiiviimpi alku. Päivimaria Kuivamäki ja Marjo Mikkonen. 26-27.
18. 1/2008. Veljeksinä sijaisperheessä. Pirjo Hakkarainen ja Leila Hänninen. 32-33.
19. 2/2008 Tutkittua. Sijaisvanhempien kokemuksia jaetusta vanhemmuudesta. Eija Pirskanen. 10-11.
20. 2/2008 ”Niin hauras on valon kutsu” – ihanat äidit ja vitun ämmät. Leila Hänninen. 12-14.
21. 3/2008 Tutkittua. Lastensuojelun perhehoitosijoitusten purkautuminen Keski-Suomessa. Anu Lamminen ja Riikka Rantanen. 8-9.
22. 3/2008. Lukijoilta. C-hepatiittilapsi. Nimim. Maalainen. 16.
23. 3/2008 Sijaisäidin päiväkirjasta. Elämän pituinen sijaisuus. Ulla-Leena Alppi. 28-29.
24. 3/2008 Kommentti. Tahtoo lisää selviytymisseminaareja! Nimim. Haasteita haalinnut. 33.
25. 4/2008 Perhehoito on arvokasta työtä. Liisa Hyssälä. 6-7.
26. 4/2008 Sijoitettu lapsi mullisti elämän. Mari Hakkarainen. 16-19.
27. 4/2008 Perhehoito monikulttuuristuu. Ilse Niekka. 30-31.
28. 4/2008 Tukea päihdeperheiden arkeen. Mari Hakkarainen ja Sari Hämäläinen. 32.
29. 5/2008 Minun tarinani. Miikka-Petteri Nyman. 10.
30. 6/2008 8 Lukijoilta. Jompikumpi. Nimim. Vaappu. 12.
31. 6/2008 Monimuotoista vanhemmuutta. Eri tavoilla perheeseen liittyneet lapset ovat Suurpaloille rikkaus. Mari Hakkarainen. 14-15.
32. 1/2009 Sijoitetun nuoren kirje: Pia Pihlajakallio. 30.

33. 3/2009 Vauvojen perhe. Seija Koskinen hoitaa pieniä ihmisiä koko sielullaan. Mari Hakkarainen. 6-8.
34. 3/2009 Vahvasti tuettu perhehoito. PerhehoitoKumppanit Suomessa. Essi Julin, PKS. 12-13.
35. 3/2009 On tiedettävä riittävästi historiaa, että ymmärtää nykyhetkeä: Hannu Piispainen. 24-25.
36. 3/2009 Sijaisäidin päiväkirjasta. Vihaa nyt, rakasta myöhemmin. Ulla-Leena Alppi. 33.
37. 4/2009 Hyvät lähtökohdat – Onnistunut sijoitus. Niina Niskala. 8-9.
38. 4/2009. Marika ja Tomi: Sijaisvanhemmat eivät jaksakaan ilman tukea. Tiina Rintala-Siira. 12-13.
39. 4/2009 Meistä voi tulla mitä vaan. Tarja Janhunen. 14-15.
40. 4/2009 Oikeus kiintyä. Oulussa sijoitetaan kaikki lapset ja nuoret ensisijaisesti perheisiin. Mari Hakkarainen. 24-25.
41. 4/2009 Sattuu ja tapahtuu. Oikea ja väärä äiti. ”Rin Tin Tin” (sijaisäiti). 36-37.
42. 5/2009 ”Sijaisvanhempina ei olla kiitoksen takia”. Mari Hakkarainen. 14-17.
43. 5/2009 Lämmintä syliä ja arkirealismia. Lieksassa lapset ja nuoret sijoitetaan perheisiin. Mari Hakkarainen. 18-20.
44. 5/2009 Perittyä ja perinnöllistä. ”Rin tin tin” (sijaisäiti) 34-35.
45. 5/2009 Pitääkö sijoitetun nuoren olla erikoinen? Zuzuki 17v. 36-37.
46. 6/2009 Parisuhteen vuosihuollot. Mari Hakkarainen. 8-11.
47. 6/2009 Perhehoito ja FASD. Susan Eriksson, YTT, tutkija, Kehitysvammaliitto. 18-19.
48. 6/2009 Sijaisperheestä elämän alkuun. Leila Hänninen. 26.